

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Ústav dějin křesťanského umění

Zuzana Urbánková

Úcta a ikonografie sv. Máří Magdaleny

Diplomová práce

Vedoucí práce: prof. PhDr. Ing. Jan Royt, Ph.D.

Praha 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem Úcta a ikonografie sv. Máří Magdalény napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů a literatury a že jsem ji nevyužila k získání jiného nebo stejného titulu.

Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna pro účely výzkumu a soukromého studia.

V Praze dne 12. prosince 2011

Zuzana Urbánková

Bibliografická citace

Úcta a ikonografie sv. Máří Magdalény [rukopis] : diplomová práce / Zuzana Urbánková ; vedoucí práce: Jan Royt. -- Praha, 2011. -- 109 s.

Anotace

Diplomová práce „Úcta a ikonografie sv. Máří Magdalény“ – S Máří Magdalénou jsou od dob Řehoře Velikého v Západní církvi spojovány i další dvě biblické postavy, nejmenovaná hříšnice a Marie z Bethanie. Máří Magdaléna podle Písma spolu s ostatními ženami doprovázela Krista na jeho cestě, je tou, ze které Kristus vyhnal sedm démonů, omývala mu nohy svými slzami a mazala je vzácným olejem. Stála pod křížem při jeho Ukřižování, byla přítomna jeho pohřbu a na Velikonoční Neděli šla ráno jeho tělo pomazat, když zjistila, že v hrobě není. Vzkříšený Kristus se jí zjevil v podobě zahradníka a pověřil jí zvěstováním zprávy o jeho Zmrtvýchvstání učedníkům. Je tak považována za apoštolku apoštolů. Podle jihofrancouzské středověké legendy byla posazena na loď bez vesel a po moři doplula až k Marseille, kde kázala evangelium. Poté se odebrala do ústraní, kde žila v jeskyni jako kajícnice nepoznána po třicet let. Andělé ji každého dne vynášeli na nebesa. Byla pohřbena v Saint-Maximin-la-Sainte-Baume. Její kult byl uctíván v těch místech, kde byly uchovávány její ostatky. V románské době to bylo Vézelay v Burgundsku, od 13. do 18. století pak Saint-Maximin-la-Sainte-Baume. Zobrazována je nejčastěji jako kajícnice v jeskyni s jejími atributy, lebkou a křížem. Je představitelkou tzv. vita contemplativa.

Klíčová slova

Máří Magdaléna, ikonografie, kult, středověk, Bible, legendy, Jakub de Voragine, kajícnice

Abstract

The Diploma thesis „Devotion and iconography of st. Mary Magdalen“ – Two biblical characters have been associated with Mary Magdalene since the time of Gregory the Great; the unnamed sinner and Mary of Bethany. According to the Bible Mary

Magdalene was one of the women who accompanied Jesus during His ministry. She was the woman from whom Jesus had cast out seven demons. She washed Jesus' feet with her tears and ointment.

When Jesus was crucified she was there standing under the cross. She was present at His funeral. On Easter Sunday she went to the grave of the Lord to anoint His body. She discovered the empty tomb and saw the resurrected Jesus, who appeared to her as a gardener and sent her to announce His Resurrection to His disciples.

She is considered “the apostle of the Apostles”. According to an old French legend she was put in a boat without sails or oars and sailed to Marseilles, where she preached the gospel. Then she retreated to a cavern. There she lived as a recluse for thirty years. Every day she was lifted by angels up to heaven.

She was buried in Saint-Maximin-la-Sainte-Baume. Her main cult centers were the places where her relics had been preserved; Vezelay in Burgundy in the Romanesque period, and Saint-Maximin-la-Sainte-Baume since the 13th to 18th century. She is usually depicted as a penitent in a cave. Her attributes are a skull and a cross. She is a representative of the Vita Contemplativa.

Keywords

Mary Magdalen, iconography, cult, middleages, Bible, legends, Jacobus de Voragine, penitent

Počet znaků (včetně mezer): 257 007

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala za trpělivost a veškerou odbornou pomoc při zpracování předkládané práce vedoucímu mé diplomové práce, panu prof. PhDr. Ing. Janu Roytovi, Ph.D. Můj velký vděk si také zasluhuje za cenné rady milá Doc. PhDr. Mireia Ryšková, Th.D.

Nerada bych opomenula poděkovat i mé rodině a mým nejbližším přátelům za jejich stálou podporu při mém studiu.

Obsah

Úvod.....	7
1. SOUHRN LITERATURY	8
2. MÁŘÍ MAGDALÉNA V NOVÉM ZÁKONĚ	12
2.1 Bezejmenná žena a hříšnice	13
2.2 Marie z Bethanie	14
2.3 Marie z Magdalská	15
2.4 Interpretace	16
3. MÁŘÍ MAGDALÉNA V APOKRYFNÍCH TEXTECH.....	18
4. LEGENDY	19
4.1 Východní tradice	19
4.2 Západní tradice	19
4.2.1 Příběh sv. Máří Magdalény podle Zlaté legendy	21
4.2.2 Zázraky a vyprávění spojované se sv. Máří Magdalénou po její smrti	28
5. KULT SV. MÁŘÍ MAGDALÉNY	31
5.1 Prvotní doklady	31
5.2 Východní tradice	31
5.2.1 Liturgické svátky	31
5.2.2 Místa kultu	32
5.3 Římsko-katolická tradice.....	33
5.3.1 Liturgické svátky	33
5.3.2 Počátky kultu svaté Máří Magdalény	33
5.3.3 Kult ve Vézelay.....	34
5.3.4 Kult v Saint-Maximin-la-Sainte-Baume	41
5.3.5 Další rozvoj kultu.....	46
5.3.6 Magdalenitky	47
5.3.7 Úcta sv. Máří Magdalény v českém prostředí	48
6. SVATÁ MÁŘÍ MAGDALÉNA V UMĚNÍ.....	63
6.1 Atributy	68
6.2 Osoby nebo skupiny, s nimiž, nebo mezi nimiž bývá Máří Magdaléna nejčastěji zobrazována.....	72
6.3 Máří Magdaléna jako patronka	75
6.4 Ikonografie	75
6.4.1 Máří Magdaléna v evangeliích.....	78
6.4.2 Máří Magdaléna v provensálské legendě.....	87
Závěr	95
Seznam použitých zkratk	98
Seznam literatury	99
Seznam vyobrazení	105
Obrazová příloha.....	109

Úvod

Svatá Máří Magdaléna je postavou opředenu mnoha tajemstvími. Je považována za Ježíšovu učednici, ale i za hříšnici, první apoštolku, zkroušenou kajícnici, poustevnici, nevěstku, dokonce Kristovu milenkou, která mu porodila dítě aj. Ráda bych vysvětlila původ všech těchto pohledů na ni, zjistila, proč bývá spojována s dalšími dvěma biblickými postavami, zcela odlišnými. O pokračování jejího života po Ježíšově Nanebevstoupení se evangelia již nezmiňují. Proto začaly vznikat legendy, které měly věřícím ozřejmit její další působení. Ráda bych vysledovala některé legendické proudy, kdy a kde vznikaly, kam a jak se rozšiřovaly, protože takovýchto informací v české literatuře příliš nenajdeme.

Máří Magdaléna je především světicí uctívanou ve Francii, jejíž ostatky byly uctívány zejména ve dvou oblastech, Burgundsku a Provence. Proč to byly právě tyto oblasti a jak se v nich kult rozvíjel, na to se budu snažit přijít v této práci. Bude mě také zajímat, jak se kult šířil, čím byl podporován, možná i kým, a zejména i jestli se nějak projevil v českých zemích, případně pak jakými způsoby a jak se k nám dostal, lze-li to vypátrat. V jakých obdobích byla úcta nejsilnější a podobně.

S tím souvisí i znázorňování svěťice ve výtvarném umění, které se s rozvojem kultu postupně měnilo. Ráda bych se zaměřila na to, jak bývá Máří Magdaléna umělci zobrazována od středověku po novověk, jak vypadala, co nosila nebo nenosila na sobě, s jakými atributy bývá zobrazována a jestli třeba neexistují postavy, se kterými bychom si ji mohli snadno splést.

Vzhledem k tomu, že je popisován její život v evangeliích i v legendách, zcela tematicky lišících se od sebe, a víme, že při ikonografické interpretaci děl sehrávají texty důležitou roli, musí nám být východiskem při identifikování jednotlivých scén, postav a obrazových motivů.

Ikonografií jednotlivých scén, které bych ráda rozdělila na evangelijní a legendické, bych chtěla práci završit. Ke každému ikonografickému typu se budu snažit uvést několik světových příkladů a dohledat i české paralely.

Vzhledem k tomu, že v české uměnovědné sféře se Máří Magdalénou a jejím zobrazováním nikdo uceleně nezabýval, a o známkách jejího kultu v českém prostředí téměř nic nevíme, ráda bych touto prací pomohla alespoň z malé části tuto díru zalepit.

1. SOUHRN LITERATURY

Svaté Máří Magdaléně, ač je jednou z nejznámějších světic, nebyla bohužel v českém uměleckohistorickém bádání nikdy věnována větší pozornost. O jejím kultu a ikonografii tak bylo pojednáno spíše marginálně a to v rámci několika statí a odborných studií věnovaných dílům, na nichž je Máří Magdaléna zobrazena. Souvisí to zřejmě i s faktem, že Máří Magdaléna byla uctívána především ve Francii, kde se její kult rozvíjel i pomocí silné poutní tradice, která u nás, až na výjimky (Skalka u Mníšku pod Brdy), nebyla.

O životě sv. Máří Magdalény se dozvídáme především z evangelií a legendické literatury. Proto je důležitým primárním pramenem *Bible* svatá.¹ Legenda o sv. Máří Magdaléně je obsažena především ve *Zlaté legendě* Jakuba de Voragine², avšak dosud nebyla do českého výboru³ zahrnuta. Středověké latinské legendy jsou dále obsaženy v BHL⁴, středověké dílo Rabana Maura věnované životu sv. Máří Magdalény a její sestry sv. Marty bylo vydáno i v českém překladu.⁵ Na konci 19. století vyšlo dílo spirituála školských sester v Horažďovicích, pana Františka Šmata s názvem *Svatá Máří Magdalena - čtrnáctero rozjímání o životě této velké kajčnice a o prostředcích, jichž nám chopiti se třeba, bychom ctností prospívali*.⁶ Dílo nejen, že popisuje především biblický život světice, ale zároveň nabádá k náboženskému pokání, ke kajčnému životu.

Vzhledem k tomu, že v českém uměleckohistorickém prostředí literatura ke svatomagdalenské tematice téměř neexistuje, čerpali jsme informace především ze zahraniční odborné literatury.

Z ní bychom rádi vyzdvihli dvousvazkové, ve francouzštině psané, dílo Victora Saxera⁷ věnující se celkově kultu světice, jeho vývoji během středověku i novověku. Jakýsi výtah z tohoto díla se nachází v italské encyklopedii světců pod heslem Máří Magdaléna,

¹ BIBLE. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Včetně deuterokanonických knih. Český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost, 2001.

² VORAGINE Jacobus de: The Golgen Legend. Readings on the Saints, Translated by William Granger Ryan, 1. sv. Princeton: Princeton university Press, 1993, 374–383.

³ VIDMANOVÁ Anežka (ed.): Jakub de Voragine: Legenda Aurea, Praha: Vyšehrad, 1998.

⁴ Bibliotheca Hagiographica Latina antiquae et mediae aetatis, ed. socii Bollandiani, I-II., Brüssel 1898–1901.

⁵ RABANUS MAURUS: Život blažené Maří Magdaleny i sestry její svaté Marty, Praha: Ladislav Kuncíř, 1920.

⁶ František ŠMAT: Svatá Máří Magdalena. Čtrnáctero rozjímání o životě této velké kajčnice a o prostředcích, jichž nám chopiti se třeba, bychom ctností prospívali. Praha: Cyrillo-Methodějské kněhtiskárny, 1874.

⁷ SAXER Victor: Le culte de Marie Madeleine en Occident des origines à la fin du moyen âge. Paris 1959.

kteří zpracoval také Victor Saxer.⁸ Georges Duby ve svém třísvazkovém díle *Vznešené paní z 12. století*,⁹ věnoval krátkou kapitolu také Máří Magdaléně. Zabývá se v ní vývojem kultu světice.

Nedávno vyšla kniha Kathrine Ludwig Jansenové s názvem *The Making of the Magdalen: Preaching and Popular Devotion in the Later Middle Ages*¹⁰ věnující se středověkému pohledu na světici – nevěstku. Autorka analyzuje dosud nepublikovaná kázání, zkoumá, proč se z poměrně obyčejné ženy zmiňované v evangeliích stává exemplum kajícího života a proč se Máří Magdaléna stala tak populární.

Ikonografií světice v západoevropském umění se od jejího počátku až do 16. století zabývala ve své disertační práci Marga Janssen¹¹. Jiné dílo tohoto druhu se nám nepodařilo dohledat, patrně žádné není. Později, (se změněným jménem - patrně jako provdaná Anstett-Janssen) věnovala velmi dobře propracovaný článek o ikonografii sv. Máří Magdalény i do německého lexikonu křesťanské ikonografie.¹² Ikonografických cizojazyčných slovníků je několik.¹³ V českých slovnících je však Máří Magdaléně věnováno většinou jen pár stran.¹⁴

Helen Meredith Garth se ve své, přibližně stostránkové, disertační práci z roku 1949 zabývala sv. Máří Magdalénou ve středověké literatuře. Práce pak byla o rok později publikována v Baltimoru. Věnuje se v ní i identitě světice, jejímu vztahu ke Kristu, prezentuje Máří Magdalénu jako symbol a příklad, a zabývá důležitosti její role ve středověku. O české literatuře s magdalenskou tematikou bychom rádi vyzdvihli dílo Jana Vilikovského, který do svého *Písemnictví českého středověku* zahrnul několik středověkých svatomagdalenských planktů, písní a her.¹⁵

⁸ SAXER 1996² — Victor SAXER: Maria Maddalena, santa. In: Enciclopedia dei Santi. Bibliotheca Sanctorum, VIII. (Liadan–Marzio), Roma: Citta Nuova 1996², col. 1078–1107.

⁹ Georges DUBY: *Vznešené paní z 12. století I*. Heliosa, Aliénor, Isolda a další. Praha: Atlantis 1997, 27–46.

¹⁰ JANSEN Katherine Ludwig: *The Making of the Magdalen: Preaching and Popular Devotion in the Later Middle Ages*. Princeton: Princeton University Press, 2000.

¹¹ JANSSEN Marga: *Maria Magdalena in der abendländischen Kunst. Ikonographie der Heiligen von den Anfängen bis ins 16. Jahrhundert* (disertační práce). Freiburg im Breisgau 1961.

¹² ANSTETT-JANSSEN M[arga]: *Maria Magdalena*. In: Wolfgang BRAUNFELS (ed.): *Lexikon der Christlichen Ikonographie. Ikonographie der Heiligen, díl 7. (Innozens bis Melchizedech)*. Rom: Herder, 1990, col. 516–541.

¹³ například: SCHILLER 1971 — Gertrud SCHILLER: *Iconography of Christian Art I*. London 1971.

¹⁴ HALL James: *Marie Magdalena*. In: *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*, Praha: Mladá Fronta 1991, 259–262; ROYT Jan: *Sv. Marie Magdaléna*. In: *Slovník biblické ikonografie*. Praha: Karolinum, 2006, 149–152.

¹⁵ Jan VILIKOVSKÝ: *Písemnictví českého středověku*. Praha: Universum 1948.

V české uměnovědné literatuře, jak již bylo řečeno, žádná ucelená práce ještě Máří Magdaléně věnována nebyla. Pokud však studujeme různé články v časopisech, sbornících apod., jakýsi nástin kultu světice i její ikonografie se nám může dostat. Velkou měrou k nim přispívá článek v Umění Zuzany Všečekové, věnovaný freskové výzdobě kostela sv. Bartoloměje v Kyjích v Praze,¹⁶ kde se Všečeková zmiňuje nejstarší typy zobrazování Pozdvižení sv. Máří Magdalény u nás. O Magdalénině kultu a typech zobrazování s příklady z českého umění nám je také velmi nápomocen Roytův *Slovník biblické ikonografie*,¹⁷ ale velmi přínosná je i jeho studie z časopisu Umění o *Poutní kapli na Skalce (...)*¹⁸, nebo jeho studie v témže časopise o Ukřižování v Roudnici, snad prvního v českém prostředí, kde se Máří Magdaléna objevuje pod křížem po italském vzoru.¹⁹ Zmiňujeme-li se už o prof. Roytovi, měli bychom uvést ještě alespoň jeho dílo *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*²⁰ nebo jeho příspěvky do katalogu Mistra Theodorika²¹ o nástěnných malbách s magdalenskou tematikou v kapli sv. Kříže na Karlštejně.

Zabýval se i kultem poustevnictví²² spojeným s Máří Magdalénou, v němž zmiňuje i nejrůznější grafické cykly anachoretů, z nichž jednomu, který byl v baroku vydán hrabětem Šporkem, se věnuje ve své nedávno vyšlé knize Jiří Šerých.²³

Velkým ctitelem Máří Magdalény byl Arnošt z Pardubic, jehož životopis sepsala Zdeňka Hledíková²⁴. Pečetím, na nichž si pražský arcibiskup nechal znázornit scény s Máří Magdalénou, se zabývala Jitka Křečková.²⁵

Velmi přínosným článkem, věnujícím se zprvu obecně kultu světice a následně několika konkrétním uměleckým dílům s magdalenskou tematikou ze Slovenska, přispěl do Ročenky Národní galerie v Bratislavě Martin Šugár.²⁶

¹⁶ VŠETEČKOVÁ Zuzana: Středověký kostel sv. Bartoloměje v Praze 9 - Kyjích do počátku husitských válek. In: Umění 41. Praha, 1993, 249–261.

¹⁷ ROYT 2006, 149–152.

¹⁸ ROYT Jan: Poutní kaple na Skalce - dílo Krištofa Dientzenhofera. In: Umění 37, Praha 1989, 498–505.

¹⁹ ROYT Jan: Příspěvek k ikonografii alegorie sv. Kříže v Roudnici nad Labem. In: Umění XXXIII. Praha 1985, 492–507.

²⁰ ROYT Jan: *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*, Praha: Univerzita Karlova Praze, Karolinum, 2011.

²¹ FAJT Jiří (ed.): *Magister Theodoricus. Dvorní malíř císaře Karla IV. Umělecká výzdoba posvátných prostor hradu Karlštejna*. Praha: 1997.

²² ROYT Jan/VLNAS Vít: *Sv. Vintíř, sv. Prokop a poustevnictví v Čechách. Katalog výstavy k 950. výročí smrti sv. Vintíře na Šumavě. Sušice, Praha: Muzeum Šumavy, Národní Galerie, 1995.*

²³ ŠERÝCH Jiří: *Michael Rentz fecit. Michael Jindřich Rentz, dvorní rytec hraběte Šporka*. Praha: Karolinum, 2007.

²⁴ HLEDÍKOVÁ Zdeňka: *Arnošt z Pardubic. Arcibiskup-Zakladatel-Rádce*. Praha: Vyšehrad, 2008.

²⁵ KŘEČKOVÁ Jitka: *Pečetí arcibiskupa Arnošta z Pardubic*. In: *Sborník prací k sedmdesátým narozeninám dr. Karla Beránka*. Praha: Státní ústřední archiv, 1996, 52–60.

²⁶ Martin ŠUGÁR: *Svätá Mária Magdaléna. Neznámy príbeh*. In: *Galéria 2006. Ročenka slovenskej Národnej galérie v Bratislave*. Bratislava 2007, 145–150.

Rádi bychom na závěr vyzdvihli velmi dobře napsanou bakalářskou práci Hany Runčikové, věnující se tématu zobrazování Máří Magdalény pod křížem v českém středověkém umění.²⁷

²⁷ RUNČÍKOVÁ Hana: Zobrazení sv. Máří Magdalény ve scénách Ukřižování v umění českého středověku (bakalářská práce na Univerzitě Palackého v Olomouci), Olomouc 2011.

2. MÁŘÍ MAGDALÉNA V NOVÉM ZÁKONĚ

Svatá Marie Magdalena, lidově také Máří Magdaléna, v českém ekumenickém překladu²⁸ Marie Magdalská, v kralickém překladu²⁹ Maria Magdaléna, ale i Marie z Magdaly či Marie Magdalio, tak i jinak je nazývána jedna z nejpozoruhodnějších a nejtajemnějších žen Nového Zákona. Podle něho, ale i dle apokryfů byla učednicí Krista. V evangeliích vystupuje několik Marií, a aby bylo možné je odlišit, mívají různé přídomky (Marie, matka Jakubova, Marie Kleofášova, Panna Marie, aj.). Přídomek Máří Magdalény je odvíjen od jejího původu (tzv. toponomní původ jména)³⁰. Pocházela totiž z Magdaly³¹, města na břehu Genezaretského (Galilejského) jezera³². Magdala v aramejštině znamená „věž“^{33,34}. V této práci budu používat zejména staročeskou podobu jména „Máří Magdaléna“, neboť se mi zdá, že tato varianta v českých zemích zakořenila nejvíce.

Máří Magdaléna je v Bibli vzpomínána mezi ženami, které Krista doprovázely a posluhovaly mu při jeho pobytu v Galileji (Mt 27,55-56; Mk 15,40-41). Je i tou, ze které Kristus vyhnal sedm démonů (Mk 16,9; L 8,1-3) a tou, která při jeho skonu stála pod křížem a prožívala jeho utrpení (Mt 27,55-56; Mk 15,40; L 23,49; J 19,25). Byla přítomna jeho pohřbu (Mt 27,61; Mk 15,47), šla nedělního rána s dalšími ženami k hrobu, aby pomazaly tělo (Mt 28,1-10; Mk 16,1-8; L 24,1-10), když se jim zjevil anděl a zvěstoval Kristovo vzkříšení.³⁵ V neposlední řadě je také tou, již se jako první zmrtvýchvstalý

²⁸ BIČ Miloš/SOUČEK Josef Bohumil/MÁNEK Jindřich: Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona: český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost, 2009.

²⁹ Bible svatá aneb Všecka svatá písma Starého i Nového zákona: podle posledního vydání Kralického z roku 1613. Praha: Fortuna Libri, 2011.

³⁰ KOMÁREK Karel: Osobní jména v českých biblích, Olomouc 2000, 66-67, 88-89.

³¹ Galilejské městečko Magdala, řecky nazývané *Taricheae*, bývalo v helénské době významným židovským městským centrem. Probíhala tudy důležitá cesta spojující Galilejské jezero a centrální Galileu. Po založení nedalekého města Tiberias počátkem 1. století našeho letopočtu začala Magdala ztrácet na významu. Během první židovské války byla Magdala opevněna a sloužila jako židovský opěrný bod. Od 7. století zde skončilo židovské osídlení a ve vesnici žili křesťané. Později se zde usadili Arabové. Ti vesnici nazývali *Madždal*. Dnes se izraelské město jmenuje Migdal.

³² *Galilejské jezero* nebo také *Tiberiádské jezero*, *Genezaretské jezero* či *Kineretské moře* je největší izraelské sladkovodní jezero nacházející se v Severním distriktu u Golanských výšin, v severní části Velké příkopové propadliny. Leží 212 metrů pod úrovní světového oceánu a je tak nejnižše položeným sladkovodním jezerem na světě. Je historickou rybářskou lokalitou. Pro rybářství je využíváno již více než dva tisíce let.

³³ http://cs.wikipedia.org/wiki/Marie_Magdalena, vyhledáno 8. 7. 2011

³⁴ Rybářské město se jmenovalo Magdala Tarichea (Magdala Tarichaea), tedy „Věž nasolených ryb“. Podle židovského textu *Pláč Rabiho* se Bohu město Magdala znelíbilo pro smilstvo jeho obyvatel. Tudíž se někteří badatelé mohou domnívat, že myšlenka, že Máří Magdaléna byla nevěstkou, se zrodila odtud.

³⁵ Zde se evangelijní svědectví různí: podle Matouše (Mt 28,1-10) se šla Máří Magdalena s jinou Marií po sobotě podívat k hrobu, kde se jim zjevil anděl „jehož vzezření bylo jako blesk a jeho roucho bílé jako sníh“,

Kristus zjevil (Mk 16,9; J 20,1-18).³⁶ Všechna čtyři evangelia se shodují na tom, že Máří Magdaléna byla pověřena zvěstováním zprávy o Kristově zmrtvýchvstání učedníkům, díky čemuž si vysloužila přívlastek *apostolorum apostola* (*apoštolka apoštolů*).³⁷

V osobě svaté Máří Magdalény se prolínají tři ženské postavy, citované v evangeliích. Jejich splynutí potvrdila na Západě autorita církevních Otců, zatímco východní církve setrvala na jejich rozlišování. Máří Magdaléna bývá ztotožňována ještě s biblickou ženou Marií z Bethanie, sestrou Marty a Lazara, kterého Ježíš zázračně vzkřísil z mrtvých, a s nejmenovanou hříšnicí, která smáčela nohy Spasitele svými slzami, otírala svými vlasy a pak je pomazala vzácným olejem.

2.1 Bezejmenná žena a hříšnice

Podle evangelií (L 7,36-50), (J 12,1-8) přišla šest dní před Velikonocemi „žena hříšnice“, do domu jednoho z farizeů (Lukáš uvádí „jednoho z farizeů“ (L 7,36), ale v následujícím textu evangelia (L 7,40) píše, že ho pak Kristus oslovuje: „Šimone...“³⁸;

který sestoupil z nebe, odvalil kámen a sedíce na něm jim pověděl o Kristově vzkříšení; když běžely se strachem i velikou radostí oznámit zprávu učedníkům, potkal je Kristus, pozdravil je („Buďte pozdraveny“) a obě ženy se mu klaněly a objímaly jeho nohy. Podle Marka (Mk 16,1-8), brzy ráno, prvního dne po sobotě, šly k hrobu s nakoupenými vonnými mastmi Máří Magdalena, Marie, matka Jakubova, a Salome, aby pomazaly tělo Páně; rovněž se jim zjevil anděl (v podobě mládence v bílém rouchu) a zvěstoval jim radostnou novinu, ale na ženy padla hrůza a úžas, utekly od hrobu a ze strachu nikomu nic neřekly. Podle Lukáše (L 24,1-10) se Máří Magdaleně, Janě, Marii Jakubově a dalším ženám, jež přinesly prvního dne po sobotě brzy z rána vonné masti, zjeví „dva muži v zářícím rouchu“ (andělé). Připomenuli ženám, co jim Kristus řekl ještě v Galileji: „Syn člověka musí být vydán do rukou hříšných lidí, být ukřižován a třetího dne vstát.“ Když se ženy vrátily od hrobu, oznámily vše jedenácti apoštolům i všem ostatním, kteří jim však nevěřili. Podle evangelisty Jana (J 20,1-18) nešly k hrobu ženy, ale jen Máří Magdaléna. Šla ještě za tmy a když spatřila, že kámen od hrobu je odvalen, běžela za Šimonem Petrem a Janem, miláčkem Božím, oznámit jim odcizení Ježíšova těla. Běželi společně ke hrobu, a když v něm uviděli lněná plátna, jimiž byl Kristus ovinut, uvěřili, že vstal z mrtvých a odešli. Ale Marie, která se do hrobu nešla podívat, venku plakala. Pak přišla blíž, podívala se do něj a „spatřila dva anděly v bílém rouchu, sedící na místě, kde předtím leželo Ježíšovo tělo. Jednoho u hlavy a druhého u nohou“. Ptali se jí: „proč pláčeš?“ Když jim odpověděla, že neví, kam odnesli a položili jejího Pána, obrátila se a spatřila za sebou Ježíše. Ale nepoznala ho, myslela si, že je to zahradník. Když se jí znovu, jako anděl, zeptal, proč pláče, odpověděla stejně. Kristus jí pak oslovil: „Marie!“ Obrátila se a hebrejsky zvolala „Rabbuni!“ (to znamená „Mistře!“). Ježíš jí řekl: „Nedotýkej se mne, dosud jsem nevstoupil k Otcí.“ Pak běžela za jeho učedníky a zvěstovala jim zprávu o Pánově zmrtvýchvstání.

³⁶ Podle evangelisty Matouše (Mt 28,8-10) se vzkříšený Kristus zjevil dvěma Mariím.

³⁷ Máří Magdaléna jako apoštolka apoštolů byla uctívána především na Východě.

³⁸ Z tohoto označení farizeje za Šimona vzešlo patrně mylné spojení dvou scén pomazání olejem v textu ikonografického slovníku prof. Royta (ROYT 2006, 150). Jak L 7,37-39; J 12,1-8; tak i Mt 26,6-13 a Mk 14,3-9. Jde totiž zřejmě o nejméně dvě, spíše tři, scény lišící se v místě, čase a způsobu. Lukáš (Lk 7,37) píše o hříšnici, Jan (J 12,1-3) o Marii z Bethanie, sestře Lazara a Marty (nikoli hříšnici), která přistoupila ze zadu ke Kristu a začala jeho nohy smáčet slzami, utírat svými vlasy a mazat vzácnými oleji. Podle Jana se tak stalo šest dní před Velikonocemi, ale Lukáš tuto scénu s Velikonocemi dokonce vůbec spojenou nemá, protože ji už uvádí v sedmé kapitole, tj. asi teprve ve třetině evangelia. Marek s Matoušem shodně uvádějí, že dva dny před Velikonocemi (jiný časový údaj než u Jana), v domě Šimona Malomocného (Lukáš – v domě jednoho farizeje, snad Šimona, Jan – v domě Lazarově) „žena s alabastrovou nádobkou“ (nepíše se zde nic o její hříšnosti) přišla za Kristem (nikoli že by přistupovala nepozorovaně ze zadu a zespoda, ale už sebevědomě

naproti tomu Jan děj situuje do domu Lazarova), u něhož byl Kristus na hostině, přistoupila s pláčem zezadu ke Kristu a začala mu nohy smáčet slzami, utírat svými vlasy, líbat a mazat vzácným olejem. Farizeus se nad tím velmi podivil, Kristus mu ale vysvětlil, že gesto, které pro něho žena učinila, je úkonem kajícího. Nato jí odpustil všechny hříchy, neboť „projevila velkou lásku“. A těm, kteří se hněvali, že tak drahý olej, který vyplýtvala na jeho nohy, mohli dobře zpeněžit a raději peníze rozdat chudým, řekl: „Vždyť chudé máte stále kolem sebe, mne však nemáte stále“ (Mt 26,11).

Dva dny před Velikonocemi (Mk 14,1) přišla anonymní „žena s alabastrovou nádobkou“ za Kristem, když byl právě v Bethanii v domě Šimona Malomocného (o tom, že by to byl farizej, se evangelia nezmiňují). Žena nádobku rozbila a její obsah vylila na Ježíšovu hlavu (Mk 14,3-9; Mt 26,6-13). A když se jiní, stejně jako ve scéně Hostiny v domě Šimonově, divili, proč tak drahým olejem plýtvá, Ježíš ji bránil a řekl: „Ona učinila, co měla; už napřed pomazala mé tělo k pohřbu“ (Mk 14, 8).³⁹

2.2 Marie z Bethanie

Marie žila spolu se svou sestrou a bratrem Lazarem v městečku Bethanii⁴⁰, blízko Jeruzaléma. Rabanus Maurus vypráví, že Bethanie leží na hoře olivetské, patnáct honů od města svatého na východ.⁴¹

Marie z Bethánie hrála podle evangelisty Jana (J 11,1-45) důležitou roli při vzkříšení Lazara.

Lukášovo evangelium nám zase líčí příběh o návštěvě Krista v domě Marty a Marie (L 10,38-42). Marta, aktivní a pilná hospodyňka, vyplísnila svou hloubavou sestru za to, že sedí, zdánlivě zahálčivě u Kristových nohou a naslouchá jeho slovům, zatímco by jí mohla pomoci s obsluhou. On jí ale řekl, že Marie si vybrala nezbytný a rozhodně lepší podíl. Středověcí exegeté (Řehoř Veliký, Honorius Augustodunensis⁴²) tvrdili, že přičinlivá

zepředu, ve stoje) a vylila na jeho hlavu (nikoli na nohy) alabastrovou nádobku s drahým olejem z pravého nardu, čímž předznamenala jeho smrt (Mt 26,12 a Mk 14,3).

³⁹ Lukáš tuto scénu vynechal buď proto, že má podobnou s hříšnicí, nebo z jiných důvodů (má trochu jiný průběh pašijových her).

⁴⁰ Izraelské současné město Al-Ajazarija (Al-'Ayzariyyah) bylo v biblických dobách nazýváno Bethanie (Betánie). Nachází se 2,4 km východně od Jeruzaléma, na jihovýchodní straně od tzv. Olivové hory. Nejstarší dům, který se v Al-Ajazariji zachoval celých 2000 let, je dům Marty a Marie, ale i tumba sv. Lazara, místa jsou vyhledávána poutníky z celého světa.

⁴¹ RABANUS MAURUS 1920, 13.

⁴² Honorius Augustodunensis, Opp. Pars III. Liturgica, Speculum Ecclesiae De Sancta Maria Magdalena. Migne, PL, vol. 172, col. 979–981.

Marta zosobňuje „Vita activa“ (či církev přítomnou), zatímco Marie reprezentuje „Vita contemplativa“ (či církev budoucí).⁴³

Evangelista Jan, na rozdíl od ostatních evangelistů, ztotožňuje Marii z Bethanie s nejmenovanou hříšnicí ze scény Hostiny v domě Šimonově (u Jana - Lazarově)“. Píše, že „byl nemocen jeden člověk, Lazar z Bethanie, z vesnice, kde bydlela Marie a její sestra Marta. To byla ta Marie, která pomazala Pána vzácným olejem a nohy mu otfela svými vlasy...“ (J 11,1-2).

2.3 Marie z Magdalská

Marie Magdalská, jejíž přízvisko (z Magdaly, Magdaléna, Magdaléné...) se odvozuje od rybářského městečka Magdaly na břehu Galilejského jezera, kde žila, se narodila někdy kolem Ježíšova narození. Podle písma patřila k prvním ženám, které se rozhodly následovat svého Mistra. Byla ženou, z níž kdysi Kristus vyhnal sedm démonů (L 8,2 a Mk 16,9)⁴⁴, a která ho s učedníky na jeho cestě doprovázela spolu s dalšími ženami uzdravenými od zlých duchů a nemocí. Marie z Magdaly byla také svědkem Ježíšova ukřižování (Mk 15,40; Mt 27,56; J 19,25) i jeho uložení do hrobu (Mk 15,47; Mt 27, 61). A byla tou, která spolu s dalšími ženami šla nakoupit vonné masti, aby tělo mrtvého Krista pomazaly (Mk 16, 1), a které se Kristus jako první zjevil (ráno prvního dne po sobotě), když vstal z mrtvých (Mk 16,9; Mt 28,9-10; J 20,14), aby pak mohla jeho vzkříšení zvěstovat ostatním (L 24,9; Mt 28,10; Mk 16,10; J 20,18).

⁴³ ROYT 2006, 150.

⁴⁴ Máří Magdaléna byla posedlá sedmi démony, kteří jí nedovolovali vstoupit mezi tzv. slušné lidi. Sedmička měla v křesťanské ikonografii silný význam. Již ve starověku byla pokládána za posvátné číslo. Lidé tehdy věřili, že existuje sedm planet, z nichž každá řídí jeden den v týdnu. Ve Starém zákoně pak symbolizovala plnost a dokonalost (např. stvoření světa v sedmi dnech), v Novém zákoně je číslo sedm náznakem dokonalé zkaženosti, jež už nemůže být horší. Pokud symbolika sedmi démonů měla poukazovat na zkaženost Máří Magdalény, je pravděpodobné, že v očích tehdejší společnosti byla hříšná. Posedlost představuje sama o sobě něco zvláštního. Podle zápisů se v době, kdy žil Kristus, vyskytovala častěji, než jindy. Toho, kdo byl posedlý zlým duchem, mohl duch, který ho ovládal, používat jako svých úst. Posedlost často doprovázely fyzické projevy – např. slepota, hluchota či epilepsie. Dříve lidé věřili, že démon postihuje ty, kdož činí něco špatného a že dobrý a bohabojný člověk je před démony chráněn. Toto však neodpovídá novozákonním textům, kde bylo vymítání zlých duchů řazeno k podobné službě, jako bylo uzdravování nemocných. Pakliže byl někdo posednut démonem, bylo to chápáno jako druh onemocnění. Židé si démony vysvětlovali jako padlé anděly, duše mrtvých zlých lidí, nebo pohanské bohy. Lidé věřili, že se démoni mohou v člověku usadit a mohou zapříčiňovat různé nemoci. Nemocní pak byli nazýváni „posedlí démonem“. Věřili, že zlý duch se usadí v těle a působí v těle jevy, které lze pozorovat (epilepsii, ochrnutí, nĕmotu, duševní poruchy obecnĕ aj.). Uvědomme si také, že v žádnĕm evangelijním příběhu není človĕk posedlý démony hříšníkĕm. Nemá zlou povahu. Proto by jeho posedlost ďábly mohla znamenat pouze nemoc, která nemusela být nutně zavinĕna jeho vinou. Sedm démonů mohlo představovat i sedm lidských slabostí. Samotný akt oproštění Máří Magdalény od těchto slabostí představoval jistý druh jejího zasvěcení či konverze. Byla očištna od zla a hříchu a přidala se ke Kristovu hnutí (srov. KALVASOVÁ 2008, 22–25).

2.4 Interpretace

Ve snaze o dosazení do novozákoných příběhů konkrétní osoby došlo ke ztotožnění několika ženských postav vyskytujících se v obdobných scénách. Takže zásadní zlom do představ o Máří Magdaléně vnesl papež Řehoř Veliký (asi 540 – 604), který ji ve svých homiliích (Kázáních)⁴⁵ roku 591 ztotožnil se dvěma jinými biblickými ženami: s neznámou hříšnicí, která Ježíšovi omývala nohy vlastními slzami, natírala je vonnými oleji a utírala svými dlouhými rozpuštěnými vlasy (L 7,36-50), a potom s Marií z Bethánie, sestrou Marty a Lazara (L 10,38-42; J 12,1-8). Ve svém Kázání (v homilii č. 33) tvrdil, že „žena, již Lukáš označuje jako hříšnici, se u Jana jmenuje Marie a je to táž, o které Marek dosvědčuje, že byla osvobozena od sedmi ďáblů“⁴⁶. Sedm démonů pak interpretoval jako sedm smrtelných hříchů. Dokonce i bezejmennou cizoložnou ženu přivedenou před Ježíše (J 8,1-11) ztotožnil papež Řehoř Veliký s Máří Magdalénou. Tyto scény, v nichž vystupují především ženy hříšnice nebo ženy hluboce oddané Kristovi, pak spojeny do jednoho celku vytvořily obraz Máří Magdalény, obrácené prostitutky a kajícnice, jenž byl doplněn třemi evangelijními pasážemi, kde se její postava skutečně vyskytuje, v nichž, až na poznámku v L 8,2, vystupuje jako Ježíšova oddaná následovnice. Tak se vytvořil obraz Máří Magdalény jako hříšnice, která se stala sveticí, tedy určitým prototypem mravního obrácení.⁴⁷

Vzdálil se tak od výkladu otců východní církve, kteří tyto tři ženy vždy důsledně rozlišovali.⁴⁸ Řekové slaví svátky tří svetic: 18. března svátek svaté Marie, sestry Lazara a Marty, 21. března hříšnice a kajícnice a 22. července Marie Magdalény.⁴⁹

Tato ustálená podoba Máří Magdalény, vyvinutá již Ambrožem a Cassianem, a od dob Řehoře I. Velikého jednotná, zůstala také později při zobrazování závazná.⁵⁰ Středověký pohled na jednotnost tří žen byl ale od počátku 16. století mnohokrát zpochybňován. Humanista Jacques Lefèvre d'Étaples (Jacob Faber Stapulensis)⁵¹ byl (v

⁴⁵ PL LXXVI — Jacques Paul MIGNE (ed): *Patrologia Latina* LXXVI, Paříž 1878-1890, 1189B 1239C, Homilia 25 a 33.

⁴⁶ DUBY Georges: *Vznešené paní z 12. století I. Heliosa, Aliénor, Isolda a další*. Praha: Atlantis 1997, 30; GARTH 1959, 19–20, 75-97; JANSEN 2000, 32–35.

⁴⁷ RYŠKOVÁ 2009, 100.

⁴⁸ JANSEN 2000, 35.

⁴⁹ KRYŠTŮFEK — František Xaver KRIŠTŮFEK: *Svatá Máří Magdaléna*. In: *Český katolický deník*, 1. díl. Praha 1916, 8.

⁵⁰ JANSEN 1990, col. 516.

⁵¹ Jacques Lefèvre d'Étaples neboli Jacob Faber Stapulensis byl francouzský teolog a humanista. Byl předchůdcem protestantského hnutí ve Francii. D'Étaples nebylo součástí jeho jména jako takového, ale

letech 1517-1521) první, kdo napadal jednotnost tří žen. V jeho díle „*De Maria Magdalena et Triduo Christi Disceptatio*“ (1517) argumentuje, že Marie, sestra Lazara, Marie Magdaléna a neznámá hříšnice, která pomazala Kristovy nohy, jsou různé osoby. Tato jeho tvrzení vyvolala násilné diskuze a následně byl v Sorbonně odsouzen (1521).⁵²

19. století se navrací opět k jednotě, přijetím rovněž 22. a 29. července do znění textu Breviáře.

Nyní, s rozvojem historické kritiky, se současní bibličtí exegeté kloní k rozlišování těchto tří žen.⁵³ Katolická církev ve Vatikánu v roce 1969 opravila své stanovisko a potvrdila jejich rozdílnost.

Jde tedy o tři různé osoby, nicméně všechny tyto ženy vylily, nebo se tak chystaly učinit, vonnou mast na Ježíšovo tělo. Všechny tři jsou popisovány, jak před Místrem padají na tvář nebo jak klečí. Jejich postoje vyjadřují rozjímání nebo láskyplné zbožňování.

užívalo se pro jeho odlišení od méně významného Jacqua Lefèvera Deventera, přítele a korespondenta Erasma. Oba jsou také někdy nazýváni německou verzí svého jména: Jakob Faber.

⁵² V Meaux vydal svou francouzskou verzi Nového Zákona (1523). Ta (současně s německou verzí Lutherovou) byla základem pro všechny následující překlady do francouzštiny. V předmluvě k tomuto překladu Nového zákona vyjádřil názor, že Písmo svaté je jediným pravidlem doktríny, a jeho smysl je skrze víru.

⁵³ SAXER Victor: Maria Maddalena, santa, in: *Enciclopedia dei Santi. Bibliotheca Sanctorum*, VIII. (Liadan – Marzio), Roma: Citta Nuova 1996², col. 1078sq; RYŠKOVÁ 2009, 99–106.

3. MÁŘÍ MAGDALÉNA V APOKRYFNÍCH TEXTECH

Další rozpory ohledně Máří Magdalény vznikly při nálezů apokryfních, tj. nekanonizovaných⁵⁴ svitků po 2. světové válce v Nag Hammádí v Horním Egyptě. Jsou přibližně o století starší, než oficiální kanonizovaná evangelia Nového zákona z konce 1. století. Apokryfní evangelia jsou taky celkem čtyři. Jsou to: *Rozhovor se Spasitelem*, *Tomášovo*, *Filipovo* a *Mariino evangelium*. Přinášejí nám informace o událostech, které v kanonických textech chybějí a nebo jsou zmíněny jen okrajově.

Máří Magdaléna v nich vystupuje spíše pasivně, jako okrajová postava, která se až v okamžiku Kristova ukřižování a zmrtychvstání dostává nečekaně do centra dění. Ve všech těchto apokryfech Máří Magdaléna vystupuje jako významná a aktivní Ježíšova žákyně či dokonce apoštolka ostatních. Kristus často dával ostatním za příklad její vzdělanost a rychlost správného úsudku, takže zatímco mnozí apoštolové nechápou Ježíšovo učení, ona vystupuje v roli jejich duchovního vůdce.

Židé zvyklí na poslušnost žen, které nepovažovali za mužům rovné, to dost nelibě nesli. Nejvíce ji odsuzoval Petr, který se jí snažil z Kristova okruhu učedníků vypudit. Ježíš se jí však ostře zastával a vysvětloval, že není důvodu, aby žena nemohla chápat učení stejně jako muži a proč by je nemohla předávat ostatním.

Filipovo evangelium je sbírkou rozhovorů a výroků spojených většinou s Ježíšovou osobou. Dochovalo se v koptském překladu mezi texty v Nag Hammádí a jeho vznik je datován nejdříve do 2. poloviny 2. století.⁵⁵ „*Tři chodily stále s Pánem: Marie, jeho matka, její sestra a Magdaléna, ta, kterou nazývali jeho družkou. Jeho sestra, jeho matka a jeho družka byly Marie.*“⁵⁶

V současnosti si laická veřejnost Máří Magdalénu spojuje s Ježíšovou milenkou či manželkou, která mu porodila dítě, jež je legendárním Svatým grálem.⁵⁷ Je nutno však na tyto úvahy pohlížet s nadhledem, jsou to jen literární konstrukce nebo nově vznikající legendy, které však nemají možnost se opřít o nějaký relevantní pramen.

⁵⁴ Tyto texty nebyly ve 2. a 3. století n. l. zahrnuty do křesťanského kánonu, protože jejich obsah nebyl v souladu s prosazujícím se směrem tehdejší věrouky.

⁵⁵ Jan A[mos] DUS/Petr POKORNÝ: *Novozákonní apokryfy. I, Neznámá evangelia*. Praha: Vyšehrad, 2001, 213.

⁵⁶ tamtéž, 213.

⁵⁷ STARBIRD Margaret: *Žena s alabastrovým džbánem. Maří Magdaléna a svatý grál*. Pragma 2004; Dan BROWN: *Šifra Mistra Leonarda*, Praha: Argo, 2008².

4. LEGENDY

Tím, o čem vyprávějí čtyři evangelisté Nového zákona, příběh o sv. Máří Magdaléně končí. Neznáme její další životní osudy. Začaly proto vznikat legendy, které měly tyto nedostatky doplnit.

4.1 Východní tradice

Na východě je rozmach legend o Máří Magdaléně méně důležitý. Točí se především kolem Efezu. První zmínka je patrně z Kázání Modestova v Jeruzalémě asi kolem roku 630. Pozdější legenda si bere formu synaxáře (sbírka byzantských legend) a menologu⁵⁸ a je zmíněna v komentářích nebo kázáních Theofila z Ohridu († asi 1108), jednoho z nejslavnějších řeckých exegetů středověku, Theofana Cheramea (12. století) i Nicefora Callista Xantopula (14. století).⁵⁹

4.2 Západní tradice

Legendistická literatura o Máří Magdaléně zahrnuje nejstarší texty ze druhé třetiny 6. století, tzv. provensálské legendy, poté vzniká řada dalších. Největší proslulosti však dosáhl až text zařazený do Zlaté legendy Jacobem de Voragine.

Latinské hagiografické texty byly z velké části zveřejněny v *Acta Sanctorum*, dále Faillonem⁶⁰, a jsou zařazeny i do BHL⁶¹, ale existuje jen málo kritických prací o těchto zdrojích.

Od konce 9. století se v jižní Itálii začala vytvářet legenda o kající svätici. Nejstarší latinsky psaný životopis sv. Máří Magdalény, *Vita eremitica*, je datován kolem roku 900. Vypráví se v něm o tom, jak Máří Magdaléna po nanebevstoupení Krista odešla do neznámé poustevny, kde žila po třicet let v pokání, bez jídla i oděvu. Příběh je částečně převzat z latinské legendy o kající se kurtizáně Marii Egyptské⁶², přeložené z řečtiny

⁵⁸ Menolog/menologium je pravoslavný církevní kalendář s odkazy na památku svätých

⁵⁹ SAXER 1996², col. 1092.

⁶⁰ FAILLON E. M.: *Monuments inédits sur l'apostolat de Sainte Mariae–Madeleine en Provence*, ed. J. Migne, 2 svazky. Paříž 1848.

⁶¹ BHL — *Bibliotheca Hagiographica Latina antiquae et mediae aetatis*, ed. socii Bollandiani, I-II., Brüssel 1898–1901

⁶² Poustevnice a svätice Marie Egyptská (344–421) se narodila v Egyptě, byla mimořádně chytrá a krásná, ale po útěku z Alexandrie se stala kurtizánou pro své vlastní potěšení, ač se jinak živila prací. V roce 374 se připojila k poutníkům, kteří šli oslavit památku Povýšení svätého Kříže do Jeruzaléma. Legenda vypráví, že když poutníci začali vstupovat k Božímu hrobu, jakási neznámá síla nevpustila Marii dovnitř a v jejím srdci

Paulem Diaconem (asi 720–799) a Anastasiem il Bibliotecariem (asi 810–879).⁶³ Postupně se legenda o sv. Máří Magdaléně pomocí různých verzí rozšířila z jižní Itálie i do jejích zbylých částí, a následně do germánských zemí (Francie) a do Anglie.

V roce 1920 nám přeložil Antonín Ludvík Stříž⁶⁴ velmi citlivě ze středověké latiny dílo⁶⁵ blahoslaveného Rabana Maura (780-856)⁶⁶, opata kláštera svatohavelského, pojednávající o „Životě blažené Maří Magdaleny i sestry její svaté Marty“⁶⁷.

Počínaje 11. stoletím se legendická literatura týkající se Máří Magdalény rychle rozvíjí, což je třeba dát do souvislosti s počátkem jejího uctívání ve stejné době ve Vézelay a následně také v Provence. Vznikl tak celý legendický cyklus s legendami např.: o plavbě Máří Magdalény po moři do Provence⁶⁸, různé legendy o přenesení ostatků sv. Máří Magdalény v karolínské době z Provence do Vézelay⁶⁹, zprávy o zázracích Máří Magdalény jako o osvoboditelce zajatých⁷⁰, kolem roku 1200 příběhy o marseilleském knížecím páru a misionářství světice v Provence⁷¹.

Kvůli legendickým rysům se stal významným spis (kázání) *In Speculum ecclesiae* (*V zrcadle církevním*) Honoria Augustodunensia, z doby kolem roku 1100.⁷²

V zobrazování Máří Magdalény byli velmi plodní příslušníci žebravého řádu dominikánů, kteří *Vita Mariae Magdalena*e a legendu o Marii Magdalské shrnuli a nejvíce

se ozval hlas, že není hodna spatřit posvátný kříž, na němž Kristus zemřel. Poté, co se jí zjevila svatá Panna Marie, Matka Boží, začala hned Marie Egyptská litovat svého dosavadního nezřízeného života a slíbila, že bude do konce života litovat svých hříchů. V tom okamžiku byla do chrámu vpuštěna. Druhý den se údajně vyznala ze svých hříchů, přijala svaté přijímání a odebrala se na 47 let do pouště. Uctívána je především v pravoslavné církvi.

⁶³ SAXER 1996², col. 1092.

⁶⁴ HRONEK 1921 — Josef HRONEK: Život blažené Maří Magdaleny i sestry její svaté Marty. In: Časopis katolického duchovenstva, roč. 62. Praha: Arcibiskupská knihtiskárna Rohlíček a Sievers, 1921, 62.

⁶⁵ RABANUS Maurus: De Vita Beatae Mariae Magdalenaee et Sororis Eius Sanctae Marthae. Migne, PL, vol. 112, col. 1433–1497.

⁶⁶ Rabanus Maurus (také Hrabanus nebo Rhabanus) (asi 780 v Mohuči – 4. února 856 ve Winkelu) byl opatem kláštera ve Fuldě a později arcibiskupem v Mohuči. Studoval na dvoře Karla Velikého, kde si ho všiml opat Alkuin z cášské školy, nazval Rabana „Maurus“ podle vzoru zakladatele řádu sv. Benedikta z Nursie, který takto tituloval své oblíbené žáky. V opatství sv. Martina v Tours, kam následoval Alkuina, studoval Biblii, liturgii a práva. V roce 801 se vrátil do Fuldy, kde řídil tamní klášterní školu. Po dvaceti letech byl jmenován opatem ve Fuldě. Za jeho vedení klášter vzkvétal, přibývalo studentů, rozšiřovala se klášterní knihovna., byly zakládány kostely a kaple pro rolníky.

⁶⁷ RABANUS MAURUS 1920 — RABANUS MAURUS: Život blažené Maří Magdaleny i sestry její svaté Marty, Praha: Ladislav Kuncíř, 1920.

⁶⁸ BHL II, 5443.

⁶⁹ tamtéž, 5488-95a.

⁷⁰ tamtéž, 5459-87.

⁷¹ tamtéž, 5457-58.

⁷² JANSSEN 1990, col. 517.

rozšířili. Dominikánský mnich a později osmý janovský arcibiskup, Jacobus de Voragine⁷³, sestavoval koncem padesátých let 13. století středověkou sbírku životopisů svatých a traktátů k církevním svátkům. Je nazývána *Legendou Aureou* (čili *Zlatou legendou*)⁷⁴. A vrcholí v ní více než tisíciletý vývoj latinské legendy. Zastínila všechny ostatní sbírky legend – proto se také nazývá Zlatá. A dodnes se zachovala ve více než v tisíci latinských rukopisech. Jacobus de Voragine ji koncipoval jako základní příručku pro kteréhokoli dominikánského kazatele, ať působil kdekoli. Pracoval s dosavadní hagiografickou literaturou a zpracoval do sledu církevního roku 176 vyprávění o svátcích Kristových a o svatých, kteří byli uctíváni v katolické Evropě. Jeho dílo bylo tehdejší společností nadšeně přijato, ať už na univerzitách, v mnišských řádech, i u farářů... A po čtyři staletí suverénně vládlo v latinské hagiografii a ovlivnilo nespočet výtvarných a literárních děl. Jednotliví uživatelé připojovali do svodu tohoto legendária další legendy o svatých, uctívaných v jejich působištích. Dodnes se jich shledalo na pět tisíc o 1054 svatých.⁷⁵ Původní provensálská legenda se v určité modifikaci objevuje také ve Zlaté legendě Jakuba de Voragine.

Díky přepisům se dílo brzy rozšířilo po celé Evropě. V Čechách se první přepisy (v latině) objevili koncem 13. století. Ale bohužel dodnes nebyla legenda o Máří Magdaléně zahrnuta i do českého výboru Zlaté legendy.⁷⁶ Proto se v následující kapitole pokusíme o její přibližný překlad.⁷⁷

4.2.1 Příběh sv. Máří Magdalény podle Zlaté legendy

Máří Magdaléna byla šlechticnou a pocházela, stejně jako její matka Eucharia, z královského izraelského rodu. Její otec Theofil⁷⁸, národností Syr, byl slavným vojevůdcem a knížetem celé Sýrie i veškerého přímoří. Poté, co se setkal s Kristem a naslouchal jeho kázáním, stal se jeho učedníkem, odevzdal světské otěže a pokorně ho

⁷³ Jacobus de Voragine (kol. 1230–1298) se narodil ve Voragine (nyní Varazze, u Janova). V roce 1244 vstoupil do dominikánského řádu, pak v Janově působil jako provinciál svého řádu a v roce 1292 se stal arcibiskupem janovským. Působil i jako kronikář. Roku 1816 byl prohlášen za blahoslaveného.

⁷⁴ Jacobus de VORAGINE: *The Golden Legend. Readings on the Saints*. Translated by William Granger Ryan, I. sv., Princeton: Princeton University Press. 1993, 374–383.

⁷⁵ Anežka VIDMANOVÁ (ed.): *Jakub de Voragine: Legenda Aurea*, Praha: Vyšehrad, 1998.

⁷⁶ VIDMANOVÁ (ed.) 1998.

⁷⁷ Překládáme legendu z angličtiny (VORAGINE 1993), takže překlad může být nepřesný. Lepší by bylo používat latinský originál. Také nejsme žádní překladatelé, takže tato verze musí být brána jako přibližná. Chtěli jsme především text zpřístupnit i českým čtenářům.

⁷⁸ Jméno otce tří bethánských sourozenců se v průběhu věků měnilo. Rabanus Maurus ho nazývá Theofilem, který byl národností Syr, Pozdější autoři ho nazývají Syrus, Syrian nebo Cyrus. GARTH 1950, 29.

následoval.⁷⁹ Vzhledem k tomu, že Máří Magdaléna spolu se svým bratrem Lazarem a sestrou Martou pocházeli z bohatého rodu, náležely jim podle dědického práva tři dvorce: *Magdalum*, dvě míle od Nazareta, na levém břehu Galilejského jezera, ležící v horské úžlabině, *Bethanie* v Judsku, asi dvě míle od Jeruzaléma, a významná část Jeruzaléma samotného. Sourozenci si rozdělili majetek mezi sebou tak, že *Magdalum* připadlo Marii (odtud jméno *Magdalena*), Lazar si ponechal majetek v Jeruzalémě, a *Bethanie* připadla Martě. *Magdalena* se zcela oddala tělesným rozkoším, Lazar se věnoval vojenské službě, zatímco prozíravá *Marta* pečlivě spravovala sestřin a bratrův majetek. Starala se o potřeby svých ozbrojenců, služebníků i chudých. Po Kristově nanebevstoupení však svůj majetek prodali a výtěžek položili k nohám apoštolů.

Magdalena byla tehdy velmi bohatá a smyslné rozkoše se druží s bohatstvím. Byla proslulá pro svou krásu a bohatství, neméně pro způsob, jakým své tělo dala rozkoši – natolik, že její pravé jméno bylo zapomenuto a běžně byla nazývána „hříšnice“. Zatímco Kristus kázal v okolí, ona vedena boží vůlí, spěchala do domu Šimona malomocného, Kde zjistila, že (Kristus) je u stolu. Jsouce hříšná, neodvážila se vmísit mezi počestné, ale zůstala stranou a omyla nohy Páně svými slzami, osušila je svými vlasy a pomazala je vzácnými mastmi. Lidé v tamním kraji se totiž kvůli neobyčejnému žáru slunce pravidelně koupali a mazali mastmi.

Tehdy si farizej Šimon pomyslel, že kdyby tento muž byl prorokem, nikdy by nedovolil hříšné ženě, aby se ho dotkla. Pán jej ale pokáral za jeho přísnou počestnost a řekl ženě, že všechny její hříchy jí byly odpuštěny. To je ta *Magdalena*, které Ježíš udělil tak velké milosti a jemuž ona ukázala tolik známek lásky. Vypudil z ní sedm ďáblů a zažehnul v ní oheň lásky k sobě. Počítal ji mezi své nejbližší, byl jejím hostem, nechal ji vést domácnost na cestách a laskavě jí po celou dobu stál po boku. Bránil ji, když farizejové tvrdili, že je nečistá, když její sestra naznačovala, že je lenivá, když ji *Jidáš* nazval marnotratnou. Když viděl její nárek, nedokázal zadržet slzy. Pro její lásku vzkřísil jejího bratra, čtyři dny mrtvého, k životu. Pro lásku pro ni osvobodil její sestru *Martu* od krvotoku, kterým trpěla sedm let.

Marie byla ta, která umyla Pánovy nohy svými slzami, usušila je svými vlasy a pomazala je mastmi, kdo v čase milosti činila vážné pokání, kdo si zvolil dobře, kdo seděl u Pánových nohou, kdo mu pomazal hlavu, kdo stál vedle kříže, kdo připravil sladké

⁷⁹ RABANUS 1920, 13.

koření, kterým pomazal jeho tělo, kdo, když učedníci opustili hrobku, neodešel, komu prvnímu se zmrtvýchvstalý Kristus zjevil a učinil z ní apoštola apoštolů.

Asi čtrnáct let po umučení a nanebevstoupení Pána, když Židé již dávno zabili Štěpána a vyhnali ostatní učedníky za hranice Judey, odešli učedníci do zemí různých národů a šířili slovo boží. Mezi apoštoly byl tehdy jeden z Kristových sedmdesáti dvou žáků, blahoslavený Maximin, do jehož péče svěřil požehnaný Petr Marii Magdalenu. Ve vyhnanství byli Maximin, Marie Magdalena, její bratr Lazar a sestra Marta, Martina služebnice Marcela, požehnaný Cedonius, který se narodil slepý a kterého vyléčil Pán, a mnoho jiných křesťanů, nahnáni nevěřícími na loď bez lodivoda a kormidla a vysláni na moře, kde se měli utopit. Z vůle Boží ale nakonec přistáli v Marseille. Tam nenašli nikoho, kdo by jim chtěl poskytnout přístřeší. Našli tak útočiště v sloupořadí chrámu, který patřil lidu té oblasti. Když blahoslavená Marie Magdalena viděla lid, jak se shromažďuje u chrámu, aby přinesl oběti modlám, vystoupila, klidnými způsoby s vyrovnanou tváří a dobře volenými slovy je odvolala od jejich model a vášnivě jim kázala evangelium. Všichni, kdo ji slyšeli, obdivovali její krásu, její výmluvnost a sladkost jejího poselství. A žádný div, že ústa, která vtiskla tak zbožné a překrásné polibky na Spasitelova chodidla, vydávala vůni slova božího vydatněji, než to dokázali jiní.

Tehdy přišel místodržitel provincie (kníže) se svou ženou, aby obětoval bohům a modlil se k nim za potomka. Magdalena mu tehdy zvěstovala Evangelium a zrazovala jej od obětování. O několik dní později se zjevila ve vidění jeho ženě, řka: „Proč vy, kteří jste tak bohatí, necháte Boží svaté⁸⁰ umírat hladu a zimou?“ Dodala i hrozbu; jestliže žena nepřesvědčí svého manžela, aby pomohl svatým, může na sebe přivolat Boží hněv. Žena se však příliš bála, aby svému muži řekla o tomto vidění. Následující noci měla stejné vidění a slyšela stejná slova, znovu ale váhala říci to svému muži. Potřetí se Máří Magdalena, chvějící se hněvem, zjevila oběma z nich, její tvář žhnula, jako by hořel celý dům a řekla: „Tak spíš, tyrane, úde otce Satana se svou zmijí, ženou, která ti odmítla říci, co jsem já říkala? Odpočívej, ty nepříteli kříže Kristova, holduješ obžerství, sytíš se všemi druhy jídel, zatímco necháváš Boží svaté hynout žízni a hladem! Ty zde ležíš ovinut hedvábnými prostěradly, potom co jsi viděl jiné bez domova a opuštěné a obešel jsi je? Podlý muži, neunikneš! Neujdeš trestu za to, že jsi tak otálel a nepomohl jim.“ Poté, co to řekla, zmizela.

⁸⁰ Božími svatými jsou myšleni Magdalénini (křesťanští) společníci, se kterými připlula do Marseille a kázala evangelium (sv. Marta, sv. Lazar, sv. Maximin, sv. Cedonius, Marcela, služebná Marty, aj.).

Žena se vzbudila lapajíc po dechu a třesouce se, promluvila ke svému manželovi, který byl ve stejné tísní: „Můj pane, měl jsi tyž sen, co jsem právě měla já?“ „Viděl jsem to“, odpověděl, „a nedokáži se přestat divit a třást strachem! Co učiníme?“ Jeho manželka odpověděla: „Bude pro nás lépe podvolit se jí, než čelit hněvu jejího Boha, kterého zvěštuje.“ Proto poskytli přístřeší a zaopatření pro křesťany.

Jednou, když Marie kázala, zmíněný kníže se jí otázal: „Myslíš, že dokážeš obhájit víru, kterou kážeš?“ „Jsem vskutku připravena ji hájit“, odpověděla: „protože má víra je posílena denními zázraky mého učitele Petra, který předsedá v Římě! Kníže a jeho žena ji potom řekli: „Hleď tedy, jsme připraveni učinit cokoliv, co nám řekneš, pokud pro nás dokážeš od Boha, o kterém kážeš, získat syna.“ V tom vás on nezklame“, řekla Magdalena. Potom se požehnaná Marie modlila k Pánu, aby knížecímu manželskému páru ráčil dát syna. Pán vyslyšel její modlitby a žena počala.

Tehdy kníže zatoužil odejít k Petrovi a zjistit, zda to, co Magdalena káže o Kristu, je pravda. „Cože?“, odsekla jeho žena: „Ty si myslíš, že půjdeš beze mne? Ani v nejmenším! Ty odejdeš, já odejdu. Ty se vrátíš, já se vrátím. Ty zde zůstaneš, já zde zůstanu.“ Manžel jí odpověděl: „Má drahá, to nebude možné. Jsi těhotná a nebezpečí na moři jsou nesmírná. Je to příliš nebezpečné. Zůstaneš doma a postaráš se o to, co zde máme!“ Ona ale trvala na svém tak, jak to ženy dokážou. Vrhla se mu s pláčem k nohám a nakonec jej přesvědčila. Marie proto vložila na jejich bedra znamení kříže, aby je cestou ochránila před nástrahami Satana. Opatřili loď vším potřebným, zbylý jejich majetek svěřili do péče Máří Magdaleně a vypluli.

Neuplynul ale den a noc, když se zvednul vítr a moře se rozbouřilo. Všichni na palubě, zvláště nastávající matka, se třásli strachy, jak vlny dorážely na loď. Nečekaně na ní přišly porodní bolesti. Vyčerpána bolestmi i zápasem s bouří, zesnula hned, jak syna porodila. Novorozenec hledal útěchu v matčiných nádrech, křičel a žalostně fňukal. Ach běda! Narozené dítě se stalo zhoubcem své matky. Samo patrně zemře, neboť není nikoho, kdo by jej nakrmil a tak udržel živé! Co si kníže počne, vidíce svou ženu mrtvou a dítě žalostně plačící, jak hledá mateřský prs? Jeho bědování nezná hranic, říká si: „Běda, co si počneš? Toužil jsi po synovi a právě jsi ztratil matku, a syna také!“

Námořníci zatím volali: „Hod'te mrtvolu přes palubu, než všichni zahyneme! Dokud je s námi, bouře neustane!“ Zmocnili se těla a chystali se jej hodit do moře, kníže ale zasáhnul: „Zadržte chvíli!“, zavolal: „I když nechcete ušetřit mě nebo matku, slitujete

se alespoň nad plačícím ubožátkem. Možná žena jen omdlela bolestí, možná začne znovu dýchat!“

Tehdy náhle uviděli nedaleko před přídílí kopcovité pobřeží a kníže mínil, že by bylo lépe položit mrtvé tělo i nemluvně na břeh, než je odhodit jako potravu mořským potvorám. Jeho prosby a úplatky jen stěží přiměly posádku, aby zde spustila kotvu. Potom však shledal zem tak tvrdou, že nedokázal vykopat hrob, rozprostřel proto svůj plášť v prohlubni kopce, položil naň tělo své ženy, potom dítě hlavou mezi prsy jeho matky. Tehdy zaplakal a řekl: „Ó Marie Magdaleno, přivedla jsi mě do neštěstí, když jsi přistála zde v Marseille! Já nešťastný, že já na tvou radu vyrazil na tuto cestu! Nemodlila ses, aby má žena mohla počít? Ona počala, ale zahynula, když dávala život, a dítě, které počala, se narodilo, jen aby zemřelo, neboť není nikdo, kdo by jej nakrmil. Hle, to je to, čeho má modlitba pro tebe dosáhla. Vše, co je mé, jsem svěřil tobě a sebe samého svěřuji tvému Bohu. Je-li to v tvé moci, opatruj její duši a při svých modlitbách se slituj nad dítětem a ušetři jeho život.“ Potom zavinul tělo a dítě do svého pláště a vrátil se na palubu lodi.

Poté, co kníže dorazil do Říma, Petr se s ním setkal. Když viděl znamení kříže na jeho bedrech, zeptal se ho, kdo je a odkud přichází. Řekl Petrovi vše, co se mu stalo, a Petr odpověděl: „Mír buď s tebou! Udělal jsi dobře, když jsi věřil dobré radě, kterou jsi obdržel. Nevysvětluj si to špatně, že tvá žena spí a nemluvně odpočívá s ní. Je v Pánově moci dát dary těm, kterým zamýšlí, odejmout to, co bylo dáno, obnovit, co bylo vzato a obrátit žal v radost.“

Petr jej vzal do Jeruzaléma a ukázal mu místa, kde Kristus kázal a konal zázraky, stejně tak místo, kde trpěl, a jiné, kde vstoupil na nebesa. Petr mu pak udělil dokonalé poučení ve víře. Po té co uplynuly dva roky, nalodil se na loď, netrpělivý, aby se dostal zpět do své vlasti. Vůlí Boží v průběhu cesty připluli blízko kopcovitého pobřeží, kde zanechal tělo své ženy a svého syna. Prosbami a penězi přiměl posádku, aby ho vysadila na břeh.

Malý chlapec, kterého Marie Magdalena zachovala nezraněného, chodíval dolů na pláž a hrával si s kamínky a oblázky, jak to děti rády dělají.

Když místodržitelův člun připlul blíže k pobřeží, uviděl dítě, jak si hraje na pláži. Byl ohromen, že vidí svého syna živého a vyskočil ze člunu na břeh. Dítě, které ještě nikdy nevidělo muže, bylo postrašené a uteklo matce do klína a ukrylo se pod známým pláštěm. Kníže, netrpělivý zjistit, co se děje, ho následoval a našel pohledné dítě jak se krmí z matčinych prsou. Pozdvihl chlapce a řekl: „O Marie Magdaleno, jak já bych byl šťastný,

kdyby se vše pro mne obrátilo v dobré a má žena byla živá a schopná se vrátit domů se mnou! Vskutku vím, vím a věřím beze vší pochyby, že když jsi nám dala dítě a zachovala jej při životě na této skále, dokázala bys teď svými modlitbami vzkřísit matku ke zdraví a životu.“

Když byla tato slova vyřčena, žena vydechla a jako by se probouzela ze spánku, řekla: „Velká je tvá zásluha, ó požehaná Marie Magdaleno, jsi úžasná! Když jsem bojovala, abych porodila, posloužila jsi mi jako porodní bába a čekala jsi při mně na každou mou potřebu jako věrná služebnice.“ Když to uslyšel, řekl kníže: „Má drahá ženo, ty jsi stále na živu!“ „Vskutku jsem“, odpověděla, „a právě přicházím z pouti, ze které se vracíš i ty. Tak jako tě požehaná Petr vedl zpět do Jeruzaléma a ukázal ti všechna místa, kde Kristus trpěl, zemřel a byl pohřben a mnoho jiných míst, já s Máří Magdalenou jako společníkem a průvodcem jsem byla s tebou a vše, co ji viděl, jsem si vložila do paměti.“ Hned potom jmenovala všechna místa, kde Kristus trpěl a úplně objasnila zázraky a všechno co viděla, nevynechala jedinou věc.

Teď, když měl místodržitel zpět ženu i dítě, radostně nastoupili na loď a v krátké době přistáli v Marseille. Když vešli do města, našli požehnanou Marii Magdalenu s jejími žáky, jak káže. Plakající radostí se jí vrhli k nohám a vyprávěli vše, co se jim přihodilo. Potom obdrželi svatý křest od blaženého Maximina a zničili všechny chrámy a modly ve městě Marseille a postavili kostely Kristu.

Také zvolili blaženého Lazara biskupem města. Později, podle boží vůle, odešli do města Aix⁸¹ a tam pomocí mnoha zázraků vedli lid k přijetí křesťanské víry. Blažený Maximin byl ustanoven biskupem města Aix. Toho času blahoslavená Marie Magdalena, přejíce si oddat se nebeskému rozjímání, odešla do pusté divočiny, kde žila nepoznána po třicet let v místě připraveném rukama andělů. Nebyly tam žádné říčky, žádná útěcha v stromech či trávě. Tedy je zřejmé, že náš Vykupitel se rozhodl neživit ji pozemskými pokrmy, ale pouze nebeskými. Každý den v sedm kanonických hodin byla vynášena na nebe anděly, kde poslouchala slavné zpěvy nebeských chórů. Tak, den za dnem, byla těšena nadpřirozenými radostmi. Když byla týmiž anděly přinášena zpět, nepotřebovala žádnou pozemskou potravu.

Několik mil od Magdalenina obydlí si kněz, který chtěl žít v odloučení⁸², vybudoval celu. Jednoho dne Pán otevřel knězi oči, a on viděl na vlastní oči, jak andělé

⁸¹ Aix-en-Provence

⁸² myšleno poustevník

sestupují na zmíněné místo, kde Magdalena přebývala, jak ji vynesli do výšin a o hodinu později přinesli zpět s božskými chvalozpěvy. Chtějící vědět pravdu o tomto podivném vidění, obrátil se v modlitbách ke svému stvořiteli. Pospíchal se smělostí a oddaností k řečenému místu, když se však k místu přiblížil tak, že by kamenem dohodil, roztrásla se mu kolena a byl tak poděšen, že sotva mohl dýchat. Když se otočil, aby se vrátil, nohy jej poslechly, jakmile se však obrátil, aby toho místa dosáhl, tělo mu skleslo, v mysli se zatmělo a nedokázal se pohnout vpřed.

Tak tento muž Boží poznal, že je zde nebeské tajemství, ke kterému nemůže mít samotný lidský rozum přístup. Vzával proto Spasitelovo jméno a zvolal: „Zapřísahám tě Pánovi, jsi-li lidská bytost, nebo jiné rozumné stvoření žijící v jeskyni, odpověz mi a řekni mi o sobě pravdu!“ Když toto třikrát zopakoval, blahoslavená Marie Magdalena mu odpověděla: „Pojď blíže a dozvíš se pravdu o čemkoliv, po čem tvá duše touží.“ Třesoucí se ušel půl cesty, když mu řekla: „Vzpomínáš si, co písmo praví o Marii, nechvalně známé hříšnici, která umyla Spasiteli nohy svými slzami a usušila je svými vlasy a dosáhla odpuštění svých zlých skutků?“ „Vzpomínám si“, odpověděl kněz „více než třicet let uplynulo od té doby. Svatá církev také věří a vyznává to, co jsi o ní řekla.“ „Já jsem ta žena,“ řekla „Po třicet let jsem žila zde, všemi nepoznána; jak ti bylo dovoleno spatřit včera, každý den jsem vynášena sedmkrát do výšin andělskýma rukama, byla jsem shledána hodnou slyšet pozemskýma ušima radostný zpěv nebeských chórů. Nyní, protože mi bylo zjeveno Pánem, že brzy odejdu z tohoto světa, prosím, jdi k blaženému Maximinovi a postarej se, aby věděl, že příští rok na den Vzkříšení páně, má jít dopoledne sám do kostela, kde mě najde přítomnou a čekající na anděly.“ Knězi se hlas zdál jako hlas andělský, nikoho ale neviděl.

Dobrý muž spěchal za blahoslaveným Maximinem a sdělil mu poselství. Svatý Maximin, rozradostněn, vzdal převeliké díky Spasiteli a v určený den a určenou hodinu, vešel do kostela a viděl blahoslavenou Marii Magdalenu uprostřed chóru andělů, kteří ji tam přinesli. Vznášela se nad podlahou oratoře ve výši dvou loktů, stojíce mezi anděly a vztáhující ruce k modlitbě k Bohu. Když blahoslavený Maximin váhal, zda k ní přistoupí, obrátila se na něj a řekla: „Přístup blíže, otče, neustupuj před svou dcerou.“ Když se přiblížil, jak čteme v Maximinových vlastních knihách, vzezření paní bylo tak zářivé, kvůli jejím denním viděním andělů, že by bylo snazší dívat se přímo do slunce, než hledět do její tváře.

Všechno kněžstvo, včetně zmiňovaného kněze, bylo nyní svoláno a blahoslavená Marie Magdalena, roníce slzy radosti, obdržela tělo a krev páně od biskupa. Potom se položila před stupně oltáře a její nejsvětější duše odešla k Pánu. Poté, co vydechla naposledy, rozvinula se kostelem mocná, přesladká vůně, kterou vnímali všichni, kdo po následujících sedm dní vstoupili do kostela. Blahoslavený Maximin nabalzamoval její svaté tělo vonnými mastmi a vystrojil jí úctyhodný pohřeb. Vydal příkazy, aby byl po smrti pohřben blízko ní.⁸³

Hegesippos⁸⁴ (nebo, jak je uváděno v jiných knihách, Josef) se z velké části shoduje s právě uvedeným příběhem. V jednom ze svých spisů praví, že po Kristově nanebevstoupení Marie Magdalena, unavená světem a pohnutá svou horoucí láskou k Pánu, už nikdy nechtěla nikoho vidět. Poté co přišla do Aix, odešla do pustiny, žila zde neznáma po třicet let, každý den v sedm kanonických hodin byla vynášena andělem do nebe. Dodal však, že kněz, který k ní přišel, ji našel zavřenou v cele. Na její žádost, ji podal šaty, a když si je oblékla, šla s ním do kostela, přijala tam svátost, pozvedla ruce v modlitbě před oltářem a zemřela v míru.⁸⁵

Rabanus Maurus nám vypráví, že ve stejnou hodinu, kdy Máří Magdaléna zemřela v Aix, Marta v Tarasconu, když se modlila, měla vidění, jak andělský chór vynáší duši její sestry do nebe.⁸⁶ Marta zemřela osm dní po smrti Máří Magdalény.

4.2.2 Zázraky a vyprávění spojované se sv. Máří Magdalénou po její smrti

Gerard, vévoda burgundský, neschopen mít syna se svou ženou, velkoryse rozdál své bohatství chudým a vystavěl mnoho kostelů a klášterů. Když postavil klášter ve Vézelay, on a opat poslali mnicha s přiměřeným doprovodem, do města Aix, aby, pokud to bude možné, přinesli zpět ostatky svaté Marie Magdaleny. Když mnich přijel do řečeného města, zjistil, že bylo pohany srovnáno se zemí. Náhodou objevil mramorový sarkofág

⁸³ VORAGINE 1993, 374–383.

⁸⁴ Hegesippos/Hegesippus (asi 110–180) byl kronikář a první křesťan, o němž víme, že posuzoval křesťanskou nauku podle kritérií katolicity; to znamená, že zjistil kontinuitu tradice v apoštolských církevních obcích a ověřil ji na základě shody. Pocházel z Východu – patrně ze Sýrie; podle znalosti hebrejského jazyka se soudí, že byl židovského původu. Ve druhé polovině 2. století podnikl cestu, která ho zavedla do Korintu a do Říma. Využil jí k tomu, aby zjistil vlastní křesťanské tradice proti gnostickým naukám. Po návratu (po roce 180) napsal pět knih Pamětihodností. Ze zpráv o tomto díle nabýváme dojem, že Hegesippos v něm shromáždil všechny dosažitelné informace o cestě křesťanské tradice, která začíná v Jeruzalémě apoštoly. (viz KRAFT Heinrich: Hegesippos. In: Slovník starokřesťanské literatury. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005). Hegesippovy knihy byly ztraceny a dochoval se nám z nich pouze malý úryvek, který cituje Eusebios z Caesareje (autor Církevních dějin).

⁸⁵ VORAGINE 1993, 381.

⁸⁶ RABANUS, Migne, PL, vol. 112, col. 1503; GARTH 1950, 57.

s nápisem, který napovídal, že tělo Marie Magdaleny je uvnitř a celý její příběh byl překrásně vytesán na sarkofágu. Mnich se proto v noci vloupal do sarkofágu, posbíral ostatky a odnesl je do svého hostince. Téže noci se mu zjevila blahoslavená Marie Magdalena a řekla mu, aby se nebál a pokračoval v práci, kterou začal. Když se na zpáteční cestě od Vézelay průvod přiblížil na půl míle od jejich kláštera, nedokázali hnout s ostatky ani o krok, dokud nepřišli opat a jeho mniši ve slavnostním procesí, aby je přijali.⁸⁷

Jistý rytíř, jehož zvykem bylo každý rok navštěvovat ostatky svaté Marie Magdaleny, byl zabit v bitvě. Jak ležel mrtev na márách, rodiče, kteří ho oplakávali, učinili zbožnou žalobu na Magdalenu, že nechala svého oddaného ctitele zemřít, aniž se vyzpovídala a učinila pokání. Potom, k úžasu všech přítomných, mrtvý muž vstal a žádal kněze. Zbožně se vyzpovídala, přijala eucharistii a pak spočinul v pokoji.

Lod' přeplněná muži a ženami se potápěla a jedna žena, která byla těhotná a viděla, že jí hrozí utonutí, volala k Máří Magdaleně tak hlasitě, jak jen dokázala a slíbila, že pokud díky Mariiným přimluvám unikne smrti a porodí syna, daruje ho jejímu klášteru. Hned nato měla slavné vidění, ve kterém se jí zjevila Magdalena a držela ji za bradu. A zatímco ostatní utonuli, ji donesla bez úhony ke břehu. Ta žena, když přišel její čas, porodila syna a zbožně splnila svůj slib.

Někteří říkají, že Marie Magdalena byla zaslíbena Janovi Evangelistovi, který si ji měl vzít za ženu, když ho Kristus povolal z jeho zasnub. Nato se ona, rozhořčena, že byla zbavena svého snoubence, oddala všem druhům rozkoší. Protože Pán nechtěl, aby Janovo povolání dalo příležitost k Mariině ztracení, milosrdně ji přivedl k obrácení a pokání. Protože se musela vzdát velkého tělesného potěšení, naplnil ji více než ostatní převelikou duchovní radostí, která spočívala v lásce k Bohu. Jsou i tací, kteří tvrdí, že Kristus zvláště poctil Jana svou náklonností, neboť jej odvedl od jmenovaných rozkoší. Tyto pověsti by však měly být považovány za nepravdivé a pošetilé. Bratr Albert ve svém úvodu k evangeliu sv. Jana, neochvějně trvá na tom, že paní, z jejíž zasnub byl týž Jan povolán, uchovala své pannaství a později byla viděna ve společnosti blahoslavené panny Marie, matky Kristovy, a skončila bohabojně.

Jeden Muž, který ztratil svůj zrak, byl na cestě do kláštera ve Vézelay, aby navštívil tělo Marie Magdaleny, když mu jeho průvodce řekl, že již vidí v dálce kostel. Slepý muž

⁸⁷ VORAGINE 1993, 381–382.

zvolal „Ó svátá Marie Magdaleno, kéž bych byl někdy hoden, spatřit tvůj kostel!“ V tu chvíli byly jeho oči otevřeny.

Jiný muž napsal na list papíru seznam svých hříchů a položil jej pod pokrývku Mariana oltáře, žádající ji, aby se přimluvila, aby mohl být omilostněn. Později papír znovu vzal a zjistil, že jeho hřichy byly vymazány.

Muž, který ležel ve vězení v řetězech, byl držen pro peněžní dluh. Volal k Marii Magdaleně, aby mu přišla na pomoc. V noci se mu zjevila překrásná žena, rozbila jeho okovy a přikázala mu odejít (otevřela dveře). Když viděl, že je svobodný, rychle utekl.

Úředník z Flander, jménem Štěpán (Rysen) upadl do tak těžké hříšnosti, že již nemohl doufat ve vykoupení. Hluboce ale ctil Máří Magdalenu, držel její vigilie tím, že se postil a slavil její svátek. Jednou, když byl navštívit její hrob a napůl spal a napůl bděl, Marie Magdalena se mu zjevila jako překrásná žena se smutnými očima, nesená dvěma anděly, jedním na každé straně, a řekla mu: „Štěpáne, ptám se tě, proč mi oplácíš skutky mě nehodnými. Od té doby co jsi mne začal uctívat, jsem se za tebe vždy vroucně modlila k Pánu. Povstaň! Kaj se! Neopustím tě, dokud se nesmíříš s Bohem!“ Úředník brzy v sobě pocítil takový nával milosti, že se zřekl světa, vstoupil do zbožného života a žil potom velmi svatý život. Při jeho smrti byla Marie Magdalena viděna, stojící s anděly při jeho márách, jak odnáší jeho duši jako čistě bílou holubici se zpěvy chvály do nebe.

5. KULT SV. MÁŘÍ MAGDALÉNY

5.1 Prvotní doklady

S prvotními doklady uctívání svaté Máří Magdalény se setkáváme v okruhu zmrtvýchvstání Ježíše Krista v cyklu Velikonoc.

Řekové nazývají druhou neděli po Velikonocích „Domenica delle mirrofore“ a připomínají si při ní svaté ženy, které chtěly na velikonoční ráno nabalzamovat mrtvé tělo ukřižovaného Krista. Všichni evangelisté mezi těmito ženami zmiňují Máří Magdalénu. "Domenica delle mirrofore" není zaznamenána ve spise Eteria, ale je doložitelná od konce 4. století z homilií (kázání) Jana Zlatoústého (347/349–407), konstantinopolského arcibiskupa, a sv. Řehoře z Nyssy (asi 335–394), řeckého teologa a učence.

V západní církvi byl při osmém čtení Velikonočním vystavován zvláštní reliéf s Máří Magdalénou na připomínku její vyvýšené a důležité role v příběhu o vzkříšení Krista. Kázání sv. Augustina, Lva, Řehoře Velikého, jsou svědectvím kultu sv. Máří Magdalény v Ipponě (Alžírsko), Římě, Galii, Španělsku.⁸⁸

Rozdíl mezi vnímáním světice ve východní a západní církvi se nakonec projevil v dějinách kultu sv. Máří Magdalény. Vznikalo velké množství hagiografických spisů a legend, které měly dát věřícím odpověď na otázku, co bylo s Máří Magdalénou po Kristově nanebevstoupení až do její smrti.

5.2 Východní tradice

5.2.1 Liturgické svátky

– 30. června je první den věnovaný památce Máří Magdalény, která si našla místo mezi ženami, které chtěly pomazat tělo Kristovo a které jsou v synaxářích (synaxáriích)⁸⁹ nazývány *Myrophorae* (*Mirrofore*)⁹⁰.

⁸⁸ SAXER 1996², 1081.

⁸⁹ *Synaxář* je ve východní církvi liturgický sborník stručných životopisů světců, řazených podle dat v kalendáři. Řecká církev užívá pojmenování „synaxarion“ („synaxis“ znamená „sbírku“ nebo „shromáždění“; od obojího lze název knihy odvodit: buď je to sbírka životopisů, nebo čtení pro sváteční shromáždění; přeneseně znamená „synaxis“ také sám svátek světce).

⁹⁰ *Myrophorae* je latinské (řecky: Μυροφόραι, slovensky: Жены-мирносицы (čtème: ženy myronosičky), italsky: Mirrofore, anglicky Myrrhbearers) pojmenování pro osoby uvedené v Novém Zákoně, které byly přítomné u Ježíšova pohřbu na Golgotě, ženy, které nakoupily vonné masti a šly za nedělního rána pomazat Ježíšovo tělo do hrobu a objevily ho prázdný po Kristově vzkříšení. V českém překladu by pojem zněl zřejmě *myrhonosičky* či *myrhodržičky*, ale nepoužívá se. V západní církvi se pro tuto skupinu používá nejčastěji pojmenování *Dvě ženy u hrobu*, *Tři Marie*, ale i jiné varianty. Patří mezi ně: Máří Magdaléna, Marie, manželka Kleofášova, Marta z Bethánie, Salome, Marie, matka Jakubova a Janova, synů Zebedeových,

– 22. července se slaví hlavní svátek Máří Magdalény. Na tento den je jí v byzantském synaxáři věnováno dlouhé pojednání. Dokonce i další východní církve se o ní na tento den zmiňují. Vidíme to jak na příkladu synaxáře, tak i méně logicky v Koptském kalendáři, Jakobínském, Arabském, Maronitském i Syrském.

– 4. srpna je poslední den, na který je Máří Magdaléna vzpomínána, ale jen v synaxáři Konstantinopolském a synaxáři etiopském.⁹¹

5.2.2 Místa kultu

V Palestině, přesněji v Bethanii, se nacházejí jen stopy po kultu sv. Marie z Bethanie společně s Martou a Lazarem. Naopak sv. Máří Magdaléně jsou zasvěceny dvě východní svatyně na Efezu a v Konstantinopoli.

5.2.2.1 Efez

Pravoslavná církev prvotní stopy kultu sv. Máří Magdalény eviduje na Efezu už v 6. století. Toto město prohlašovalo, že vlastní hrob světice, kolem kterého však byly mnohé problémy, ať už topografické, architektonické nebo časové. Do Efezu měly být převezeny Magdaleniny ostatky ze hřbitova, který se nacházel před jeskyní tzv. „Sedmi spáčů“ (Grotta dei Sette Dormienti).⁹²

První zmínka o hrobu Máří Magdalény pochází ze spisu *De Miraculis*, od Řehoře z Tours, který ale ostatně neudává jeho přesnou polohu.⁹³ V Konstantinopolském synaxáři je místo, kde bylo tělo sv. Máří Magdalény položeno, označeno jako „all'ingresso della grotta“ (u vchodu do jeskyně) tzv. „Sedmi spáčů“.⁹⁴

5.2.2.2 Konstantinopol

Přibližně od roku 900 už navštěvovali poutníci na Efezu prázdný hrob, neboť v roce 886⁹⁵ nechal císař Lev VI., zvaný „Filosof“ (886–912), přenést ostatky těla sv. Máří

Marie, sestra Matky Ježíšovy, Zuzana, Johana, ale jsou také mezi ně zahrnuti Josef z Arimatije a Nikodém, kteří sňali Kristovo tělo z kříže, nabalzamovali ho myrhou a aloe, zabalili do čistých pláten a umístili do nového hrobu. (Mt 27,55-61, Mt 28,1-10, Mk 15,40-16,11, L 23,50-24,10, J 19,38-20,18).

⁹¹ SAXER 1996², 1081.

⁹² Topografické umístění tumby s Máří Magdalénou je velmi dobře známé z legendy o Sedmi spáčích („Sette Dormienti“). Podle ní se hrob nacházel v blízkosti jeskyně v hoře dnes zvané Panajir-Dagh, v níž spali světci spánkem, který trval 150 let. Na vrchu stojící bazilika patří k zajímavým příkladům původní byzantské architektury.

⁹³ „In ea urbe Maria Magdalena quiescit nullum tegumen super se habens.“

⁹⁴ SAXER 1996², 1081.

⁹⁵ srov. SCHAUBER/SCHINDLER 1994, 373, kde je uváděn rok 899.

Magdalény do Konstantinopole, kde jsou uctívány dodnes.⁹⁶ Ze stejného roku je známa i translace ostatků sv. Lazara. Toto dvojité přenesení je zaznamenáno všemi byzantskými historiky.⁹⁷ 17. října byl slaven svátek samotného sv. Lazara, 4. května obou dohromady.

5.3 Římsko-katolická tradice

5.3.1 Liturgické svátky

První projevy svatomagdalenského kultu se vyvíjely během středověku společně s oslavou vlastní *mirrofore*, pro kterou v římskokatolické církvi začaly ve stejné době vznikat slavnosti v okruhu Velikonoc.

18. března se slaví podle merovejského kalendáře Magdalenino obrácení ke Kristu.

1. dubna se v germánských zemích slaví podle bavorského a rakouského kalendáře stejný svátek, věnovaný obrácení světice. Přesto tu není spojení mezi oběma daty.

22. července se slaví *dies natalis* Máří Magdalény. Poprvé je tento den připomínán v martyrologiu Bedy Ctihodného/Venerabiles (672–735) kolem roku 720.⁹⁸ Posléze přešel do ostatních martyrologií a středověkých kalendářů. H. Quentin předpokládal byzantský původ Bédovy zprávy a B. de Gaiffier se domnívá, že zápis pamětí v moz-arabickém kalendáři z Cordovy je potvrzením této hypotézy. Přesto, že je kalendář z 10. století, čerpá z mnohem starších zdrojů.⁹⁹ V. Saxer se domnívá, že původ slavnosti nepochází obecně z východu, ale přímo z Efezu, kde byla oslavována památka smrti Máří Magdalény.¹⁰⁰

5.3.2 Počátky kultu svaté Máří Magdalény

Sv. Řehoř z Tours (538–593), franský biskup a historik, podporuje myšlenku, že Máří Magdaléna odešla na Efez, ale nijak se nezmiňuje o jakémkoli jejím spojení se západní Evropou.

První údaje o jejích relikviích na Západě pocházejí však z dob krátce po zprávách z Efezu. Měly se prý nacházet ve francouzském městečku Chelles, kam už v 8. století směřovaly kroky mnohých poutníků. Jiní badatelé se domnívají, že první stopy její úcty lze nalézt na Britských ostrovech, odkud se měly misijní činnosti dostat nejprve na území

⁹⁶ ŠUGÁR 2007, 146.

⁹⁷ 17. května se tak (na Východě) slaví svátek sv. Lazara a 4. května slaví oba světcí společně.

⁹⁸ Modlitby pro tento svátek se objevují již v 9. století, ale celá znění bohoslužeb se zachovala nejdříve z 11. a 12. století. RUNČÍKOVÁ 2011, 3.

⁹⁹ SAXER 1996², 1088.

¹⁰⁰ SAXER 1959, 286-290.

dnešní Francie a potom na Apeninský poloostrov.¹⁰¹ Do 8. století tedy mohou spadat i nejstarší stopy kultu sv. Máří Magdalény v Anglii, v zemi, která byla po své nedávné evangelizaci úzce vázána na Řím a přes něj na byzantské prameny. Anglické benediktinské kláštery byly tehdy v čele duchovního hledání a misionáři, kteří z nich vyšli, přenesli, jak již bylo řečeno, na evropský kontinent zárodky magdalenského kultu.¹⁰²

V 10. století jsou zmiňovány ostatky sv. Máří Magdalény v Exeteru a Halberstadtu, od začátku 11. století i stavby kostelů se svatomagdalenským zasvěcením, například ve Verdunu.¹⁰³ Zde se hrálo významnou úlohu burgundské opatství ve Vézelay.

5.3.3 Kult ve Vézelay

Důležité pro rozšíření typu zobrazování Máří Magdalény, které bylo od dob Řehoře Velikého jednotné, bylo kázání (sermo=rozhovor) *In veneratione Sanctae Mariae Magdalенаe*¹⁰⁴ benediktinského opata Odon z Cluny (asi 879–942)¹⁰⁵. V 11. století bylo včleněno do latinských hagiografických spisů jako *Vita Mariae Magdalенаe*. Jeho dílu předcházelo dlouhé shromažďování informací a poznámek k nim. Nikdy však v rukopise nezmínil jména autorů (s výjimkou některých případů, kdy byla přidána upřesňující vysvětlení). Zahrnul do svého díla starší legendickou literaturu: anonymní kázání *In solemnitate preclara, Vita apostolica, Translatio posterior a Miracolo Apud Advernensem*. *Vita apostolica* představuje osud Máří Magdalény po nanebevstoupení Krista, následně její apoštolský život v Provence, kde také zemřela a byla pohřbena v bazilice St-Maximin. V *Translatio posterior* se setkáváme s vyprávěním o tom, jak bylo tělo Máří Magdalény ukradeno v Aix-en-Provence mnichem Badilonem a přemístěno do Vézelay, kde bylo uloženo do krypty baziliky 19. března 749. *Miracoli* byly předlohou rukopisu a

¹⁰¹ ŠUGÁR 2007, 146.

¹⁰² DUBY 1997, 30.

¹⁰³ LCI 7 1990, col. 518.

¹⁰⁴ PL CXXXIII, vol. 133, col. 713sq.

¹⁰⁵ Benediktinský opat Odo z Cluny (někdy též Odilon) se narodil jako syn rytíře r. 878 poblíž Le Mans, v Akvitánii ve Francii. Odo se počátkem 10. století za opata Bernona stal mnichem v Cluny, které se tehdy vyvíjelo v centrum křesťanství v Evropě. Opat Bernon ustanovil Odon pro jeho ctnostný život svým nástupcem a tak se Odo stal druhým opatem Cluny a za jeho dlouhého působení zažilo toto reformní opatství svůj první vrchol. Odo připojil už na začátku přes 17 jiných klášterů k reformě Cluny a vynikal jako milovník hudby a skladatel. Odo zemřel r. 942 v Tours.

publikovány s tolika záměnami, že bollandisté¹⁰⁶ je byli nuceni zařadit až druhotně, nikoli tak, že by byly převzaty autorem samotným.¹⁰⁷

Pod vlivem Clunyjského hnutí se obraz kající hříšnice Máří Magdalény dostává do dobového kázání a básnictví jako vzor pokání pro věřící.

Od poloviny 11. století s tedy hlavním centrem uctívání stává burgundské opatství ve Vézelay.

Historie Vézelay se začala psát roku 860, kdy hrabě Gerard de Roussillon (810–877/879) společně se svou manželkou Berthou založil na vrcholu kopce klášter sv. Gerarda (Jirího). Mikuláš I. v roce 867 a král Karel Holý v r. 868 tuto donaci potvrdili.

Na nové opatství ve Vézelay dohlíželo velké benediktinské opatství v Cluny. Prvním opatem kláštera se stal Eudes, který tu nabídl pohostinství králi Janu VIII., jenž pak v roce 897 vysvětil první kostel. Normanské vpády měly za následek zničení původního kostela, který byl obnoven za opata Geoffreya na počátku 11. století.¹⁰⁸ Velké architektonické projekty by ve Vézelay nebyly možné nebýt silné úcty poutníků k ostatkům sv. Máří Magdalény, s níž bylo opatství ve Vézelay poprvé spojeno pod vedením opata Geoffreya (opatem zvolen v roce 1037).¹⁰⁹

Z devátého století pochází příběh o mnichovi Badilonovi, který byl (roku 882) vyslán z Vézelay do Saint-Maximin-la-Sainte-Baume, aby zachránil ostatky sv. Máří Magdalény před pleněním Saracénů. Ukradl její tělo z krypty a přinesl ho s sebou zpět do Vézelay. Poté se začaly dít zázraky. Světice prý přetrhávala vězňům řetězy, kterými byli připoutáni, uzdravovala nemocné a dokonce i mrtvé.¹¹⁰ Máří Magdalénu vzývali vězni, aby je osvobodila z otroctví. Když se z něj poté dostali, mnoho z nich přišlo na její počest vykonat pouť a přinášeli své železné okovy, za kterých opat Geoffrey vytvořil později zábradlí kolem hlavního oltáře. V roce 1050 se mění původní mariánské patrocinium tamního kostela.¹¹¹

¹⁰⁶ Bollandisté jsou pokračovateli Bollandova díla. Belgický jezuita Jean Bolland (1596–1665) stál za vznikem kritické edice hagiografických textů *Acta sanctorum* (činy svatých), vydávané od roku 1643, ve které vyšlo 68 fóliových dílů (poslední v roce 1940).

¹⁰⁷ SAXER 1996², col. 1093–1095.

¹⁰⁸ <http://fr.wikipedia.org/wiki/V%C3%A9zelay#Histoire>

¹⁰⁹ Papežský list z roku 1050 dosvědčuje, že jméno světice bylo od té doby součástí oficiálního titulu opatství.

¹¹⁰ Z tohoto období pochází i mnichy z Vézelay vytvořená, písemně doložená, zpráva o hrobech sv. Maximina a Magdaleny ze St-Maximin v Provence. Píše se v ní, že jejich hroby byly otevřeny a těla převezena do Vézelay. Krátce nato druhá zpráva dokládá, že bylo převezeno pouze tělo sv. Máří Magdalské

¹¹¹ RUNČÍKOVÁ 2011, 3.

Po dvě staletí byla tato zpráva vézelayských mnichů přijímána. Papežské buly Lucia III., Urbana III. a Clementa III. potvrdily tvrzení, že se mniši zmocnili těla sv. Máří Magdalény. Do Vézelay tak rázem začínají proudit davy poutníků. Hrob světice byl navštěvován ve 12. století celou řadou slavných osobností. „Zdá se,“ jak napsal Hugo z Poitiers, „že se celá Francie chodí klanět ostatkům sv. Máří Magdalény.“

Místo se stalo tak hojně navštěvovaným a tak důležitým, že sv. Bernard v roce 1147 agitoval pro druhou křížovou výpravu právě tady¹¹², z dřevěné plošiny na svahu kopce, protože davy byly příliš velké, než aby se vešly do kostela. V červenci 1190, Richard Lví srdce a Filip Augustus se setkali v bazilice sv. Máří Magdalény, aby započali svou cestu na třetí křížovou výpravu.

Poutní cesta do města Vézelay stoupala kolem opatství a zvyšovala tak klášteru moc a slávu. Výstavba stávající baziliky započala v r. 1096 za opata Artauda k řádné úctě svatých ostatků a k uvítání mnoha poutníků. Bazilika Máří Magdalény byla vysvěcena v r. 1104 Paschalem II., Artaudovým nástupcem.

Brzy po založení původní baziliky vypukl hlavní konflikt. Opat Artaud požadoval peníze na rekonstrukci kostela od lidí z města a mniši odmítli udělit občanům politickou nezávislost. To vedlo v červenci 1120 k povstání, během něhož bylo opatství vypáleno a opat zavražděn. Opat Renaud de Semur, který se později stal arcibiskupem v Lyonu, vyzdvihl baziliku z ruin a přistavěl opatský palác. Práce na bazilikální románské lodi probíhaly od 1120 do jejího vysvěcení v 1132. Předsíň (nartex) byla postavena okolo 1140–1150. Původní chór byl zničen ohněm v 1165 a přestavěn v gotickém slohu. V průběhu 12. století došlo k dalším třem povstáním, ale i přes tyto konflikty do Vézelay přicházelo stále více poutníků.

To vše se dělo, aniž by někdy některý z nich viděl ostatky sv. Máří Magdalény. Věřící se chodili dívat k hrobu, i když tělo nebylo nikdy vystavováno. Tvrzení mnichů z Vézelay bylo přijímáno po více než dvě staletí. Ale nakonec poutníci začali pochybovat o přítomnosti ostatků a tak bylo tělo sv. Máří Magdalény v roce 1265 "nově objeveno" v téměř hrobě, ve kterém mělo údajně ležet od "svaté krádeže." Byla vyrobena nová bronzová truhla na ostatky, pečlivě zabalené v hedvábí, a velké množství rozpuštěných vlasů. Ludvík IX. nechal ostatky posvětit. Ještě před tím, než všechny vložil do schránky, odebral si poměrně mnoho kostí do své osobní sbírky ostatků. Vézelay tak zůstala jen ruka, čelist a tři zuby.

¹¹² DUBY 1997, 27.

Sláva opatství coby poutního místa ale na konci 13. století začala upadat. V roce 1279 mniši ze Saint-Maximin-la-Sainte-Baume oznámili jejich vlastní "znovuobjevení" těla Máří Magdalény, v původní starobylé hrobce, kde byla pohřbena, s tím, že Badilon vzal špatné tělo, protože maximinští mniši vyměnili Mariino tělo v sarkofágu za Sidoniovo, aby jej tak chránili před Saracény.¹¹³

Bez atraktivity místa spojeného s vlastnictvím „pravých“ ostatků sláva kláštera upadala a během 14. a 15. století se počet poutníků směřujících do Vézelay prudce snížil. Pozornost poutníků se začala obracet k Provence, kde měli možnost kromě ostatků světice navštívit i místa spojená s jejím pobytem, např. jeskyni v Sainte-Baume.

V roce 1538 si král František I. vyžádal papežskou sekularizační bulu a Vézelay se transformovalo z opatství na jednoduchý kolegiální kostel.

V roce 1567, během náboženských válek, bylo Vézelay vypleněno a relikvie spáleny protestantskými vojsky. Hugenotští velitelé přenesli relikvie sv. Máří Magdalény do chlěva a spálili je. Během francouzské revoluce byly staré klášterní budovy zničeny a prodány v dražbě. Pouze bazilika, klášter, a dormitář unikly demolici.

Ale až do 19. století byl klášter zpustlý. Stromy prorůstaly podlahami, kameny odpadávaly ze stropu. Kostelu už hrozilo nebezpečí, že bude srovnán se zemí.

Pokus o obnovení kdysi velkého a slavného poutního místa nastal v roce 1876 díky budoucímu kardinálovi Barnaudovi, arcibiskupovi ze Sens. Arcibiskup se rozhodl obnovit poutnictví k Máří Magdaléně ve Vézelay a tak přinesl ostatky světice, které daroval Martin IV. kapitule v Sens v roce 1281.¹¹⁴

Sama bazilika byla obnovena Violletem le Ducem v roce 1840, tím, jenž také opravil katedrálu v Laonu, Amiens a pařížskou Notre-Dame.

Vézelay bylo dobře situováno podél jedné z hlavních poutních cest, po které putovali věřící z Německa i Čech až do svatyně sv. Jakuba v Santiagu de Compostela v severním Španělsku. Na vrcholu své slávy, v 11. a 12. století, Vézelay přilákalo každým rokem desítky tisíc poutníků, kteří chtěli spatřit svaté ostatky světice. Pokud dnes kráčíme úzkou uličkou na vrchol kopce k bazilice, míváme do chodníku vkládané zlaté mušle,

¹¹³ Étienne Michel FAILLON/J[acques] P[aul] MIGNE: Monuments inédits sur l'apostolat de Sainte Marie-Madeleine en Provence et sur les autres apôtres de cette contrée, Saint Lazare, Saint Maximin, Sainte Marthe, les saintes Maries Jacobé et Salomé, par l'auteur de la dernière vie de M. Olier. Paris: Migne, 1848, col. 691–693.

¹¹⁴ V kryptě baziliky ve zlatém relikviáři neseným ve vzduchu třemi zlatými postavami: mnichem, andělem, a králem, je uchováno jedno žebro světice.

symboly svatého Jakuba, označující cestu pro poutníky. Z opatství ve Vézelay vychází jedna ze čtyř hlavních poutních cest do Santiaga de Compostela.

Po křižáckých výpravách do Svaté země se podél svatojakubské pouti rozšířil také mariánský kult a kult sv. Máří Magdalény.¹¹⁵

5.3.3.1 Fenomén poutnictví a poutní cesty k sv. Jakubu nejen z Vézelay do Santiaga de Compostela

Palestina a Jeruzalém byly křesťanům svaté už od úsvitu dějin církve. Byla to místa, kde Kristus učil, trpěl a kde zemřel a vstal z mrtvých. Ve středověku mohli poutníci zavítat do Svaté země ve 12. a 13. století naprosto bez potíží protože zde křižáci prosadili svou politickou a vojenskou moc. Jakmile se ale stáhli ze svých posledních opěrných bodů ve Svaté zemi (1291), byla pouť do Jeruzaléma opět spojena s mimořádnými obtížemi (útoky místních banditů, překážky kladené muslimskými panovníky).¹¹⁶ Po Evropě se v tomto hledisku cestovalo mnohem bezpečněji, neboť byla nábožensky jednotná. Především její západní část byla hustě obydlena, takže poutníci mohli počítat s tím, že brzy najdou pomoc, třeba v klášteře nebo u nějakého pastýře.

Vzhledem k tomu, že cesta do Svaté země nebyla bezpečná, mnohem více se rozvíjela síť poutních tras po Evropě. Druhou takovou „velkou poutí“ byla cesta do Říma, který také platil za svaté město, neboť tu byli k věčnému spánku uloženi ti nejpřednější z apoštolů, Petr a Pavel, stejně jako nesčetní mučedníci.¹¹⁷

Třetí „velká pouť“ vedla do Santiaga de Compostela k ostatkům sv. Jakuba Staršího.

Oblíbenost poutních cest jako ve středověku v průběhu 15. století klesá. Koncem 14. století se Tomáš Kempenský ve svém hlavním díle „Následování Krista“ obrací proti vnějškovému napodobování. Krista bychom, podle něj, měli nacházet ve svých srdcích a ve všednodennosti tam, kam jsme byli postaveni. Při uctívání relikvií světců prý často převažuje touha po podívané a zvědavost. V průběhu 15. století se kritika vyostřovala. V jednom zvířecím eposu z pozdního 15. století, jenž se v 16. století hojně vydával a měl velký vliv, se lišák Ferina dopouští řady bezpříkladných ničemností a ještě ke všemu pak dá svým hlavním nepřátelům stáhnout zaživa část jejich kožichů, aby z nich měl dobré

¹¹⁵ <http://www.blochova.cz/koncerty-a-akce-a-12.html>, vyhledáno 20. května 2011.

¹¹⁶ OHLER Norbert: Náboženské poutě ve středověku a novověku. Praha: Vyšehrad, 2002, 24.

¹¹⁷ OHLER 2002, 24–25.

oblečení pro kající pouť do Jeruzaléma.¹¹⁸ Kritika se vyhrocovala i proti kultu svatých a ostatků. Jejich hlavním kritikem se na přelomu 15. a 16. století stává Erasmus Rotterdamský, který se na svých cestách po Evropě seznámil s poutními místy. V době, kdy ve svých nových dialozích pranýřoval těžko snesitelné rozpory mezi křesťanským učením a praxí křesťanů, došlo k rozštěpení západního křesťanstva. Ve 20. letech 16. století nastal rozkol, se kterým přicházejí na scénu hlasatelé nového učení: Luther, Zwingli a Kalvín. S odvoláním na Písmo svaté reformátoři odmítali uctívání svatých a zapovídali pouti v oblastech, které se k reformaci připojily. Kde se prosadilo nové učení, tam příliv poutníků více či méně rychle upadal. Ale tradice zakořeněné po generace se nedaly vymýt, vrchnost měla své meze. Byly i opakovány zákazy konání poutí pod pohrůžkou smrti. Na Tridentském koncilu (1545–1563) bylo obnoveno učení doporučující uctívání světců a pouti.

S novověkem přichází do poutnictví určitá volnost a je možné připustit i různé cíle cesty. Spása duše, dříve nadřazená, se dostala na roveň snaze o tělesné zdraví a vzdělání ducha.¹¹⁹ Poutníka tak začíná hnát touha po poznání a rozvíjení svých vědomostí (jazykových znalostí apod.).

Krize, kterou procházelo poutnictví s rozšířením protestantismu, vrcholí osvícenstvím v 18. století. I tehdy se připomínalo, že Boha lze chválit všude a svaté uctívat kdekoli. Ve druhé polovině 18. století vrchnost zasahovala stále silněji do církevního života. Co se nedalo usměrnit a kontrolovat, bylo pokládáno za podezřelé, a nakonec podléhalo zákazu. Doba trvání poutí byla pevně stanovena. Postupně byly pouti zakazovány úplně, což činili katoličtí panovníci, jako u nás císař Josef II., nechvalně proslulý rušením mnoha klášterů a církevních kongregací.¹²⁰

V následujícím století probíhá renesance poutních cest a od té doby jsme svědky toho, že zájem o poutnictví stoupá, stává se z něj fenomén. Výjimku tvoří polovina 20. století, kdy byly příčinou útlumu poutí především světové války a bída.¹²¹

Svatojakubská poutní cesta do Santiaga de Compostela, dnes velice oblíbená, zapustila své kořeny již ve středověku. Byla to původně starověká galicijská iniciační pouť vedoucí přes významné horské i přímořské starověké svatyně velkých bohyní. Od 8. století

¹¹⁸ OHLER 2002, 32–34.

¹¹⁹ LEBEDOVÁ Šárka: Funkce poutnictví v dějinách evropské kultury (diplomová práce na Univerzitě Karlově v Praze). Praha 2008.

¹²⁰ OHLER 2002, 39–42.

¹²¹ LEBEDOVÁ 2008, 12–13.

začala být nově spojována s údajným hrobem apoštola Jakuba Většího a odedávna se propojovala s významnými evropskými cestami.¹²² Poutníkův výběr trasy závisel na tom, která svatá místa chtěl cestou do Compostely navštívit. Také na umístění klášterů a hospiců, přijímajících unavené poutníky. Ačkoliv dnes vede do Santiaga de Compostela osm vyznačených cest, za tu původní, která je i v současné době nejfrekventovanější, se považuje francouzská. Každý poutník, ať už vyšel z kterékoliv části Evropy, musel totiž projít Francií. Vedly přes ni čtyři hlavní trasy, které začínaly v Paříži, Vézelay, Le Puy a Arles, překračovaly Pyreneje v Roncesvalles a Somportu a spojovaly se v jedinou v Puente la Reina, tzv. *Camino Francés*¹²³, dlouhou více než 700 km. Jsou definovány v *Průvodci poutníků*¹²⁴ do Santiaga, pocházejícího z poloviny 12. století.¹²⁵

První ze čtyř cest, Via Tolosana - Tuluská trasa, vedla z Arles přes Toulouse a Canfranc. Používali ji poutníci pocházející z Itálie či Orientu.

Druhá, Via Podensis, vycházela z Puy-en-Velay, kam přicházeli poutníci z Lyonu, Švýcarska a Valence. Napojuje se na ženevskou trasu.

Třetí, Via Turonnensis, procházela Tours, ale vedla z Paříže, pokračovala přes Rouen, Chartres a Tours. Tato nejzápadnější a nejdelší trasa, kterou po staletí využívají poutníci ze severní Evropy, z Fland a severní Francie, se nazývá magnum iter Sancti Jacobi. Procházela městy Orléans, Poitiers, Bordeaux aj.

A nakonec čtvrtá trasa vycházející z Vézelay, města, kde byla poutníky uctívána sv. Máří Magdaléna, se jmenuje Via Lemovicensis či Lemosina. Vedla dále přes St Leonard, Lemovicum Limoges a Périgueux.¹²⁶

Díky silné tradici poutních cest do Santiaga de Compostela dospěla úcta k Máří Magdaléně do Španělska, především do Kastilie.

¹²² <http://www.blochova.cz/koncerty-a-akce-a-12.html>, vyhledáno 20. května 2011.

¹²³ LEBEDOVÁ 2008, 36.

¹²⁴ *Liber peregrinationis*, jakýsi průvodce poutníka, je snad první turistický průvodce do Compostely, který vůbec známe. Pochází někdy z doby kolem roku 1160, kdy ho sepsal francouzský mnich Aymeric Picaud, který se vydal do Santiaga de Compostela a po svém návratu shrnul své zkušenosti a zážitky. Je pátou knihou Kalixtinského kodexu (Codex Calixtus = Liber Sancti Jacobi), pocházející z r. 1106, knihy uložené v kompostelské katedrále. Průvodce poutníků vznikl s podporou mnišského řádu v Cluny a jeho bývalého opata papeže Kalixta II. více viz http://www.ultreia.cz/svatojabuska_cesta/historie/codex-calixtinus/.

¹²⁵ OHLER 2002, 12.

¹²⁶ LEBEDOVÁ 2008, 36–37; http://www.ultreia.cz/svatojabuska_cesta/historie/trasy-zemepis-svatosti/.

5.3.4 Kult v Saint-Maximin-la-Sainte-Baume

Ve 13. století se kult sv. Máří Magdalény přesunul z Vézelay do oblasti Aix-en-Provence, do Sainte-Baume, kde trval až do 18. století. Saint-Maximin, v jehož kostele byla Máří Magdaléna v 1. století pohřbena, byl od roku 1295 spravován dominikány.

Provensálský region byl evangelizován v již 1. století křesťany z východu. Byli to Lazar, Marta a Marie Magdaléna, kteří přišli do Francie následujícím způsobem: Rok po vyhnání sv. Jakuba z Jeruzaléma bylo pronásledování křesťanů zesíleno a Lazar s Martou byli uvrženi do vězení. Máří Magdaléna je chtěla navštívit, a tak jí nezbývalo, než se nechat dobrovolně spolu s ostatními členy křesťanské komunity z Bethánie (sv. Maximinem, Marcellem, Zuzanou a Sidoniem)¹²⁷ také uvěznit. Židé se obávali rozzlobeného davu, když uvěznili zajatce, a tak je poslali na širé moře v loďce, která neměla plachty, pádla ani kormidlo, aby na něm zahynuli. Oni se však za zpěvu modliteb dostali až ke břehům Galie, kde se u místa, dnes zvaného Saintes Maries de la Mer, vylodili. Cestu urazili zázračně rychle. Marie Jakubova a Marie Salome zůstaly spolu se Sárou na místě svého vylodění. Ostatní se odtud přesunuli do Marseille, kde poté společně kázali evangelium. Po nějaké době se Lazar ve městě Marseille ujal funkce prvního biskupa a křtil mnoho lidí. Máří Magdaléna se na zbytek svého života uchýlila do jeskyně v těžko přístupných horách, kde žila v hlubokém pokání, a Marta odešla z Marseille do Avignonu a Tarasconu.¹²⁸ Maximin se vydal do Aix-en-Provence, kde se stal prvním biskupem, po něm na biskupský stolec nastoupil Sidonius¹²⁹ (jehož tělo bylo v době saracénské invaze vyměněno za Magdalenino).

Máří Magdaléna zemřela nedaleko Tégulaty (St Maximin). Na místě, kde byl nalezen sarkofág Máří Magdalény, se během vykopávek pod bazilikou St Maximin našly hroby z 1. století, postavené z cihel a dlaždic.

Je možné, že byla sv. Máří Magdaléna pohřbena tímto způsobem a až poté, v roce 710, přenesena do mramorového sarkofágu. Nic to však nemění na tom, že Sainte Baume bylo místo od začátku století uctívané křesťany, místo, kam se hrnuly davy poutníků již

¹²⁷ Nejstarší texty hovoří pouze o třech sourozencích z Bethánie. Podle pozdějších verzí legendy měli v lodi sedět Maří Magdalena, Marta, Lazar, Maximin, Marie Jakubova a Marie Salome; později plavících se přibývá, texty mj. zmiňují Josefa Arimatejského, slepce Sidonia, Martinu služebnou Marcelu a černošskou služebnou Sáru. RUNČÍKOVÁ 2011, 41, pozn. 17.

¹²⁸ <http://www.ewtn.com/library/chistory/relicsmarmagdal.HTM>, vyhledáno 20. 5. 2010.

¹²⁹ RUNČÍKOVÁ 2011, 41, pozn. 18.

dávno před tím, než mniši do Vézelay v Burgundsku přinesli některé z relikvií během plenění Provence Saracény.

6. prosince 710 bylo tělo kajícnice v utajení přeneseno cassiánskými mnichy, aby zabránili znesvěcení ostatků sv. Máří Magdalény při plenění Saracénů. Toto datum a tento transfer bude potvrzen objevem v roce 1279 v sarkofágu na papyru s textem následujícího znění: „*Roku Narození Páně 710, 6. dne měsíce prosince, v noci a velmi tajně, za vlády velmi zbožného Eudea, krále Franků, v době pustošení proradného národa Saracénského, bylo tělo naší drahé a ctihodné sv. Marie Magdalény, ze strachu z již řečeného proradného národa, přestěhováno z jejího alabastrového hrobu do mramorového, po odstranění těla Sidoniova, aby bylo dobře ukryté.*“¹³⁰

Po celých pět století zůstává umístění těla Mariina neznámé.

Dosud poklidně žijící malé městečko se rázem změnilo velkým objevem. 9. prosince 1279 byl Karlem II. z Anjou¹³¹ v kryptě kostela Saint-Maximin znovuobjeven hrob s ostatky sv. Máří Magdalény. Ty byly také uznány shromážděným duchovenstvem provensálské diecéze. Při otevření sarkofágu všichni přítomní svědčili o „nádherné a velmi sladké vůni“, která připomínala vůni parfému (vonného oleje), který vylila Máří Magdaléna na hlavu a nohy Páně před jeho smrtí. Dominikán Bernard Gui prohlašoval ve své kronice, sepsané hned v následujícím století, že ze sarkofágu vycházela sladká kořeněná vůně, a že byl objeven zelený výhonek vyrůstající z Magdalenina jazyka.¹³²

18. prosince téhož roku, jen 9 dní po nalezení jejích ostatků, byl v mramorovém sarkofágu, za přítomnosti arcibiskupů z Aix-en-Provence a Arles a mnoha dalších prelátů, objeven na papyru napsaný text, datovaný do roku 710, který potvrzoval autentičnost Magdaleniných kostí. Čelist a holenní kost chyběly.

Během slavnosti povýšení těla sv. Máří Magdalény byla objevena dřevěná deska pokrytá vrstvou vosku, do které byl vyryt nápis: „*Zde spočívá tělo blažené Máří Magdalény*“. Stáří desky bylo odhadováno na období mezi 1. a 4. stoletím. Tyto události byly popsány v doporučeném dopise adresovaném papežovi, podepsaným čtyřmi knížaty

¹³⁰ přeloženo z: <http://www.eWTN.com/library/chistory/relicsmarmagdal.HTM>, vyhledáno 20. 5. 2010.

¹³¹ Karel II. Neapolský (fr. Charles le Boiteux, it. Carlo II d'Angiò), (1254–1309), neapolský král, byl synem Karla z Anjou (1226–1285), sicilského, jeruzalémského a neapolského krále z rodu kapetovců, mladšího bratra krále Ludvíka IX, a jeho první choti Beatrix, dcery provensálského hraběte. Byl tedy Ludvíkovým synovcem. Původně se jmenoval Karel Salerno, stal se hrabětem v Provence a králem Sicílie.

¹³² JANSEN Katherine Ludwig: *The Making of the Magdalen: Preaching and Popular Devotion in the Later Middle Ages*. Princeton: Princeton University Press, 2000 .

arcibiskupy¹³³ a třemi biskupy, a byl spolu s dalšími dvěma překlady z let 1281 a 1283 po dlouhá léta uložen v relikviáři kostela St Maximin.¹³⁴

V roce 1281 byly kosti s výjimkou lebky, které chyběla dolní čelist, umístěny do stříbrné schránky. 6. dubna 1295 byla lebka ze sarkofágu ze St Maximin opětovně spojena s její dolní čelistí v bazilice San Giovanni in Laterano v Římě, díky papeži Bonifácovi VIII.¹³⁵ Kult Máří Magdalény v Saint-Maximin podporoval především Karel II. z Anjou, který založil v roce 1295 mohutnou gotickou baziliku Ste Marie-Madeleine s klášterem. Bonifác VIII. vydáním papežské buly dosadil do St Maximin řeholní řád bratří kazatelů – dominikánů¹³⁶, aby hrob strážili.

Prakticky ihned poté, co se mezi lidmi rozšířila zpráva o znovuobjevení ostatků svěťice, začaly do Saint-Maximin-La-Sainte-Baume proudit davy poutníků.

Magdaleniny ostatky byly roku 1660 přeneseny do porfyrové urny požehnané v Římě papežem Urbanem VIII. Král Ludvík XIV. se osobně účastnil tohoto slavnostního transferu a při této příležitosti vykonal pouť do La Ste Baume. Kopie ověřených dokumentů z objevu v roce 1279 a úřední listiny z let 1281 a 1283 byly přepsány a uloženy v archivu maximinského kláštera a v semináři St Sulpice.¹³⁷

Na konci 18. století, když začala Francouzská revoluce, se do chrámu násilím vloupal zloděj Barras a ukradl důkazy, drahé šperky a cennosti obklopující ostatky. Na jaře roku 1794 tak byly uloupeny ostatky sv. Máří Magdalény. Naštěstí kostelník ze St Maximin, Joseph Bastide, zachránil od znesvěcení lebku svěťice spolu se skleněnou ampulí obsahující půdu nasáklou krví Kristovou, kterou Máří Magdaléna po Kristově skonu sebrala u paty kříže. Bylo ale i několik zbožných věřících, kteří byli také ještě schopni zachránit některé zbytky relikvií. Významnou část holenní kosti pravé nohy a pramen vlasů sv. Máří Magdalény zachránila paní Ricardiová, která ze strachu z odsouzení nebo sledování raději utekla ze St Maximin do Bonnieux a zůstala u rodiny Anselmových. Ostatky pak zůstaly hlavě rodiny a postupně se dědictvím dostaly až k biskupovi Terrisovi

¹³³ Titul *kníže arcibiskup* (něm. Fürst-Erzbischof, angl. Prince Archbishop, it. Principe vescovo) měli jen ti arcibiskupové, kteří bývali ve středověké říši římské až do jejího zániku skutečnými knížaty, panovníky, suverénními pány (např. arcibiskup solnohradský).

¹³⁴ <http://www.ewtn.com/library/chistory/relicsmarmagdal.HTM>, vyhledáno 20. 5. 2010.

¹³⁵ Bonifác VIII. (1235–1303) usedl na papežský stolec 24. prosince 1294 a zůstal na něm až do své smrti, 11. října 1303. Byl posledním mocensky silným papežem vrcholného středověku, jehož autorita byla nezávislá na světských panovnících.

¹³⁶ Dominikáni (řád bratří kazatelů, OP) byli založeni jako žebravý řád v roce 1215 na základě Augustinovy řehole španělským knězem Domingem de Guzmánem, sv. Dominikem. Roku 1216 byl řád papežem schválen.

¹³⁷ <http://www.ewtn.com/library/chistory/relicsmarmagdal.HTM>, vyhledáno 20. 5. 2010.

ve Frejus, který v roce 1878 nabídl papeži Lvovi XIII (pouze) fragment ostatku spolu s útlým pramenem vlasů. Zbylou, větší část relikvií sv. Máří Magdalény (spodní část holenní kosti z pravé nohy a kadeř vlasů), odkázal spolu s relikviářem, který je obsahoval, roku 1884 diecézi ve Frejus, aby byly, pokud možno, uchovány v jeskyni La Ste Baume blízko vesničky Nans.¹³⁸

Až dodnes La Ste Baume přiláká každoročně více než tisíc poutníků stoupajících pěšky k jeskyni. Ostatky jsou tam uctívány venku před jeskyní k podpoře zbožnosti a horlivosti věřících. S ostatky sv. Máří Magdalény uchovávané v relikviářové schráně v bazilice St Maximin se koná každoročně pouť s procesím, v jehož čele je relikviář nesen. Prochází se celou diecézí Fréjus Toulon, nevynechá se jediné z deseti větších měst diecéze a v každém z nich se dočkají vřelého přijetí. O letnicích se sejde přes tisíc lidí, aby oslavili návrat ostatků do krypty St Maximin. V květnu 2004 byla pouť vykonána s oběma relikviáři, z jeskyně Sainte Baume a z maximinské baziliky a ohlas poutníků byl obrovský. Věřící reagovali s větším západem než před tím, když chodili pouze s památkami ze St Maximin. V červenci a srpnu 2004 se jelo s ostatky ze Sainte Baume do Brazílie, kde byly ve městech Sao Paulo a Fortaleza uvítány tisícovkami věřících. Před dvěma lety byl vyroben nový cestovní relikviář¹³⁹, se kterým se konají nové „evangelizační“ poutě do různých měst v diecézi, stejně jako do Toulouse, Lionu a Paříže.¹⁴⁰

5.3.4.1 Problematika přesnější lokalizace svaté jeskyně

Poustečna, v níž Máří Magdaléna konala své pokání, byla s tou v Sainte-Baume (Svaté jeskyni) ztotožněna až ve 12. století, a to v nám známější upravené verzi legendy z opatství Saint-Victor v Paříži.¹⁴¹ V původním znění textu *Vita eremitica* nebylo místo kultu nijak konkrétně lokalizováno. Kde se tedy poustečna, kde podle Zlaté legendy strávila Máří Magdaléna třicet let kajícího života, nacházela? Legenda vypráví, že se Magdaléna společně s Martou a Lazarem vylodila u jihofrancouzského města Marseille.

Většina českých badatelů se přiklání k tomu, že místo, kde kajícnice žila, bylo v Marseille nebo v jeho těsné blízkosti. Jsou jimi například Jan Příbík¹⁴², Josef Vávra¹⁴³,

¹³⁸ <http://www.ewtn.com/library/chistory/relicsmarmagdal.HTM>, vyhledáno 20. 5. 2010.

¹³⁹ Relikviář je vyroben tak, aby se při jeho složení podobal velikosti příručního zavazadla do letadla.

¹⁴⁰ <http://www.ewtn.com/library/chistory/relicsmarmagdal.HTM>, vyhledáno 20. 5. 2010.

¹⁴¹ SAXER 1996², col. 1092.

¹⁴² PŘÍBÍK 1835 — Jan PŘÍBÍK: Skalka. Příspěvek k polohopisu – z deníku mého. In: Květy 2. Praha a Hradec Králové 1835, 407.

Ladislav Stojdl¹⁴⁴, Jan Šťastný¹⁴⁵, Julius Košnář¹⁴⁶, Jan Borovička¹⁴⁷, Jan Čáka¹⁴⁸, Alexandr Berndorf¹⁴⁹, Milada Vilímková¹⁵⁰.

Další skupinou jsou badatelé příklánějící se k názoru, že svěřice žila v Aix-en-Provence. Jimi jsou Jaromír Neumann¹⁵¹, Miloš Veselý¹⁵² a Mojmír Horyna¹⁵³.

Jan Royt situoval jeskyni, kde kajčnice pobývala, do asi čtyřicet kilometrů od Marseille vzdálené Sainte-Baume (Svaté jeskyně), která leží ve skalnatém masívu (618 m. n. m., v oblasti Var). Nejstarší zmínky o „Svaté jeskyni“ pocházejí už z 12. století, a již od středověku bylo toto místo často navštěvováno poutníky¹⁵⁴. Jsou dokonce zprávy o tom, že místo navštěvovali i čeští poutníci, jedním z nich byl například na konci 15. století i děkan karlštejnské kapituly.¹⁵⁵

Z vesničky Nans (dnes Nans-les-Pins) vycházela k jeskyni Sainte-Baume (Saint-Maximin-la-Sainte-Baume) stará poutní cesta, která byla lemována zastaveními, jež roku 1516 nechal zřídit Jean Ferrier, biskup z Aix-en-Provence¹⁵⁶. Tato cesta byla dlouhá přibližně deset kilometrů. Za francouzské revoluce (1789–1799) bylo ale toto poutní místo téměř zničeno. Jan Royt dohledal i původní podobu kaple v Sainte-Baume na mědirytině ze 17. století. V pozadí se (patrně v jeskyni skalnatého masívu) vznáší do nebe Máří Magdaléna celá zahalena jen do svých dlouhých vlasů a obklopena sborem andělů (Pozdvižení sv. Máří Magdalény). Z rytiny je patrné, že vchod do jeskyně byl částečně

¹⁴³ VÁVRA 1899 — Josef VÁVRA: Historické paměti bývalého panství mníšeckého a kláštera sv. Maří Magdaleny na Skalce. S dvěma rodokmeny. Praha 1899, 90.

¹⁴⁴ STOJDL 1924 — Ladislav STOJDL: Skalka u Mníšku. Její památky a dějiny. Praha 1924, 16.

¹⁴⁵ ŠŤASTNÝ 1948 — Jan ŠŤASTNÝ: Městečko pod Skalkou. Řevnice: náklad vlastní, 1948, 236.

¹⁴⁶ KOŠNÁŘ 1903 — Julius KOŠNÁŘ: Poutnická místa a památné svatyně v Čechách. Praha: Nakladatelství V. Kotrba, 1903, 132.

¹⁴⁷ BOROVIČKA — Jan BOROVIČKA: Skalka neb vrch sv. Máří Majdaleny u Mníšku. Polohopisní nástin. In: Pražské noviny 126–134. Praha 1860, [nestr.].

¹⁴⁸ ČÁKA 1999 — Jan ČÁKA: Toulání po Brdech. Souhrnné vydání knih Po Brdech se chodí pěšky a Brdské toulání. Praha: Mladá Fronta, 1999, 30.

¹⁴⁹ BERNDORF 1927 — Alexandr BERNDORF: Výlety do okolí Prahy. Skalka. In: Nová Praha 21, roč. 8. Praha 1927, 12.

¹⁵⁰ VILÍMKOVÁ 1986 — Milada VILÍMKOVÁ: Stavitelé paláců a chrámů. Kryštof a Kilián Ignác Dientzenhoferové. Praha: Vyšehrad, 1986, 74.

¹⁵¹ NEUMANN 1968 — Jaromír NEUMANN: Petr Brandl. 1668–1735. Úvodní studie a katalog děl. Praha 1968, 41.

¹⁵² VESELÝ 2002 — Miloš VESELÝ: Barokní areál Skalka. In: Mníšek pod Brdy. Historie, příroda, lidé. Mníšek pod Brdy: Rorejs, 2002, 19.

¹⁵³ HORYNA/NOVOSADOVÁ 1978 — M[ojmír] HORYNA /O[lga] NOVOSADOVÁ: Mníšek pod Brdy – Skalka. Kostel sv. Máří Magdaleny a býv. františkánský klášter, Stavebně historický průzkum, NPU, archiv ú.o.p. středních Čech v Praze, arch. č. 116, nepublikovaný strojopis, 1978, 68.

¹⁵⁴ ROYT 1989, 501.

¹⁵⁵ ROYT 1989, 501.

¹⁵⁶ ROYT 1989, 501.

zakryt průčelím orámovaným pilastry zakončenými obelisky a segmentovým štítem. Do průčelí byly prolomeny vchod a okna¹⁵⁷.

Saint-Maximin-la-Sainte-Baume leží 38 kilometrů na východ od Aix-en-Provence, 52 kilometrů (také na východ, ale poněkud severněji) od Marseille a 55 kilometrů od Toulonu. Místo Svaté jeskyně je tedy poměrně daleko jak od Marseille, tak od Aix-en-Provence.

5.3.5 Další rozvoj kultu

Máří Magdaléna se za vlády Karla II. z Anjou stala patronkou celé Provence, v roce 1266 také Sicílie a Neapole, které spadaly pod Karlovu vládu. Kult světice se také rozšířil v sousedním Katalánsku. V roce 1481 přešla Provence pod francouzskou korunu. Roku 1810 byly přeneseny ostatky sv. Máří Magdalény, které vlastnil vévoda Parmský, do Paříže, kde byly pak v roce 1842 uloženy ve vysvěceném chrámu Église de la Madeleine.

Ve 12. století vzniklo ve Francii a v Německu na popud příkladu Máří Magdalény poustevnícké hnutí.

Abychom pochopili, proč vzrůstala úcta k sv. Máří Magdaléně, je třeba osvětlit, jakou podobu měl obraz světice utvářený v představách věřících. Středověcí teologové chápali světici nejen jako historickou novozákonní postavu, ale také, a to především, jako teologickou postavu. Ve spisech církevních Otců se setkáváme s Máří Magdalénou typologicky ztotožněnou s nevěstou z Písně písní¹⁵⁸, coby symbol církve. Mluví se o ní jako o druhé Evě, je chápána jako *apoštolka apoštolů* a coby sestra čínorodé Marty se stává ztělesněním *vita contemplativa*. Především je však předobrazem kajícnice – napravené hříšnice, jež činí pokání za své hříchy, které jsou jí odpuštěny.¹⁵⁹ Stává se tak důkazem Boží milosti a příkladem hodným následování. Neboť pokud Máří Magdaléna svým pokáním byla očištěna od svých hříchů a posléze tak dosáhla svatosti, může tak činit i každý z nás, hříšník. Kajícnice pro nás představuje určitý konkrétní vzor, exemplum hodné následování, symbol kající se duše. Zvýšené úcty této světice pak bylo využito po IV.

¹⁵⁷ tamtéž 501.

¹⁵⁸ Tak jako nevěsta z Písně písní hledá svého milého, svého ženicha, tak i sv. Máří Magdaléna hledá nedělního rána u prázdného hrobu v zahradě Krista; sv. Máří Magdaléna jako symbol lidské duše pak představuje duchovní hledání Krista, jako symbol církve se stává Kristovou nevěstou. RUNČÍKOVÁ 2011, 41; GARTH 1950, s. 83-86.

¹⁵⁹ RUNČÍKOVÁ 2011, 4.

lateránském koncilu (v roce 1215), v jehož průběhu byla nově formulována svátost pokání.¹⁶⁰

Ve slavení svátku Obrácení sv. Máří Magdalény lze vidět další doklad důrazu kladeného na kajícnost světice. Svátek připadal na jarní období. V pražské diecézi se slavil 23. března, po Tridentském koncilu byl svátek ustanoven na první čtvrtek po páté neděli postní.¹⁶¹

Máří Magdaléna ale byla také zastoupena v četném středověkém písemnictví, ať už v teologických, liturgických nebo hagiografických spisech, tak i v dobovém kázání, duchovní lyrice, motlitbách, pašijových a velikonočních hrách, ale i v tzv. magdalenských planktech.

5.3.6 Magdalenitky

V Německu byl v 1. čtvrtině 13. století (asi 1224) založen kajícně a kontemplativně zaměřený ženský řád *Magdalenitek* (Sester pokání sv. Marie Magdaleny, Kajícnic sv. Máří Magdalény, Bílých paní, aj.). Původně se řád řídil řeholí sv. Benedikta, kterou později nahradila řehole sv. Augustina.¹⁶² Původním posláním řeholnic byla péče o nemocné a o poutníky. Řád měl i mužskou větev. V čele celého řádu stál generální probošt. Provincie řídili zemští převoři a v čele jednotlivých klášterů stáli probošti. Představenou sester konventu byla převorka. Členkami řádu se nejčastěji stávaly dcery zámožnějších měšťanů.¹⁶³

V roce 1227 byl řád v Německu potvrzen papežem Řehořem IX. poté se rychle rozšířil i do ostatních zemí Evropy. V českých zemích bylo v průběhu 13. a 14. století založeno několik konventů, které většinou zanikly během husitských válek.

Poměrně málo protěžovaný řád měl příznivce především v posledních pražských biskupech.

Nejstarší známá komunita magdalenitek v Čechách krátce působila v Dobřanech u Plzně (doložena 1259). V Praze došlo zřejmě k přenesení domu původně zmiňovaného v roce 1282 v sousedství kostela sv. Havla na Starém Městě někdy před rokem 1329 na Malou Stranu.¹⁶⁴ (Roku 1315 obvinili minorité od sv. Jakuba biskupa Jana IV. z Dražic, že

¹⁶⁰ JANSEN 2000, s. 199–244; RUNČÍKOVÁ 2011, 4.

¹⁶¹ KOLLÁR 1992, 39-50; RUNČÍKOVÁ 2011, 4.

¹⁶² HAVRDA/TRYML 2009, 28.

¹⁶³ JIRÁSKO 1991, 118.

¹⁶⁴ Když se tento ženský řád v roce 1313 přestěhoval na Staré Město (do bývalého kláštera templářů), darovala Eliška Přemyslovna klášter v Nebovidech (zaniklé vsi na území dnešní Malé Strany)

trpí v blízkosti farního kostela sv. Havla kurií nepotvrzený řád magdalenitek). Další kláštery vznikly v roce 1281 u sv. Vavřince v Želině u Kadaně, 1282 ve Stříbře, 1283, v Záhražanech u Mostu, kolem roku 1330 u Loun. Na Moravě byl konvent bílých paní v Dalešicích (1300) a ve Slezsku v Nise. Nejdéle se udržel řád v Mostě - Záhražanech. Záhražanské (později mostecké) magdalenitky byly v roce 1782 rozpuštěny, čímž činnost řádu na našem území končí.¹⁶⁵

Sestry nosily bílý řeholní hábit, podle něhož se jim často říkalo i „Bílé paní“, škapulíř, cingulum a závoj.¹⁶⁶

Většina konventů však byla rozpuštěna během reformace.

5.3.7 Úcta sv. Máří Magdalény v českém prostředí

V Čechách sice nebyla výrazná obliba sv. Máří Magdalény obecně v módě, její úcta byla spíše jen průběžná. Přesto, například ve staré bazilice sv. Víta, existoval její oltář neznámo od kdy a v nové jí byla zasvěcena kaple (dnes Valdštejnská).¹⁶⁷

Ve 14. století byla Máří Magdaléně věnována pozornost poměrně často v literatuře a divadelních hrách. Značné obliby v naší poezii nabyly v té době motiv planktu¹⁶⁸. Podle latinské, ve středověku velmi oblíbené, prozaické homilie na evangelium sv. Jana (J 20,11-18), připisované Origenovi či Anselmovi¹⁶⁹, vznikla v Čechách veršovaná skladba „*Pláč Marie Magdalény*“, která je zapsaná ve známém Hradeckém rukopise, sborníku veršovaných děl staré české literatury 14. století. V latině je pak uveden i v Pasionálu abatyše Kunhuty.¹⁷⁰

dominikánkám, zvaným magdalenitky. Z roku 1329 pochází první bezpečná zpráva o působení konventu magdalenitek na území dnešní jižní části Malé Strany. První společenstvo magdalenitek je totiž v Praze doloženo u sv. Havla na Starém Městě roku 1282 a nelze vyloučit, že právě tento konvent byl po roce 1315 přenesen Janem IV. z Dražic na Malou Stranu. TOMEK 1872, 76.

¹⁶⁵ HAVRDA/TRYML 2009, 28; JIRÁSKO 1991, 118; VLČEK/SOMMER/FOLTÝN 1997, 446.

¹⁶⁶ JIRÁSKO 1991, 118.

¹⁶⁷ HLEDÍKOVÁ 2008, 311, pozn. 71.

¹⁶⁸ *Pláče (plankty)* jsou mimoliturgické skladby, pokoušející se vylíčit pocity některé z osob přítomných Ukřižování (především Panny Marie, matky Ježíšovy, ale i Máří Magdalény nebo sv. Jana) VILIKOVSKÝ 1948, 28; V latinské poezii tohoto druhu naprosto převažuje lyrika. HAVRÁNEK/HRABÁK 1948, 451.

¹⁶⁹ HAVRÁNEK Bohuslav/HRABÁK Josef: Výbor z české literatury doby husitské, 3. sv. Praha: Československá Akademie věd, 1963, 459; VILIKOVSKÝ Jan: Písemnictví českého středověku. Praha: Universum 1948, 29. Tzv. Pseudo-Origenes je autorem latinsky psaného kázání *Homilia de s. Maria Magdalena*, obsaženého v titulu *Sermones de sanctis et de tempore* (fol. 1r–4v), z přelomu 14. a 15. století. (Národní knihovna České republiky, sign. I.F.28).

¹⁷⁰ V pasionálu abatyše Kunhuty (*Textus de Christi passione*) z let 1313–1321, chovaným v Národní knihovně České Republiky v Praze, (sign. XIV.A.17), je uveřejněn latinsky psaný pláč Marie Magdalény (*Planctus Mariae Magdaleneae*) (fol. 34v–36v) začínající slovy: „Cum virgo beata mortem dolorosissimam unigeniti sui lamentabiliter deplanxisset donec desinerent (in margine deficerent) in ea lacrimae...“ Písařem i iluminátorem rukopisu byl svatojiřský kanovník Beneš. Na fol. 14r jsou znázorněny Tři Marie u prázdného

Plankt sv. Máří Magdalény z Hradeckého rukopisu byl určen jen k recitaci. Ale existovaly i ty, které se zpívaly, při jednom se nám dochoval dokonce i nápěv.¹⁷¹ Cantilemy (duchovní písně) o Máří Magdaléně jsou zaznamenány v rukopise kláštera vyšebrodského z roku 1410, nebo v rukopise Mikuláše z Kozlí, psaného roku 1417.¹⁷²

V době Karla IV. byly provozovány divadelní hry „O zmrtvýchvstání Ježíše Krista“, „O Máří Magdaléně“ aj.¹⁷³ Nejrozšířenějším a nejstarším západoevropským církevním obřadem je velikonoční tzv. *Visitatio sepulchri* - návštěva Božího hrobu, doložená již v 5. století. Z původního tzv. tropu¹⁷⁴, jehož námětem byla návštěva Marií u prázdného Kristova hrobu, postupnými úpravami a doplňováním vznikl skutečný dramatický obřad. Zpěváci začali mimikou a kostýmy představovat osoby, jejichž výroky zpívali. Dramatický obřad, který se v nejjednodušší formě skládal z jediné scény, tropu, se postupně rozšířil i o scénu mezi anděly a Mariemi, poté o výjev s apoštoly Petrem a Janem (druhé stadium velikonočního obřadu), a v konečné podobě obsahoval obřad ještě třetí scénu, zjevení Kristovo Marii Magdaléně (třetí stadium). Nevíme, kdy se k nám dostala dramatická hra o navštívení Božího hrobu, ale ve 12. století je již doložitelný obřad se dvěma scénami, návštěvou tří Marií u hrobu a apoštolským výstupem.¹⁷⁵ V dochovaném svatojiřském zápise obřad obsahuje ještě třetí scénu zjevení Kristovo Máří Magdaléně. V této nejsložitější formě je to u nás nejstarší dosud známý text obřadu, který byl, to je zejména významné, sestaven v Praze. Z ostatních zemí Evropy je známo 21 textů s posledně zmiňovanou scénou, ale vesměs jsou mladší, než brevíř svatojiřský.¹⁷⁶ Tato liturgická slavnost se ve svatojiřském klášteře držela po celé 13. století. Na začátku 14. století byla za abatyše Kunhuty velikonoční hra upravena a tu původní zcela zatlačila do pozadí. Zajímavé na Kunhutině verzi je, že Máří Magdaléna vystupuje samostatně vedle obvyklých tří Marií. Překlady jednotlivých her a mnohé jiné se dočteme u Vilikovského.¹⁷⁷

V dalším středověkém textu, *Meditatione Vitae Christi*, který vznikl na sklonku 13. století, v době jako Zlatá legenda, je mimo jiné vylíčeno obrácení sv. Máří Magdalény. *Meditationae Vitae Christi* se brzy rozšířily do celé Evropy. Za Karla IV. bylo dílo

hrobu, Zjevení Krista třem Mariím, které se mu klaní. Na fol. 14v: Tři Marie a Petr a Jan u P. Marie, Shledání Krista s matkou.

¹⁷¹ VILIKOVSKÝ 1948, 41.

¹⁷² VILIKOVSKÝ 1948, 67–70.

¹⁷³ KŘEČKOVÁ Jitka 1996, 56, pozn. 11.

¹⁷⁴ Tropu jsou skladby navazující zřejmě na evangelia i liturgické texty, ale jsou samostatně pojaté a provedené ve formě dialogu. VILIKOVSKÝ 1948, 96.

¹⁷⁵ VILIKOVSKÝ 1948, 96–97.

¹⁷⁶ VILIKOVSKÝ 1948, 97–99.

¹⁷⁷ VILIKOVSKÝ 1948, 96–108.

zpracováno také česky jako *Život Krista Pána*, ale od původního textu se odchyluje, zejména celá druhá část díla. V textu líčícím pokání Máří Magdalény je obšírně popisován její duševní stav, o čemž z evangelií nemáme zpráv. ¹⁷⁸

Úcta k Máří Magdaléně souvisí nejen s dobovou literaturou, ale jistě i s jejími svatými ostatky, které pro české království získal Karel IV., známý svou vášní pro sbírání relikvií. Ve chrámovém pokladu pražské katedrály sv. Víta, Václava a Vojtěcha, je uložen „gotický relikviář s ostatky sv. Lazara, Magdaleny a Marty [1] v podobě válcové, polokulového víčkem přikryté křišťálové nádoby na vysoké, dole šestilupenné a uprostřed dřívku gotickým nodem ozdobené noze. Na víčku jest křížek na konci ramen v trojlísty vybíhající. Pochází z konce 15. století (inv. č. 38).“¹⁷⁹

Karel IV. věnoval svatovítskému chrámu mnoho relikvií. V roce 1365 přivezl z Avignonu, kde pobýval u papeže Urbana V., několik vzácných ostatků. Například tělo sv. Zikmunda (hlavu už svatovítský chrám měl od roku 1355) nebo prst sv. Antonína Velikého. Především pak získal z Arles ostatky sv. Máří Magdalény a z Marseille ostatky sv. Marty. Přivezl je pak všechny do Prahy 28. srpna 1365, kde byly uvítány slavnostním procesím a následně uloženy ve svatovítském pokladu. Z karlštejnských relikvií, připojených v roce 1645 ke svatovítskému pokladu jsou zmiňovány: část hlavy a ruky sv. Máří Magdalény, i ruky sv. Lazara, olej z hrobu sv. Máří Magdalény¹⁸⁰ Její vlasy jsou jmenovitě uvedeny v inventáři chrámového pokladu z roku 1355.¹⁸¹

Karel IV. nechával ostatky svatých (mezi nimi i sv. Máří Magdalény) každoročně ve sváteční den k uctění svatých ostatků (v pátek po Bílé neděli) vystavit na Dobyčím trhu na Novém městě Pražském na Zderazu (nynějším Karlově náměstí). K této příležitosti bývalo na náměstí postaveno dřevěné věžovité lešení, z něhož byly lidu ukazovány ostatky přivezené z Karlštejna a katedrály sv. Víta.¹⁸² Podlaha se zmiňuje o stříbrné pozlacené soše bl. Marie Magdalské s jejími ostatky, která byla kolem r. 1369 ukazována věřícímu lidu k tzv. druhému ukazování ostatků.¹⁸³

Kult svaté Máří Magdalény se do Čech rozšířil zřejmě díky pražskému biskupu Janu IV. z Dražic, který hrob světice ve Francii patrně navštívil za jeho nuceného pobytu u

¹⁷⁸ VILIKOVSKÝ 1948, 147–148.

¹⁷⁹ PODLAHA Antonín: Ilustrovaný katalog pokladu chrámu sv. Víta v Praze. Praha: Metropolitní kapitula v Praze 1948, 70.

¹⁸⁰ PODLAHA/ŠITTLER 1903, 117–119.

¹⁸¹ PODLAHA/ŠITTLER 1903, XIII.

¹⁸² PODLAHA/ŠITTLER 1903, 55.

¹⁸³ PODLAHA/ŠITTLER 1903, 57.

papežské kurie v Avignonu, ze kterého se po jedenácti letech, roku 1329, vrátil.¹⁸⁴ Přivezl s sebou architektky, mnohá umělecká díla i několik francouzských rukopisů. V klášterním ambitu kláštera v Roudnici nad Labem nechal vymalovat fresku s vyobrazením Krista ukřižovaného na stromu života – vinném keři [2], vyzývající ke kontemplaci. Tento námět byl v Evropě vzácný, dobové ikonografické paralely k této malbě můžeme nalézt ve Francii nebo Itálii.¹⁸⁵ Po té, co se vrátil z Avignonu, přivezl do Prahy officium sv. Marty, která byla uctívána na Jihu Francie spolu s Lazarem i Máří Magdalénou. Martě pak založil v pražské katedrále oltář a nařídil slavit její památku.¹⁸⁶ Lze se pouze domnívat, že by úcta ke svaté Martě mohla souviset i úctou k Máří Magdaléně. Z roku 1331 pochází listina, jíž Jan IV. z Dražic schválil založení konventu magdalenitek v Lounech.¹⁸⁷

V roce 1332 navštívil jeskyni v Sainte-Baume král Jan Lucemburský, který se tam na cestě do Avignonu sešel s Philippem IV. z Valois, Alfonsem IV. z Aragonu, Hugem s Kypru a Robertem Sicilským.¹⁸⁸

Zvlášť velkým ctitelem Máří Magdalény byl i první pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic. Patrně to souvisí s jeho pobytem v Avignonu, kdy se dá předpokládat, že navštívil i poutní místa v St-Maximin a v La-Ste-Baume u Marseille, kde bylo tělo Máří Magdalény uctíváno. O Arnoštově návštěvě těchto míst se nám zpráva žádná nezachovala, ale to ostatně ani o jeho celém avignonském pobytu. Takže je pravděpodobné, že poutní místa v okolí Avignonu navštívil. Arnošt tam mohl získat ke světici bližší vztah.

Arnošt z Pardubic si velice vážil eremitů a jejich stylu kajícího života. Ctil např. Antonína Poustevníka či Jana Křtitele. Znamé jsou jeho pečeti, na kterých si nechal mimo jiné vypodobnit sv. Máří Magdalénu, k níž choval zvláštní úctu. Ve středověku i v baroku byla vnímána a zobrazována především jako kajícnice, současně ale zůstal živý i obraz Máří Magdalény jako ženy, která měla předat velikonoční poselství ostatním lidem. Odtud se ve středověku stala i obrazem pro církve.¹⁸⁹

Na tzv. menší pečeti [3], kulaté, otiskované zejména do červeného vosku, je frontálně zobrazena celá postava Máří Magdalény, jejíž tělo je porostlé srstí z jejích vlasů. Zajímavé je, že má vlasy na hlavě zakryté rouškou, ač je pak její tělo vlastně nahé, i když zarostlé. Ruce spíná na hrudi v motlitbě, zatímco se k ní po stranách v gotické architektuře

¹⁸⁴ ROYT 2006, 151.

¹⁸⁵ ROYT Jan: Středověké malířství v Čechách. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Karolinum 2002, 27–28.

¹⁸⁶ HLEDÍKOVÁ Zdeňka: Biskup Jan IV. z Dražic (1301–1343). Praha: Univerzita Karlova, 1991, 155.

¹⁸⁷ HLEDÍKOVÁ 1991, 15.

¹⁸⁸ JANSSEN 1961, 57.

¹⁸⁹ HLEDÍKOVÁ 2008, 255.

obracejí čtyři klečící andělé. Scéna vypadá na první pohled jako pozdvižení, jak také uvádí Křečková i Hledíková¹⁹⁰, ale Máří Magdaléna zde stojí pevně na zemi, andělé klečí, nedotýkají se jí, nevyzvedávají ji na nebesa, ale společně jí odhrnují oponu, snad nebeskou (?). Pod nohama kajícnice ji adoruje Arnošt z Pardubic, identifikovaný znakem arcibiskupství a rodovým znakem.¹⁹¹ Na druhé, tzv. sekretní pečetě, je zobrazen výjev zjevení zmrtvýchvstalého Krista Máří Magdaléně, *Noli me tangere*. Před heraldicky nalevo stojícím Kristem s praporcem v ruce klečí napravo žena s dlouhými vlasy, s napřaženými sepjatými rukama v adoraci. Výjev se odehrává v zahradě, která je symbolicky naznačena stromy. Tuto sekretní pečeť používal Arnošt z Pardubic ještě coby biskup (první známý otisk je z 2. května 1344), po jeho povýšení na arcibiskupa došlo k přerýtí pečetního typáře a k obrácení postav na pečetě [4] (druhý typ sekretní pečetě je znám z listiny z 28. května 1345). Na heraldicky důležitější pravé straně byl nyní Kristus, na levé klečící postava Máří Magdalény. Na důvod tohoto obrácení, který je nejasný, se ve své studii blíže zaměřila Křečková.¹⁹²

Arnošt z Pardubic snad tímto vztahem ke světici narážel na svůj v minulosti hříšný život, za který se chtěl kát. V dětství měl mariánské vidění, které popsal už ve zralém věku, totiž když byl s ostatními chlapci v kostele na nešporách, při jednom ze zpěvů se podíval na sošku Panny Marie, která od něho hněvivě odvrátila tvář, jen malý Ježíšek na něj dál laskavě hleděl.¹⁹³ Tento dávný chlapecký zážitek v něm zanechal celoživotní odezvu. Arnošt si často uvědomoval vlastní povrchnost a vážně se zamýšlel nad pomíjivostí vlastního snažení.

S postavou Máří Magdalény se setkáváme i u Mistra Theodorika na freskové výzdobě velké věže Karlštejna v kapli sv. Kříže, nejposvátnějšího prostoru celého hradu, kde její zobrazení podporuje předpoklad Arnoštova autorství programu celé výzdoby.¹⁹⁴ V kapli sv. Kříže existuje vzájemná výtvarná a ideová provázanost nástěnných maleb a deskových obrazů. Je tomu tak i u nástěnných maleb s magdalenskou tematikou v jihovýchodním okenním výklenku a u obrazů instalovanými na severní stěně výklenku.

¹⁹⁰ HLEDÍKOVÁ 2008, 253; KŘEČKOVÁ 1996, 52–60. Křečková se domnívá, že jde o námět Přeměny sv. Máří Magdalény. Dříve si někteří badatelé mysleli, že zobrazená postava na pečetě je sv. Václav či Panna Marie. To však z ikonografického hlediska můžeme naprosto vyloučit.

¹⁹¹ HLEDÍKOVÁ 2008, 253.

¹⁹² KŘEČKOVÁ 1996, 55.

¹⁹³ HLEDÍKOVÁ 2008, 234.

¹⁹⁴ FAJT Jiří/ROYT Jan/GOTTFRIED Libor: *Posvátné prostory hradu Karlštejna*. Praha 1998, 29; FAJT Jiří (ed.): *Magister Theodoricus. Dvorní malíř císaře Karla IV. Umělecká výzdoba posvátných prostor hradu Karlštejna*. Praha: 1997, 225–227; HLEDÍKOVÁ 2008, 311, pozn. 71.

Magdalenské výjevy v jihovýchodním výklenku představují: Hostina v domě Šimonově, Vzkříšení Lazara, Noli me tangere a Chairete (Buďte zdraví, starokřesťanský název pro Posmrtné setkání Krista s Máří Magdalénou a Martou) [5].¹⁹⁵ Deskové malby na severní stěně výklenku zobrazují všechny tři bethánské sourozence, Máří Magdalénu s pyxidou, Martu, jejíž obraz je nezvěstný, Lazara vyobrazeného mezi biskupy (uprostřed dolní řady), a jejich druha z cesty do Marseille, biskupa Maximina (uprostřed nahoře).¹⁹⁶

Všechny malby záklenků oken jsou neobyčejně vysoké kvality, ale také velice poničené, protože na ně pronikalo přímé světlo z horních částí oken.

Výjevy ze života Máří Magdalény, hříšnice a kajícnice, umístěné nejbližší ke vchodu do kaple, připomínají příchodzímu, i samotnému císaři, jeho jediné místo v dějinách spásy: místo kajícího se hříšníka.¹⁹⁷

Malby v záklenku jihovýchodního okna, na nichž vystupuje Máří Magdaléna, Kristova vyznavačka a učednice, jsou jakýmsi exemply víry v Krista, také jsou vlastně složitými předobrazy Kristova utrpení, které zde nahrazují zejména pašijové scény, jimiž by tradiční skladba christologických scén běžně zřejmě pokračovala. Předobrazem Utrpení Páně je i mladší deskový obraz Oplakávání Krista od anonymního Mistra Lindauerského oplakávání (kolem roku 1410), na němž klečící Máří Magdaléna otírá Kristovy nohy svými vlasy právě tak, jak to činila při večeři v domě Šimonově.¹⁹⁸

Kolem poloviny 14. století je postava svaté Máří Magdalény zdůrazňována v rámci skupin Ukřižování. Na výstavě Karel IV., císař z Boží milosti, která proběhla v roce 2006 na Pražském hradě, bylo vystaveno dílo pocházející z doby vlády Jana Lucemburského (někdy kolem roku 1340), které je uloženo ve sbírkách v Berlíně¹⁹⁹. Jde o pozoruhodný Kaufmannův deskový obraz Ukřižování [6] z diptychu, pocházejícího zřejmě ze soukromé kaple biskupského paláce posledního pražského biskupa Jana IV. z Dražic na Malé Straně v Praze. Nejvíce diskutovanými otázkami jsou původ obrazu a jeho datování. Obraz vznikl nejpravděpodobněji v Praze, i když byly vysloveny názory, že obraz mohl vzniknout jinde, např. ve Vídni nebo Salcburku. Autor nádherného a obsahem i „provedením“ zajímavého obrazu znal velice dobře italskou malbu. Obraz je vůbec první zaalpskou modifikací nového italského obrazového typu tzv. „zalidněné Kalvárie“. Některé motivy z něj byly

¹⁹⁵ VŠETEČKOVÁ 1999, 62.

¹⁹⁶ FAJT/ROYT/GOTTFRIED 1998, 29 a 49; FAJT Jiří/ROYT Jan: Magister Theodoricus. Dvorní malíř císaře Karla IV. Umělecká výzdoba posvátných prostor hradu Karlštejna. Praha: Národní Galerie, 1997.

¹⁹⁷ VŠETEČKOVÁ 1999, 62.

¹⁹⁸ FAJT (ed.) 1997, 225, pozn. 116.

¹⁹⁹ Staatliche Museen - Preussischer Kulturbesitz, Gemäldegalerie Berlin, inv. č. 1833.

později hojně přejímány, zejména pak muž sedící na zemi s jednou natáhnutou a druhou pokrčenou nohou. V postavě dobrého setníka oděného do královského červeného roucha s hermelínovým límcem jedoucím na koni by mohla být zobrazena identifikační podobizna krále Jana Lucemburského. Co je však pro nás v této práci důležitější, je umístění postavy Máří Magdalény u paty kříže, které se u nás do té doby (do roku 1340) ještě neobjevuje.

Ještě dříve, než se Máří Magdaléna objevila pod patou kříže, byly na jejím místě zobrazovány klečící postavy donátorů (například iluminace ze Žaltáře Ludvíka II. Němce [7], 2. třetina 9. století, kde zleva pod křížem klečí mužská postava svírající levou rukou úzké břevno kříže)²⁰⁰. V letech 1280–1283 znázornil Cimabue na fresce z Horního kostela sv. Františka v Assisi sv. Máří Magdalénu, jež vztahuje ruce k Ukřižovanému, zatímco vlevo od paty kříže klečí se sepjatýma rukama drobná figura sv. Františka. Poprvé se motiv klečící Magdalény u paty kříže objevuje na italských vyobrazeních z přelomu 13. a 14. století.²⁰¹ Přelomovým zobrazením tohoto motivu je Giottovo Ukřižování [8], jímž vyzdobil kapli Scrovegniů v Padově mezi léty 1304–1306. Giotto umisťuje pod kříž klečící Máří Magdalénu sklánějící se ke Kristovým nohám a otírající se svým pramenem vlasů. O několik let později se klečící světice objevuje na fresce v Dolním kostele sv. Františka v Assisi, na níž svou tvář přibližuje k polibku ke Kristovým nohám. Od této doby motiv klečící Máří Magdalény v italském umění natrvalo zakotvil a rozšířil se do Záalpi.²⁰² V českém prostředí²⁰³ pak prvním známým Ukřižováním tohoto italského typu Kaufmannovo Ukřižování [6], na němž Máří Magdaléna klečí a oběma rukama objímá trámy kříže, na němž visí Ježíšovo tělo.

Tento italizující typ se projevil i na našich dalších uměleckých dílech, jako například na obraze Ukřižování Mistra Vyšebrodského oltáře [9], kde je postava Máří Magdalény pod křížem výrazně menší, než jiné postavy, což zřejmě symbolizuje její kajícnost,²⁰⁴ nebo na Alegorii sv. Kříže [2] umístěné v prvním poli jihovýchodního křídla ambitu kláštera augustiniánů kanovníků v Roudnici nad Labem (po 1343). Osu kompozice této fresky tvoří mohutný vinný keř symbolizující kříž, na němž je Kristus ukřižován. V horní polovině obrazu vyrůstá ze zeleného kmene sedm párů větví a v dolní části, pod

²⁰⁰ RUNČÍKOVÁ 2011, 7.

²⁰¹ ROYT 2006, 150, 299.

²⁰² RUNČÍKOVÁ 2011, 8.

²⁰³ Kaufmannovo Ukřižování bývalo tradičně uváděno jako nejstarší příklad zobrazení sv. Máří Magdalény pod křížem, poslední bádání však ukazují, že s největší pravděpodobností nelze dílo řadit do kontextu české gotické deskové malby. Nejstarším zobrazením by pak v tom případě byla Alegorie sv. Kříže z roudnického augustiniánského kláštera; KEMPERDICK 2010, kat. č. 8, 68–77.

²⁰⁴ ROYT 2006, 299.

větvemi, je umístěn kompars. Osoby jsou podle významu rozlišeny měřítkem a umístěním v kompozici.²⁰⁵ Přes spodní pás namaloval malíř malou figuru kající Máří Magdalény.

Na oltářním triptychu se svatými ženami (z Reininghausenovy sbírky) [10] s výjevem Ukřižování (kolem 1430–1440) se Máří Magdaléna objevuje u paty kříže. Zvýrazněná postava kajčnice je, stejně jako Panna Marie a další dvě ženy, posvěcena krví stékající z Kristových ran, již navíc přijímá i do dlaně ruky. Tento motiv je rozšířením známého ikonografického specifika *zv. peplum cruentatum* (Mariiny roušky potřísněné krví pod křížem, jejíž ostatek daroval Karel IV do katedrály sv. Víta v Praze). Bartlová se domnívá, že to může také znamenat záměrný odstup od úcty k ostatku v utrakvistickém prostředí. V 15. století nabyla klečící figura sv. Máří Magdalény na významu. Což v Českém Krumlově dokládá i kasulový kříž z třetí čtvrtiny 15. století, kde je Magdaléna opět zobrazena disproporčně ve velkém měřítku.²⁰⁶

To, že Máří Magdaléna často pod křížem líbá, suší vlasy nebo jen něžně přikládá tvář k nohám Kristovým, není bez příčiny. Je to zjevná narážka na Hostinu v domě Šimonově, kde hříšnice svými vlasy otírala nohy Spasitele. Ve scénách Ukřižování se Máří Magdaléna ocitá v Kristově bezprostřední blízkosti, zpravidla je mu ze všech zobrazených nejblíže, navzdory tvrzení evangelistů, že s ostatními ženami přihlížela Ježíšově smrti pouze z povzdálí. Máří Magdaléna pod křížem klečívá s hlavou v úrovni Kristových přibitých nohou či pod nimi, je tak vyjadřováno její podřadné postavení, přesto je Kristu nejblíže, jako jediná se ho dotýká, je s ním ve středu kompozice. Svými gesty projevuje nejen bolest a zoufalství z Kristova utrpení a smrti, ale zároveň pláče a nařká pro své vlastní hříchy, za které (nejen její, ale všech hříšníků) Kristus umírá. Proto nese na jeho smrti i svůj podíl viny, zároveň ale symbolizuje naději na Spasitelovo milosrdenství, kterého se jí dostalo, když jí Kristus odpustil hříchy. Obraz měl vybízet věřící, aby světici následovali v jejím *compassio* i pokání.²⁰⁷

Téma kající Máří Magdalény se stalo důležitým ikonografickým motivem během protireformačního období. Zobrazování světice bylo rozšířené po celé Evropě. Máří Magdaléna symbolizovala osobu, která po období hříšného stylu života hledá útočiště v náboženství a usiluje o život v modlitbě a pokání. Máří byla tradičně považována za

²⁰⁵ ROYT Jan: Příspěvek k ikonografii alegorie sv. Kříže v Roudnici nad Labem. In: Umění XXXIII. Praha 1985, 492–507.

²⁰⁶ BARTLOVÁ Milena: Poutivé obrazy. Deskové malířství v Čechách a na Moravě 1400–1460. Praha: Argo, 2001, 266–269.

²⁰⁷ RUNČÍKOVÁ 2011, 98.

nevěstku, až do té doby, než se setkala s Kristem a byla vykoupena ze svých hříchů. Následně se stáhla ze světa odčinit své hříchy. V období baroka byla Máří Magdaléna používána katolickou církví jako forma apelu na věřící, aby přiznali své hříchy a mohli tak doufat ve vykoupení a duchovní očistu.

Máří Magdaléna je označována za „matku“ poustevnic.²⁰⁸ Nejen po jejím vzoru již ve středověku mnoho lidí toužilo žít v prostředí lesní poustevny, v ovčích kůžích odění bloudit po pustinách i po horách, přespávat v jeskyních a doupatech. Již od 4. století známe mnohé souborné práce s legendami o poustevnících, například *Životy poustevníků Sulpicia Severa* (363 – 420) nebo nejproslulejší *Laus eremiticae vitae* (Chvála pouště) Petra Damiánského (11. století), která se dočkala i českého překladu v rukopisech z konce 15. století a jejich kritického publikování pod názvem *Staročeské životy svatých Otců* v roce 1909.²⁰⁹ Od pozdního středověku poustevníci většinou strážili osamocené svatyně a vykonávali funkci kostelníků. Souvisí to pak především v období baroka s rozvojem poutních míst a se stavbami osamělých svatyň na exponovaných místech v krajině, které potřebovaly zajistit jejich správu (například poustevna při kapli sv. Marie Magdalény na Malém Blaníku u Louňovic nebo kaple sv. Máří Magdalény nad Jistebnicí, okres Tábor). Poustevníci bydleli v tzv. *eremitážích*, ležících v těsné blízkosti chrámu. Právo zřizovat poustevny měla šlechta, církev i města.²¹⁰ Od 16. století se eremitáže objevují jako preromantická součást zahrad v Itálii. Tyto poustevny ze světského prostředí nebyly určeny pouze pro klidné rozjímání a filosofování, ale také pro zábavu. Staly se zajímavým doplňkem velkých barokních přírodních zahrad. Takové eremitáže si stavěl na svých panstvích²¹¹ i hrabě František Antonín Špork.²¹² Zprvu žili poustevníci na řadě míst tzv. „na divoko“, ale jejich někdejší izolace od lidské společnosti a meditativní život postupně braly zaslavé. Na Šporkových panstvích, zejména ve vrcholném stadiu, už žili poustevníci doslova za vitrínou. V ukázkových barokních zámeckých zahradách se postupně začali

²⁰⁸ ROYT Jan/VLNAS Vít: Sv. Vintíř, sv. Prokop a poustevnictví v Čechách. Katalog výstavy k 950. výročí smrti sv. Vintíře na Šumavě. Sušice, Praha: Muzeum Šumavy, Národní Galerie, 1995, 14.

²⁰⁹ Emil SMETÁNKA: Staročeské životy svatých Otců. In: Sběrka pramenův ku poznání literárního života v Čechách, na Moravě a v Slezsku. Skupina první. Památky řeči a literatury české. Ř. I., č. 8. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909.

²¹⁰ ROYT/VLNAS 1995, 20–21.

²¹¹ V roce 1698 osadil hrabě Špork třemi eremity Belvedér u kaple sv. Jana Křtitele na záhy zas prodaném malešovském panství na Kutnohorsku, u Lysé nad Labem vznikla ve stejném čase jako v Malešově poustevna sv. Václava a někdy kolem druhé poloviny druhého desetiletí 18. století i eremitáž sv. Františka Serafínského. Po roce 1715 se na druhém konci luského panství začala budovat Šporkova nejoblíbenější poustevna Bonrepos. ŠERÝCH Jiří: Michael Rentz fecit. Michael Jindřich Rentz, dvorní rytec hraběte Šporka. Praha: Karolinum, 2007, 219.

²¹² ROYT/VLNAS 1995, 22.

starat o záhony, udržovat profesionálně budované fontány aj. Hlídali každý svou oblast a zvelebovali ji především pro potěchu jejich pána, který se k nim jezdil dívat v kočáře, ukazoval je po dobrém obědě svým aristokratickým přátelům.²¹³

Přesto hrabě Špork přispěl velkou měrou k propagaci poustevnictví, když vydal původně ve francouzštině psaný životopis poustevníků²¹⁴ přeložený do němčiny pod názvem *Lebens-Beschreibung der Heiligen Alt-Väter, Welche sich Der Einsamkeit befließen haben* (*Životy svatých otců, kteří se oddali samotě*), vytištěné v Drážďanech v roce 1725. Původní francouzské třísvazkové dílo z roku 1706 bylo v roce 1721 vydáno znovu a rozšířeno ve třetím svazku o životy svatých poustevnic, ve kterých figurovala i postava sv. Máří Magdalény. Druhé vydání se bezprostředně po roce 1721 dostalo ke Šporkovi jako čerstvá novinka, zapadající přesně do hraběcího poustevnického programu.²¹⁵ Dílo bylo proto pohotově přeloženo, vyzdobeno Rentzovými grafikami a vydáno v roce 1725 (i když ne se všemi grafikami, ty byly dokončeny až v roce 1733).

Vraťme se však zpět k dřívějším grafickým cyklům, které měly velký vliv na popularizaci poustevnického života, spojeného s Máří Magdalénou, i šíření ikonografických typů v 16. a 17. století.

Individuální poustevnické typy svatých otců zprvu nebyly nijak vyhledávaným tématem k zobrazování. Změna přichází s 16. stoletím se stále hledanější zámkou k zobrazování přírodní scenérie. Máří Magdaléně (i jiným světcům) bývá přidělena jen podřízená role až kdesi v koutu široce rozvinutých a dramaticky zbrzděných krajin horského terénu.²¹⁶ Jako například u děl Pietra Bruegela st. převedených v rytinách Corneliuse Corta, jehož nejznámějšími rytinami bylo sedm velkých krajinných scénérií (1573–1575) podle Girolama Muziana,²¹⁷ v nichž je už důraz nejen na romantické přírodní výseky, ale i svaté poustevníky, mezi nimiž je zastoupena i Máří Magdaléna.²¹⁸

V době sílícího katolicismu a protireformace, na přelomu 16. a 17. století, kdy se obraz světce žijícího v maximálním odříkání stává účinným nástrojem církevní propagandy a vzorem novověkého poustevnictví, si velkou oblibu získávají čtyři mědirytecké

²¹³ ŠERÝCH 2007, 219.

²¹⁴ Joseph-François BOURGOIN DE VILLEFORE: LES VIES DES SS. PERES DES DESERTS et des saintes solitaires d'Orient et d'Occident (...) I.–III. Paris 1706.

²¹⁵ ŠERÝCH 2007, 217.

²¹⁶ ŠERÝCH 2007, 226.

²¹⁷ PREISS Pavel: Boje s dvouhlavou saní. Praha 1981, 184.

²¹⁸ ŠERÝCH 2007, 226.

soubory²¹⁹ bratrů Sadelerových (Johanna a Rafaela), podle předloh Martena de Vos, který koncipoval všechny své předlohy do šířkového formátu, jenž umožňoval svatým eremitům a poustevnicím bohatá líčení jejich prostředí a pohledy do krajiny ovlivněné nizozemskou malbou.²²⁰ Menší výškový formát rytin a tudíž větší koncentraci na postavy světců, jen s nejnútnejším náznakem krajiny, nalezneme v proslulých cyklech poustevníků (25 listů) i jejich ženských protějšků (25 listů) v cyklu mědirytin *Sylva anachoretica* (1610, 1612²).²²¹

Poustevnické cykly vznikají v průběhu celého 17. a 18. století. Soubor Sadelerových rytin vyšel v mnoha vydáních, jeho českého „reprintu“ z ruky rytce Daniela Wussina²²² jsme se dočkali na konci 17. století. V roce 1706, jak jsme již zmiňovali, vyšel cyklus Francouze Bourgoinga de Villefore a následně ve dvacátých letech 18. století kolekce Rentzova čítající 205 vyobrazení čtvercového formátu.²²³

Úcta k Máří Magdaléně měla v našem prostředí již od středověku velkou tradici, nejčastější je však zobrazování Máří Magdalény v 17. a 18. století. Z celé řady ikonografických typů je nejčastější typ Máří Magdalény jako kající poustevnice, tato obliba se v baroku projevuje především na zpovědnících. Vznikaly dokonce celé komplexy nebo kaple zasvěcené Máří Magdaléně, které měly věřící vybízet k pokání po vzoru světice.

Na Svaté Hoře u Příbrami nechal francouzský generál Jean de la Crone, který se zúčastnil obrany Prahy v roce 1648, v letech 1665–1670 zřídit pod Plzeňskou kaplí kapli sv. Máří Magdalény [11], na místě v pramenech zmiňované kaple sv. Petra²²⁴ Štukovou výzdobou a umělé krápníky zhotovil štukatér Giovanni Bartolomeo Cometa a malby na stropě s náměty ze života sv. Máří Magdalény byly dokončeny v roce 1667. V závěru kaple je umístěna socha klečící světice se sepjatýma rukama, ve výklencích pak plastiky

²¹⁹ *Sylvae Sacrae*, Mnichov 1594 (29 listů); *Trophaeum vitae solitariae*, Benátky 1598 (25 listů); *Solitudo sive vitaepatrum eremicorum* (29 listů) a *Oraculum anachoreticum*, bez místa udání 1600 (26 listů). Pouze poustevnicím byl věnován cyklus *Solitudo vitae Foeminarum Anachoreticarum* (1606), v němž rytiny podle předloh Martena de Vos provedli: Johann Sadeler, Adriaen Coallert a Cornelius Galle. ŠERÝCH 2007, 227.

²²⁰ ŠERÝCH 2007, 227.

²²¹ Autorem rytin byl Boetius Adamszoon Bolswert (1580–1633), autorem kresebných předloh Abraham Blomaert (1564–1651). Více viz ROYT/VLNAS 1995, 24–25.

²²² ROYT Jan: Poutní kaple na Skalce – dílo Krištofa Dientzenhofera. In: Umění 37, Praha 1989, 498.

²²³ Více viz ŠERÝCH 2007; PREISS 2003.

²²⁴ HOLAS František Xaver: Dějiny poutního místa mariánského Svaté hory u Příbramě. Příbram 1929, 238.

čtyř poustevníků, sv. Jana Křtitele, sv. Marie Egypské, sv. Ivana a sv. Jenovefy.²²⁵ Z celku kaple je patrné, že jeho program byl vybudován v duchu *vita contemplativa* kajčnice.

Pojem pravosti podoby (*vera effigies*) se vztahoval nejen na milostné sochy či obrazy, ale i na architekturu. Důvodem se stala kultovní autenticita, která podle tehdejších představ uchovávala *sacrum* původního místa.²²⁶ Proto byly věrně napodobovány stavby, jako například poutní kaple sv. Máří Magdalény na Skalce nad Mníškem pod Brdy [12], nacházející se vlastně nedaleko Svaté hory u Příbrami.

Skaleckou kapli nechal postavit velký ctitel Máří Magdalény, Servác Ignác Engel z Engelsflussu v letech 1692–1693 Kryštofem Dientzenhoferem. Kaple měla napodobovat prototyp svatyně Máří Magdalény v Sainte-Baume nedaleko Marseille. A aby byla autenticita kaple věrohodná, měl prý Servác Ignác Engel z Engelsflussu vyslat jejího stavitele, Kryštofa Dientzenhofera, do Jižní Francie, aby zhotovil plány tamní svatyně. Badatelé nemají jednotný názor na tuto údajnou Dientzenhoferovu cestu. Ale ve vizitačním protokolu z roku 1696 se píše o tom, že mníšecká kaple je vybudována podle marseilleské jeskyně: „In monte supra oppidum ad occidentem sito aedificata est capella S. M. Magdalenaе ad similitudinem grottae Marsiliensis, vere magnifica et pulchra, penes quam mon procul aedificata est mansio pro illustrissimo domino...“²²⁷ Archivní zprávy hovoří jasně „o cestě věhlasného architekta“, jímž je myšlen Kryštof Dientzenhofer²²⁸. Milada Vilímková²²⁹ předpokládá, že významnější než sama stavba kaple byla pro další Dientzenhoferovo dílo cesta na jih Francie, neboť při ní získal mnoho zkušeností, které se projeví v jeho pozdější tvorbě. Pokusila se načrtnout trasu cesty z Prahy do jižní Francie v době, kdy neexistovaly železnice ani letadla. A při sledování této trasy zjistila, že mohl Dientzenhofer navštívit Turín a seznámit se tak se stavbami Guarina Guariniho, ale Jan Royt²³⁰ upozornil na fakt, který by mohl celou Dientzenhoferovu cestu do oblasti Provence zpochybnit. Totiž, že právě nedaleko Mníšku, na Svaté Hoře u Příbrami, už existovala ještě před stavbou Skalky také kaple sv. Máří Magdalény, která též napodobuje jeskyni v Sainte-Baume. Svatohorská kaple však vznikla o téměř třicet let dříve. Existuje

²²⁵ Plastiky sv. Máří Magdalény, sv. Jana Křtitele a sv. Marie Egypské zhotovil pravděpodobně v letech 1665–1670 Giovanni Bartolomeo Cometa, plastiky sv. Ivana a sv. Jenovefy pocházejí až z roku 1886. ROYT/VLNAS 1995, 25.

²²⁶ ROYT Jan: *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*. Praha: Univerzita Karlova Praze, Karolinum, 2011, 155.

²²⁷ ROYT 1989, 501.

²²⁸ ROYT 1989, 501.

²²⁹ VILÍMKOVÁ 1986, 74.

²³⁰ ROYT 1989, 503.

domněnka, že se pro stavbu skalecké kaple mohl Kryštof Dientzenhofer inspirovat právě zde a nemusel jezdit do daleké jižní Francie. Tuto myšlenku podporuje skutečnost, že Servác Ignác Engel z Engelflusu, zakladatel a donátor Skalky, nechal v letech 1661–1667 na Svaté Hoře postavit tzv. Mníšeckou kapli, tedy ve stejné době, kdy se zde stavěla kaple sv. Máří Magdalény²³¹. Není proto možné, aby stavebník, ctitel sv. Máří Magdalény, tuto nedalekou svatyni neznal. Možná právě znalost této kaple v areálu tehdy již velmi známého poutního místa vedla stavebníka k myšlence vybudovat si na svém panství ještě věrnější kopii marseilleské svatyně.

Půdorysem kostelíka na Skalce je jednoduchý ovál, který je na severní straně transformován připojením dvou kruhových prostorů, čímž vznikají předsazené zaoblené rohy, rondely. Hlavní, severní, průčelí je tedy v návaznosti na tyto rohy založeno na přímce.

Badatelé se několikrát nad půdorysem zamýšleli a hledali v něm skrytou symboliku. Jaromír Neumann píše o půdorysu srdce²³², ke kterému se přikláněla většina autorů. Roytovi i Hájkovi se zdá pravděpodobnější půdorys kaple připomínající kapku, což lze spojit s kajícím pláčem Máří Magdalény²³³. Mojmír Horyna však poznamenal, že „hledat symbolické hodnoty tohoto půdorysu je zřejmě přehnané“²³⁴.

Celý interiér kaple sv. Máří Magdalény na Skalce [13], dnes již zničený, byl řešen naturalisticky jako velká krápníková jeskyně, tzv. grotta, osvětlovaná pěti oválnými okénky. Nad a za oltářním stolem se tyčilo umělé skalisko s nikou s bíle štafírovanou sochou klečící sv. Máří Magdalény v nadživotní velikosti, oděné do dlouhého šatu, spadávajícího jí z ramen a odhalujícího tak částečně její ňadra. Její pohled směřuje k divákovi. Atributy jejího poustevnického života, kříž, lebka a důtky, jsou situovány napravo od ní.²³⁵ Na jakémsi triumfálním oblouku tvořeném krápníky byla umístěna plastická skupina Zvěstování, v nikách po stranách kaple pak postavy čtyř svatých poustevníků: sv. Antonína Velikého, sv. Pavla Thébského, sv. Prokopa a sv. Ivana.²³⁶ Všechny bíle štafírované dřevěné sochy se zachovaly a jsou vystaveny v kostele sv.

²³¹ ROYT 1989, 502.

²³² NEUMANN Jaromír: *Český barok*, druhé rozšířené vydání. Praha: Odeon, 1974, 148.

²³³ HÁJEK J[...]: *Historie bývalé františkánské rezidence na Skalce v Mníšku pod Brdy*. In: <http://www.faramnisek.webz.cz/historie.htm>, (vyhledáno 2.7. 2007).

²³⁴ HORYNA Mojmír/KUČERA Jaroslav: *Dientzenhoferové*. Praha: Akropolis, 1998.

²³⁵ ROYT 1989, 498.

²³⁶ Sochy byly dříve mylně připisovány Janu Jiřímu Bendlovi.

Václava na mníšeckém náměstí.²³⁷ Ikonografický program kaple je nesen myšlenkou *vita contemplativa*, stejně jako v kapli svatohorské. Poustevnictví a kající život Máří Magdalény je zde akcentován přítomností zakladatelů poustevnického života v Egyptě (sv. Antonín, sv. Pavel) i českých zemských patronů-poustevníků: sv. Ivana, který žil v jeskyni v nedalekém sv. Janu pod Skalou, a sv. Prokopa, zakladatele sázavského kláštera. Například Jan Přibík se nemohl upamatovat, že by někdy jakýkoli jiný Bohu zasvěcený dům na něj učinil takový dojem jako tento. Vše ho tu vybízelo k pobožnosti a vzbuzovalo k oplakávání hříchů. Tím, že byl kostelíček jako na způsob jeskyně vytesané ze skály, tak ho v první chvíli napadlo, že ho „ty strmící a shrnující se spousty zachvátí“.²³⁸ Oltář, stěny i strop vybízely k pokání, podlaha vykládaná rozličně barevnými hranatými oblázkovými kamínky z Berounky vyzývala k pokleknutí a litování svých hříchů.

Celý komplex poutního místa [14] je vybudován ve znamení úcty k Máří Magdaléně. Areál Skalky zahrnuje i menší budovu kláštera, ve které se dnes konají kulturní akce a v níž byl dříve nádherný oválný nástropní obraz Petra Brandla s Kající Máří Magdalénou v jeskyni (1693–1694) [15], pocházející z jeho rané tvorby, dnes přenesený na plátno a visící na levé stěně presbytáře kostela sv. Václava v Mníšku. Strop refektáře zdobila malba s námětem Hostiny v domě Šimonově. Máří Magdaléna je také součástí Brokoffova sousoší piety, umístěného dnes v rekolekčním domě (kapli Bolestné Panny Marie), stojícím v ose kostelíka směrem od Mníšku dál do kopce, který s kaplí spojuje křížová cesta se čtrnácti zastaveními, již nechala vystavět hraběnka Čejková z Olbramovic, která v klášteříku žila, kolem roku 1762.²³⁹ Celý komplex na Skalce tak představuje urbanisticky, ikonograficky a výtvarně harmonicky vyvážený celek, skutečný barokní „Gesamtkunstwerk“.²⁴⁰

Vyozorovali jsme, že kaple s patrociniem sv. Máří Magdalény byly často zakládány nad studánkou nebo pramenem léčivé vody (kaple sv. Máří Magdalény v Dobré Vodě u Březnice (Příbram), kaple sv. Máří Magdalény u Chelčic (Strakonice), kaple sv. Máří Magdalény nad Jistebnicí (Tábor)²⁴¹. Někde se staly součástí poutního místa i léčebné

²³⁷ Při vstupu do lodi kostela po naší pravé ruce je u zdi vystavena nadživotní klečící figura Máří Magdalény, nad kruchtou jsou na zdi umístěny tři sochy ze Zvěstování, (po levé straně na zdi lodi visí kulatý obraz Boha Otce z klášteříka na Skalce, v presbytáři na levé stěně oválný obraz Petra Brandla Kající Máří Magdalény), v presbytáři jsou pak po stranách umístěny všechny čtyři sochy poustevníků ze Skalky.

²³⁸ PŘIBÍK 1835, 407.

²³⁹ VÁVRA 1899, 95.

²⁴⁰ ROYT 1989, 503.

²⁴¹ ČERNÝ Jiří: Poutní místa jižních Čech. Milostné obrazy, sochy a místa zvláštní zbožnosti. České Budějovice: Veduta, 2006, 48, 81, 82, 91.

lázně (v roce 1768 vznikly u kaple sv. Máří Magdalény u Chelčic). Z chelčického magdalenského poutního místa se nám zachovala báseň, jejíž úryvek nyní citujeme²⁴²:

„Svatá Maří Magdaléno, vzácný pramen skrýváš.

Nemoc z těla, hříchy z duše, přímluvou svou smýváš. Svatá Panno

Magdaleno, Nad Tvou vodu není –

Vypros nám stálého zdraví, hříchů odpuštění.“

Zajímavé jsou též lidové pranostiky na den sv. Máří Magdalény

(22. července):

- Na svatou Magdalénu pohoda - pro včely výhoda; a když slota - to lichota.
- Marie Magdaléna své hříchy oplakává, proto rádo poprchává.
- Na Maří Magdalénu očekávej jistý déšť.
- V den Maří Magdalény rádo poprchává, neboť svého Pána oplakává.
- V ten den rádo poprchává, poněvadž Maří Magdaléna Pána svého oplakává.
- Svatá Máří vybírá hnízda komářů.
- Když prší na svatou Maří Magdalénu, vzroste obilí.
- Prší-li v den svaté Maří Magdalény, obilí i v stodole se zazelení.
- Je-li na svatou Maří Magdalénu vítr, jde dobře každý obchod.

O jejím svátku se doporučovalo stříhat vlasy zvláště těm, kteří chtěli, aby vyrostly ještě delší. V den tohoto svátku se nemělo koupat, protože se věřilo, že by koupajícího stáhly pod vodu její dlouhé vlasy. Neuzavíraly se sňatky – sňatek uzavřený v tento den přinášel smůlu.

²⁴² ČERNÝ 2006, 82.

6. SVATÁ MÁŘÍ MAGDALÉNA V UMĚNÍ

Ačkoli se zobrazení sv. Máří Magdalény objevují v západoevropském umění již v dřívějších obdobích (např. v Dura-Europos je zobrazena jako jedna z žen u Kristova hrobu), počátky její ikonografie spadají do první čtvrtiny 12. století. Na základě biblického textu bývala postava světice zobrazována v dlouhém, antikizujícím, většinou přepásaném rouchu a plášti, se zahalenou hlavou, nebo jako kajícnice a poustevnice, jejíž zpodobnění vychází z legend.

Máří Magdaléna bývala ve scénách z Ježíšova života (Hostina v domě Šimonově, Vzkříšení Lazara, Kristus v domě Marie a Marty, v pašijových scénách, Noli me tangere apod.) či později i jako samostatná figura, zobrazována jako klasicky oděná biblická postava (dlouhý šat, pásek, plášť, vlasy zakryté). Téměř vždy bývá zobrazována jako *myrrhophora* (žena držící nádobku s myrhou²⁴³, kadidlem nebo mastmi).

První příklady pocházejí z první čtvrtiny 12. století z Francie a Německa, od druhé poloviny 12. století také ze Španělska a Itálie. Dochoval se nám například reliéf Máří Magdalény na portálu kostela sv. Lazara ze zničeného Lazarova hrobu v Autun z roku 1170 nebo malba na skle ve Weitensfeldu z roku 1175 (dnes v Klagenfurtu v Diözesan-muzeu) [16].²⁴⁴

Rozvoj magdalénské ikonografie je pravděpodobně spojen a šířením kultu sourozenců z Bethánie. Proto se jejich vyobrazení objevuje v bazilice Ste Marie Madeleine ve Vézelay nebo v Autun v katedrále St Lazare. Nestaršími památkami vyobrazující sv. Máří Magdalénu jsou nejčastěji sochařské výzdoby portálů, figurálně zdobené hlavice sloupů, vitraje a iluminované rukopisy.

Její oděv, původně prostý, bez ozdob, se mění ve 14. století,²⁴⁵ kdy se vedle obvyklé formy zobrazení Máří Magdalény jako myrrhophory s pokrytou hlavou objevuje i typová varianta s odhalenými vlasy, jako na oltářní desce od Lorenza Veneziana z roku 1337 (chované v Benátské Accademii). Ale především v poslední čtvrtině 14. století začíná

²⁴³ *Myrha* je červenohnědá pryskyřice a je tvořena sušenou mízou stromu Commiphora, který pochází ze Somálska a Etiopie. Myrha tvoří složku parfémů a kadidla a byla velmi ceněna ve starověku a její hodnota byla často větší než její váha ve zlatě. Myrha byla pálena při starověkých římských pohřbech, aby maskovala zápach, který vychází při pálených mrtvol. Myrha byla podle evangelia sv. Matouše jedním z darů Tří králů Ježíškovi. Byla používána jako balzamovací mast a byla v kadidle používána až do 15. století jako symbol pokání při pohřbech a kremacích. Dodnes je používána jako součást různých parfémů, zubních past, pleťových vod a jiných moderních kosmetických přípravků (viz <http://cs.wikipedia.org/wiki/Myrha>).

²⁴⁴ LCI 7 1990, col. 519.

²⁴⁵ Do té doby například zdobné lemy, jako na vitraji z Weitensfeldu, zůstávají výjimkami.

zobrazování světice ovlivňovat dobová móda. Máří Magdaléna držící nádobku s drahými mastmi bývá nyní znázorňována v měšťanském nebo dvorském oděvu. Drahocenné, bohatě řasené roucho princezny, do něhož je světice oděna na deskovém obraze Lucase Cranacha st. [17] z roku 1525 (chovaném v kolínském Wallraf-Richartz-Muzeu) upomíná na její legendární knížecí původ. Má zde dlouhé, rozpuštěné vlasy, které byly původně znamením hříšné, ale milující ženy, jak je to obvyklé ve scénách kajícnice omývající Kristovy nohy.²⁴⁶

Zvláštní formou oděvu někdy bývá hermelínový lem nebo podšívka, odkazující též na Mariin knížecí původ. Například na miniatuře historického rukopisu (č. 149, fol. 111-34) z Bamberského františkánského kláštera z roku 1330.²⁴⁷

Ve 13. století začala být v Itálii, zemi vzniku legendy, z podnětu františkánů Máří Magdaléna zobrazována jako kajícnice. Časem se její zpodobnění rozšířilo i do zbytku Evropy a na konci 13. století byla jako kajícnice známa i v Německu, Španělsku a ve 14. století ve Francii.

Tělo Máří Magdalény jako kajícnice začalo být náhle zobrazováno zahalené pouze do jejích dlouhých vlasů. Inspiraci pro toto zobrazování můžeme hledat u sv. Anežky Římské [18]²⁴⁸, krásné vznešené dívky z křesťanské rodiny, o kterou se ucházelo mnoho mladíků, které však odmítala, aby se mohla ve třinácti letech zasvětit Kristu. Její počínání se však znelíbilo synu prefektovu, a tak jeho otec postavil Anežku před soud, kde byla nucena se zříci křesťanství. Následně byla odvečena do nevěstince, kde ji vysvlečenou do naha ponechali napospas mladíkům, včetně prefektova syna. Zázrakem ji však rychle narostly vlasy a zakryly její nahotu.²⁴⁹ Především však tento typ světice s dlouhými, tělo zakrývajícími vlasy, navazuje na starší legendu o kající se kurtizáně Marii Egypťské [19]²⁵⁰, která byla běžně zobrazována zahalená svými dlouhými vlasy, a na kterou navázala v 10. století v Itálii provensálská legenda o pokání Máří Magdalény, obsažená ve Zlaté legendě. Máří Magdaléna podle ní žila v jeskyni Sainte-Baume a neměla žádný oděv,

²⁴⁶ KRÁMSKÁ 1997, 42.

²⁴⁷ LCI 7 1990, col. 519.

²⁴⁸ JANSSEN 1961, 138.

²⁴⁹ SCHAUBERGER/SCHINDLER 1997², 702.

²⁵⁰ Marie Egypťská žila v Alexandrii asi v 5. století. Přišla do Jeruzaléma, kde zažila náhlé obrácení, když se chystala vstoupit do chrámu Božího hrobu. Uchýlila se do pouště za Jordán a strávila zbytek života v krajním odříkání. V legendě se o ní vypráví, že ji objevil poustevník Zosimus a podal jí svaté přijímání. Když šel touž cestou znovu o rok později, zázračně se přepravila přes Jordán, aby je od něj přijala. Při své třetí návštěvě Zosimus našel její mrtvé tělo. Hrob pro ni mu pomohl vyhloubit lev, vyhrabal ho tlapami. Tato legenda byla vyprávěna i o ostatních pouštních poustevnících. Marie je obvykle vyzáblá, oblečená v cárech, nebo je nahá, zahalená pouze svými dlouhými vlasy.

neboť se všeho vzdala, když odešla do pustiny, a tak to jediné, co mohlo zakrývat její nahé tělo, byly vlastní vlasy.

Rozpuštěné vlasy hříšnice se tak staly oděvem kajčnice a poustevnice. Nejstarším dochovaným příkladem tohoto typu je freska od malíře Bonamica v San Prosperu v Perugii z roku 1225 [20].²⁵¹ Jedno z nejznámějších zobrazení světice pokryté dlouhými vlasy je dílem tzv. Mistra sv. Magdaleny (1265–1290) a vystavené v Gallerii dell'Accademia ve Florencii [21]. Tento deskový obraz malovaný temperou a zlatem na dřevěné desce (o rozměrech 178x90 cm) pochází z let přibližně 1280–1285.²⁵² Monumentální stojící postava Máří Magdalény je zde znázorněna frontálně, nahé tělo jí zahalují vlasy dlouhé až po kotníky. Po stranách obrazu je znázorněno osm příběhů z jejího života.

Tuto italskou předlohu Máří Magdalény z Florencie použil zřejmě i malíř při výzdobě středověkého kostela sv. Bartoloměje v Kyjích, kde je znázorněna scéna Pozdvižení sv. Máří Magdalény [22] z období po roce 1344.²⁵³ Světice je, stejně jako u florentského mistra, zobrazena frontálně a oděna v přiléhavý šat ze svých vlasů, zakrývající její štíhlou protáhlou postavu.

Němečtí umělci 15. století zdůraznili tělo Máří Magdalény tak, že jej nechali porůst srstí, z níž často vystupují jako v akcentu části jejího holého těla. Bývají to krom tváře, krku, rukou a chodidel i ňadra a kolena. Jedním takovým, snad nejznámějším příkladem je dřevořezba z let 1490–1492 od Tilmana Riemenschneidera (1460–1531) znázorňující Pozdvižení sv. Máří Magdalény na nebesa anděly [23] z hlavního oltáře v katolickém městském farním kostele sv. Marie Magdaleny v Műnnerstadtu.²⁵⁴ Postava Magdaleny v životní velikosti měří 187 cm, je vyrobena z lipového dřeva, ale není polychromována. Riemenschneider byl prvním německým řezbářem, který postupně úplně přestal na sochách používat barvu. O to více pak propracovával jednotlivé detaily, ze kterých se dodnes mnoha lidem tají dech. Máří Magdaléna má celé tělo (až na zmiňované partie) porostlé droboučnými vlnitými chloupky, přes které tu a tam spadává pramen jejích dlouhých vlnitých vlasů. Toto dílo je příkladem mistrovského stylu, který v sobě kombinuje německé gotické prvky s vlivy rané italské renesance, která gotiku zanedlouho poté nahradila.

²⁵¹ LCI 7 1990, col. 519; KRÁMSKÁ 1997, 42.

²⁵² http://it.wikipedia.org/wiki/Maddalena_penitente_e_otto_storie_della_sua_vita

²⁵³ VŠETEČKOVÁ Zuzana: Středověký kostel sv. Bartoloměje v Praze 9 - Kyjích do počátku husitských válek. In: Umění 41. Praha, 1993, 255.

²⁵⁴ EIKELMAN Renate (ed.): Bayerisches Nationalmuseum. Handbuch der kunst und kulturgeschichtlichen Sammlungen. München 2008, 79.

Ve sbírkách Severočeského muzea v Liberci se nachází reliéfní polychromovaná zlacená dřevořezba Pozdvižení Máří Magdalény [24] pocházející z Podunají kolem roku 1510. Tato dřevořezba, patrně část výplně oltární skříně, představuje světici, již Bůh sice v pustině nechal narůst srst, ta však v nejmenším nepotlačuje půvaby dobře rostlého ženského těla. Magdalena se vznáší nad skalisky na pozadí středověkého hradu a města, zatímco ve sluji klečí postava kněze, svědka jejího Pozdvižení.²⁵⁵

Ne příliš často byla Máří Magdaléna v umění oděna do jakéhosi „chlupatého šatu“ (oděvu porostlého srstí, vlasy). Příklad tohoto zobrazování nalezneme na deskovém obraze se scénou posledního přijímání Máří Magdalény z rukou sv. Maximina od tzv. Mistra Coburgerrundblätter (Master of The Coburg Roundels) z roku 1485 [25] (Fine Arts Museums of San Francisco).²⁵⁶ Klečící kajícnice je v této scéně oděna do jakéhosi vlasy či chlupy porostlého šatu. V českém prostředí najdeme ranější paralelu. A to ve Čkyňi, v kostele sv. Máří Magdaleny na jižní stěně presbytáře ve scéně Pozdvižení sv. Máří Magdaleny ze 40. let 14. století.²⁵⁷ Frontálně zobrazená světice se sepjatýma rukama je zahalena do vlasů ve formě šatu, jehož meandrovitý tvar končí nad bosými chodidly. Dalším takovým příkladem z českého prostředí je iluminovaná miniatura iniciály C z Opatovického breváře [26] (fol. 152 r) představující Pozdvižení svaté kajícnice anděly, jimiž je zde korunována.²⁵⁸

Pro rozhodující změnu v zobrazování kajícnice, a to pro její částečnou nebo úplnou nahotu, se ukázal být příhodným výjev Máří Magdalény porostlé chlupy, jako u Tielmana Riemenschneidera, ve kterém byly prsa i kolena kajícnice obnaženy. V období krásného slohu již tělo světice nezakrývají šaty nebo vlasy, ale začíná se zobrazovat polonahá nebo nahá. Nejčastěji se tento typ světice vyskytuje na scénách s pozdvižením na nebesa. Z let 1450-1467 pochází rytina od německého monogramisty E.S. [27], z roku 1506 od Lucase Cranacha [28] nebo z roku 1510 socha kajícnice od Erharta v pařížském Louvru [29]. Půvabná polychromovaná soška Máří Magdalény z lipového dřeva v majetku pařížského Louvru od Gregora Erharta (1465–1540) z roku 1510 původně pocházela zřejmě z kostela sv. Máří Magdalény dominikánského kláštera v Augsburgu, kam se Gregor Erhart v roce 1494 přestěhoval a stal se sochařským mistrem. Velkorysý, rafinovaný styl sv. Máří Magdalény, její klidná elegance a jemná bledá pleť jsou skutečnou součástí švábské

²⁵⁵ KRÁMSKÁ 1997, 42.

²⁵⁶ LCI 7 1990, col. 520.

²⁵⁷ VŠETEČKOVÁ 1993, 256–257.

²⁵⁸ MODOŇSKA 1968, 238 obr. 25.

pozdně gotické tradice. Socha je zobrazena v klasickém kontrapostu, s harmonickými proporcemi a v plnosti nahého ženského těla. Sochař zde odhaluje ženské křivky, sotva skryté pod vlnící se hřívou zlatých vlasů, překrývající ramena a šířící se po zádech.²⁵⁹

Od začátku 16. století se dostává typ nahé nebo polonahé kající Máří Magdalény z výhradně církevního uměleckého prostředí do dvorského a měšťanského prostředí. Vzniká tak základ pro magdalenské obrazy manýrismu a baroka.²⁶⁰ V tomto období se také naprosto přeměňuje vnímání sv. Máří Magdalény. Začíná se vyzdvihovat její krása, mládí, často bývá zobrazována jako okouzující svůdná žena, jejíž tělesné vnady jsou vlasy a rouškami spíše zdůrazňovány nežli zahalovány. Nově se setkáváme především se znázorňováním její polopostavy, či tříčtvrteční postavy, nechybí samozřejmě ale ani celá postava. Typickým barokním příkladem zobrazení je klečící kajícnice v krajině se slzavým pohledem k nebi.

Obraz malovaný Tizianem v roce 1532 [30], vystavený v Gallerii Palatině (Palazzo Pitti) ve Florencii, zachycuje kající se světici zahalenou v dlouhé, zlatavé, vlnité vlasy, z nichž prosvítá bílá kůže Magdaleniných paží, pleti i ňader. Půvabná a svůdná Máří Magdaléna upírá oči plné slz k nebesům. Pro takto zobrazenou ženskou krásu se stal obraz velmi populárním a Tizianova dílna musela produkovat mnoho jeho kopií.

Raně barokní obraz (z první čtvrtiny 16. století) ztracené Carravaggiovy Madony z Albiney z roku 1514²⁶¹, zachovaný však v několika kopiích, znázorňuje Sacra conversazione, odehrávající se v otevřené krajině, v níž sv. Máří Magdaléna a Lucie obklopují sedící Marii držící dítě v náručí. Magdalena oděna v částečně průsvitném rouchu klečí na jedné noze, v pravé ruce třímá nádobku s vonnými mastmi a levou se lehce dotýká své hrudi. Pohledy všech zúčastněných se nesetkávají, jako by každý zahleděn do svého nitra, prožíval vnitřní kontemplaci.

Jiným Carravaggiovým dílem je obraz Máří Magdalény (1518–1519) z londýnské Národní galerie [31], z něhož, pouze v modrý plášť přioděná kajícnice opírající se loktem ležérně o rozevřenou knihu a něžně držící nádobku s mastmi, hledí přímo na diváka. Apeluje na něj, aby se zamyslel nad jeho hříchy, dávající mu svůj příklad k následování. Postava světice v otevřené krajině působí až příliš lehce, vyrovnaně, ale přesto se její

²⁵⁹ http://louvre.fr/llv/oeuvres/detail_notice.jsp?CONTENT%3C%3Ecnt_id=10134198673226316&CURRENT_LLIV_NOTICE%3C%3Ecnt_id=10134198673226316&FOLDER%3C%3Efolder_id=9852723696500825&baseIndex=75&bmLocale=en#, vyhledáno 10. 11. 2011

²⁶⁰ KRÁMSKÁ 1997, 42.

²⁶¹ LCI 7 1990, col. 520–521.

temné oči vrývají do divákovy duše. Začíná zde hra s city, se svědomím, nabádá věřící ke kajícínosti.

6.1 Atributy

Atributem ve výtvarném umění označujeme předmět symbolického významu, který je rozpoznávacím znamením zobrazované osoby (světce). Vztahuje se k charakteristickým momentům z jejich života nebo jde o poznávací znamení jejich vlastností, zázraků, mučednictví apod.

Nádobka s vonnou masťou, pyxida

Nejznámějším Magdaleniným atributem je nádoba se vzácnou vonnou masťou (olejem, myrhou), díky které dostala také své pojmenování skupina žen u Kristova hrobu, tzv. myrophorae (myron, chrisam: olej na pomazání). Nádoba odkazuje na projev pokání Máří Magdalény, když masťou pomazala nohy Ježíše při hostině v domě farizejově, nebo na apoštolčino předvelikonoční pomazání Kristovy hlavy olejem jako předobraz Spasitelova posledního pomazání v domě Šimona Malomocného a naposledy na nákup masťou na velikonoční ráno, aby namazala s ostatními ženami Pánovo mrtvé tělo. První příklad myrrhophory ve 12. století pochází z Autun, z portálu kostela sv. Lazara, po 1120, doložené prameny.²⁶² Ze stejného místa také pochází dochovaná figura světice s pyxidou ze zničeného Lazarova hrobu z roku 1170.²⁶³ Nádobka s masťou je zřídka i atributem kajícínice v chlupatém oděvu.

Nádoba je často cylindrická, také kulovitá. Dříve bývala hlavně jednoduchá, v pozdním středověku začala být drahocenně zdobená, potom se stávala krásným měšťanským uměleckým předmětem [17]. Nádoba byla většinou uzavřená, od přelomu 15. a 16. století i otevřená.

Nádoba na kadidlo/kadidelnice

Kadidelnice [16] odkazuje na příchod ke Kristovu hrobu za časného jitra v neděli o Velikonocích. Žhavé uhlí v kadidelnici je symbolem vroucí Boží lásky. Libá vůně, která vychází v podobě kouře z kadidelnice, by mohla souviset i s vůní Máří Magdalény, o které se zmiňují legendy.

²⁶² LCI 7 1990, col. 521.

²⁶³ LCI 7 1990, col. 521.

Hlavy démonů

Podle evangelistů Marka (Mk 16,9) a Lukáše (L 8,2) byla Máří Magdalská posedlá a Kristus z ní vyhnal sedm démonů. Hlavy d'áblů tak odkazují na Mariino osvobození od posedlosti a překonání jejího hříšného a neřestného života. Vyskytují se vždy pod chodidly světice, což symbolizuje jejich pošlapání, překonání. Démoni byli zlí duchové, „padlí andělé“. Podle evangelií byly určité nemoci a duševní choroby způsobeny posedlostí démony.²⁶⁴

Palmová ratolest

Palmová ratolest symbolizovala v prvotní církvi křesťanovo vítězství nad smrtí, většinou se v umění vyskytuje jako atribut křesťanského mučedníka a slouží tak sama o sobě k jeho rozpoznání. Jindy zas bývá palmová ratolest charakteristická pro pouštní poustevníky (Pavla Poustevníka a Onufria). Palma je jedním z atributů Panny Marie počaté bez poskvrny prvotního hříchu. Palmovou ratolestí je vítán Kristus, když vjíždí do Jeruzaléma.²⁶⁵ V případě Máří Magdalské odkazuje na její palestinský původ a je symbolem nebeské odměny za dokončený život ve svatosti skrze pokání.

Koruna

Pokud má Máří Magdaléna na vyobrazeních vedle sebe odloženou korunu, vztahuje se to k jejímu odřeknutí se její legendární knížecí hodnosti a světského majetku. Takovým příkladem je oltář bethánských sourozenců v Germanisches Nationalmuseum v Norimberku z 2. poloviny 14. století, kde vedle svaté Máří Magdalény myjící Kristovy nohy, leží koruna.²⁶⁶

Další možností umístění koruny je její usazení přímo na hlavě světice. Koruna v tomto případě symbolizuje nebeské vyznamenání, které se Marii dostalo za její život ve svatosti, když odešla a vzdala se všech pozemských rozkoší a žila v pokání. Na již výše zmiňovaném oltáři bethánských sourozenců je takové znázornění koruny na hlavě světice vidět na výjevu s Kristem a Magdalenou u smrtelné postele sv. Marty.²⁶⁷

²⁶⁴ HALL 1991, 113.

²⁶⁵ HALL 1991, 320.

²⁶⁶ LCI 7 1990, col. 523.

²⁶⁷ LCI 7 1990, col. 523.

Máří Magdaléna bývá také korunována Bohem otcem nebo anděly. Jeden takový příklad korunování Bohem otcem najdeme na gotickém tzv. winterfeldském diptychu přibližně z roku 1340 z mariánského kostela v Gdaňsku [32] (kde byl do roku 1939 a dnes je ve sbírce National Museum in Warsaw). Je dílem neznámého nizozemského malíře. Na přední straně pravého křídla diptychu je scéna pozdvižení sv. Máří Magdalény anděly na nebesa plná zlatých hvězd. Pět andělů vynáší vlasy zarostlou kajícnici vzhůru, zatímco další dva přidržují její hlavu, na kterou menší postava Boha otce klade z vrchu korunu. Andělé korunují světici například na obraze od italského renesančního malíře Timothea Vitiho (zvaného da Urbino) z katedrály v Gubbio [33]. Ke stojící Magdaléně se z nebe snáší andělský chór v čele s korunou.²⁶⁸

I v českém prostředí se s Máří Magdalénou, korunovanou anděly a vynášenou na nebesa, setkáme. A to na již výše zmiňované iluminaci z Breviře opatovického [26], pocházejícího ze 14. století, ze Slezska.²⁶⁹

Růženec či modlitební šňůrka

Růženec odkazuje na „vita contemplativa“ kajícnice Máří Magdalény, na život, který strávila v ústraní v modlitbách. Tento atribut převažuje ve Španělsku. Například Máří Magdaléna jako myrrhophora na oltářní desce (kol. 1365) z konventu Beata Catalina, Palma, Mallorka.²⁷⁰ Kniha spolu s růžencem poukazují na hloubavost Ježíšovy učednice a kajícné hříšnice.

Kniha či svitek

Světice mívá u sebe často knihu nebo svitek (buďto leží vedle ní nebo jej drží sama), což poukazuje na její misijní činnost a na život, který zasvětila kontemplaci. Nadějí pro všechny hříšné potvrzují nápisy: „*Optimam partem elegit*“ – „Volila dobře, vybrala si to, oč nepřijde“ a „*Ne disperitis vos qui peccare solletis, exemplo meo vos reparate Deo*“ – „Nezoufejte, kdo jste propadli hříchu; obnovte se mým příkladem a skrze Boha“. Tento druhý text je napsán na rozvinutém svitku, který drží kajícnice na deskovém obraze od Mistra sv. Marie Magdaleny ve florentské Accademii, pocházejícím z období kolem roku 1280 [21].

²⁶⁸ LCI 7 1990, col. 523.

²⁶⁹ MİODOŇSKA 1968, 238 obr. 25.

²⁷⁰ LCI 7 1990, col. 523.

Trnová koruna

Trnová koruna odkazuje na Magdaleninu roli při Kristových pašijích, poukazuje na utrpení, které společně s Ježíšem během jeho Ukřižování prožívala. Je častým atributem španělských oltářních obrazů 15. a 16. století, ojediněle se objevuje i v baroku.

Důtky

Důtky, které se v souvislosti s Máří Magdalénou objevují ojediněle až od 16. století, se vztahují k Mariinu asketickému pobytu v jeskyni, kde žila jako poustevnice, a na její kající život v ní. (Například malba Petra Paula Rubense, Berlin, Staatliche Museen).²⁷¹

Kříž

Krucifix se objevuje poprvé kolem roku 1400 jako výraz Magdaleniny lásky ke Spasiteli a jako předmět pohroužení se do jeho utrpení. Od 16. století se tak krucifix stal vedle lebky pro kající nejčastějším a hlavně nejdůležitějším atributem. Příkladů je mnoho. Z nich uvádíme např. El Grecův obraz Máří Magdalény z období 1585–1590 nebo z českého prostředí pak Brandlovu nástrovní malbu kající se světice z klášteříku na Skalce [15].

Lebka

Lebka je v případě Máří Magdalény symbolem marnosti ve smyslu prchavosti či nicotnosti lidského majetku (tzv. *zátiší*²⁷² - *vanitas*²⁷³), připomínkou pomíjivosti pozemského života.²⁷⁴ Počátkem 16. století se stává spolu s křížem nejdůležitějším

²⁷¹ LCI 7 1990, col. 524.

²⁷² *Zátiší* se plně uplatňuje v holandském a vlámském malířství 17. století. Namalované předměty na obrazech obsahují skrytou alegorii, buď pomíjivosti věcí tohoto světa a nevyhnutelnosti smrti (téma „*vanitas*“) nebo alegorii křesťanského umučení a vzkříšení. Tohoto významu je dosahováno užitím často všedních předmětů, jež mají vedlejší symbolické významy. HALL 1991, 497–498.

²⁷³ *Vanitas* znamená latinsky doslova „prázdnota“. Je marností ve smyslu nikoli marnivosti či ješitnosti, ale prchavosti či nicotnosti pozemského majetku. Takový námět, který se skrývá v zátiší, je např. umrlčí lebka, „*memento mori*“, upomínající nás, že určitě zemřeme. Bývají to i hodiny, svíce, cokoli, co poukazuje na plynutí času. Nebo také převržená nádoba. Ale i koruna, šperky, mince, symbolizující moc a majetek tohoto světa, jež smrt odebere. Květiny zejména s kapkami rosy, jsou v této souvislosti symboly krátkého života, a tedy rozpadu. HALL 1991, 498.

²⁷⁴ HALL 1991, 247.

atributem kajícnice. Tento motiv přetrvává až do 19. století. (Příklady jsou totožné například s výše uvedenými u atributu Krucifix).

Kvetoucí větvička

Kvetoucí rostlinka, květina či větvička, objevujících se od 16. století, jsou také symboly prchavosti, nicotnosti a pomíjivosti lidského života (vanitas). Stejně rychle, jako květina vykvete, taky odkvete a uschne. Lidský život je jasně ohraničený smrtí. Příklad zobrazení světice s květinou najdeme na obraze od italského renesančního malíře Timothea Vitiho z katedrály v Gubbiu [33], kde Máří Magdaléna, zatímco k ní slétají andělé s korunkou, drží v levé ruce lilii. Na obraze Petra Brandla ze skaleckého klášteríku [15] u nohou světice roste bylina s dvěma kvítky, podobnými pcháči. I její horní listy by této rostlině odpovídaly. Pcháč je velmi pichlavý a může souviset s asketickým životem světice.

Zrcadlo

Zrcadlo je opět symbolem vanitas. Objevuje se zřídka od 15. století, častěji pak v baroku. Například vyšívané mešní roucho (pluviál) z Danzig, kostela Panny Marie, kolem 1430.²⁷⁵

Hudební nástroje

Hudební nástroje jako loutna nebo klavichord jsou symboly prázdného zvuku, tedy vanitas. Příkladem zobrazení světice s hudebními nástroji je například již zmiňovaný obraz od Timothea Vitiho z katedrály v Gubbiu [33].

6.2 Osoby nebo skupiny, s nimiž, nebo mezi nimiž bývá Máří Magdaléna nejčastěji zobrazována

Máří Magdaléna bývá zobrazována s osobami, s nimiž se podle Bible nebo legend setkala během svého života, anebo se svatými, s nimiž je spojována podobným stylem života, sklonem k pokání, kajícnosti či poustevnictví.

Prvním případem jsou její bethánští sourozenci, Marta s Lazarem (buďto oba dohromady nebo každý zvlášť). Setkáme se s nimi například na tympanonu

²⁷⁵ LCI 7 1990, col. 524.

gelnhausenského kostela Panny Marie na jižním portálu z let 1225–1230; na magdalenském oltáři v Tiefenbronn.

Máří Magdaléna bývá také velmi často ve společnosti Krista. Ať už je to ve scénách z Hostiny v domě Šimonově, Vzkříšení Lazara, Ukřižování nebo Noli me tangere (aj.).

Nesčetněkrát je Máří Magdaléna také ve společnosti Panny Marie (pod křížem, při oplakávání aj.). Vyzdvihneme zde však jinou významovou specifickou souvislost. Panně Marii jako zrcadlu nevinnosti a čistoty, případně milosti je naproti postavena Máří Magdaléna jako příklad pokání (např. dvě desky od Henninga van der Heideho, 1496, původně z hradního kostela v Lübecku, dnes v St-Annen-Museum.²⁷⁶

Máří Magdaléna bývá často zobrazována jako jedna z myrrophorae, z žen, které šly společnou cestou ke hrobu po koupi mastí na Velikonoční neděli. Bývají jimi Marie Jakuba, Marie Kleofášova a Marie Salome.

Mezi svaté, s nimiž je spojována podobný stylem života, patří Jan Křtitel. Žil také na poušti, kázal Boží slovo a konal pokání. Filippino Lippi oba světce zobrazil v zuboženém stavu jako poustevníky, unavené a vyzáblé. Dílo je uloženo v Gallerii dell' Accademia ve Florencii [34]. Musée du Louvre v Paříži ve svých sbírkách vlastní triptych Hanse Memlinga (1475–1480) s ústřední scénou odpočinku na cestě do Egypta. Na bočních křídlech triptychu jsou vyobrazeni Jan Křtitel se Svatou Máří Magdalénou, která je tu znázorněna jako myrrhophora v bohatém brokátovém šatu. Jan Křtitel je naproti tomu oděn jen do prostého hrubého sukna, v pase přepásaného. Na deskovém skládacím oltáříku z 16. století z chrámového pokladu katedrály sv. Víta, Václava a Vojtěcha v Praze, jsou na dvou vnějších bočních křídlech ústředního tématu Smrti Panny Marie a jejího korunování zobrazeni sv. Máří Magdaléna (na pravém křídle) se sv. Janem Křtitelem (na levém křídle).²⁷⁷

S Máří Magdalénou byl v tomto smyslu zobrazován od 2. poloviny 15. století i sv. Jeroným. Také žil na poušti jako kající, a také bývá ve scéně pod Ukřižovaným, jako bývá Máří Magdaléna. Na obraze od Rafaela Santiho z roku 1503 (National Gallery, Londýn) je zobrazeno Ukřižování se Sv. Pannou Marií, Máří Magdalénou, Janem a klečícím Jeronýmem. Na bočních křídlech tzv. Galitzinského triptychu Pietra Perugina

²⁷⁶ LCI 7 1990, col. 525.

²⁷⁷ PODLAHA Antonín: Ilustrovaný katalog pokladu chrámu sv. Víta v Praze. Praha: Metropolitní kapitula v Praze, 1948, 28. (inv. č. 292).

z kostela Sv. Dominika v St Gimignanu (dnes National Gallery of Art, Washington) jsou zobrazení sv. Máří Magdaléna se sv. Jeronýmem. Centrálním výjevem je ukřižovaný Kristus s Pannou Marií a sv. Janem.

Máří Magdaléna bývá na obrazech konfrontována i s Marií Egyptskou. Obě světice jsou příklady proměny od hříšnice ke světici, obě byly poustevnicemi a kajícnicemi a často bývají zaměňovány jedna za druhou. Nanebevzetí Marie Egyptské a Povýšení Máří Magdalény jsou někdy téměř totožná. Ale vystupují-li na vyobrazeních společně, lze je rozlišit snadno. Máří Magdaléna bývá většinou zobrazena s pyxidou v ruce, Marie Egyptská nahá, s dlouhými vlasy, nebo jsou nahé obě a mají rozpuštěné vlasy. Bývají také zobrazovány ve skupině poustevníků, jako např. na Gentském oltáři bratrů van Eycků z roku 1432 [35], kde jsou obě světice oděny, pláště mají sepnuté drahocennými sponami, obě mají rozpuštěné vlnité vlasy, Máří Magdaléna drží pyxidou.

Známe je i její zobrazování ve společnosti napravených hříšníků. Jako příklad Boží milosti je její znázornění s kající Marií Egyptskou na rytině Israhela van Meckenema. Také může být zobrazena ve skupině několika kajícníků či kajících se hříšníků. Toto téma se prosadilo v baroku. Peter Paul Rubens na svém obraze [36] znázornil Máří Magdalénu s Dismasem, marnotratným synem, Petrem aj. před Kristem. Máří Magdaléna je zde zobrazena jako velice půvabná, polonahá žena, sklánějící se pokorně před Kristem. S oblibou bývá zobrazována na zpovědnících, místech, ve kterých se hříšníci vyznávali ze svých hříchů a konali poté pokání po vzoru světice²⁷⁸ (viz zpovědnice sochaře Františka Preisse v klášterní bazilice Narození Panny Marie v Doksanech, asi 1709).²⁷⁹

V Itálii ji najdeme i v přítomnosti zakladatelů žebravých řádů, Františka či Dominika. František se rovněž zřekl bohatství a svodů světa, obrátil se a dal se činit pokání, částečně jako poustevník. Příležitostně bývají proti sobě postavena jejich nebeská vyznamenání: u Františka stigmatizace, u Magdalény její Pozdvižení. Světice je znázorňována v těchto případech především jako kajícnice. Několik příkladů těchto typů najdeme v LCI.²⁸⁰

²⁷⁸ LCI 7 1990, col 526.

²⁷⁹ MAZAČOVÁ Kateřina: Dílo Františka Preisse v kontextu soudobé sochařské tvorby (diplomová práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze). Praha 2007, 231–233.

²⁸⁰ LCI 7 1990, col. 526–527.

6.3 Máří Magdaléna jako patronka

Nejvíce se k Máří Magdaléně dozajista utíkají zkroušené kajícnice a svedené ženy, ale i zajatí vězni (říká se jí také osvoboditelka zajatých). Ale vzhledem k tomu, že byla exemplum *vita contemplativa*, je také patronkou poustevníků a kajícníků. S tím souvisí její časté zobrazování na zповědnicích. Je zdůrazňován její kontemplativní život (*vita contemplativa*). Díky legendám se stala Máří Magdalena patronkou mnoha řemesel a živností: například horníků (jeskyně pro kajícničky): (pozdně gotický oltář z dílny mistra Matheise Stöberla v kostele sv. Máří Magdalény v Ridnaumu v jižním Tyrolsku) [37]; nosičů vody (slzy lítosti): (malba na skle v Chartres); krejčích, tkalců vlny, ševců; ale je také patronkou holičů (na základě příběhu, kdy svými vlasy omyla nohy Ježíše Krista) a výrobců nůžek; ale i mastičkářů, výrobců parfémů a pudrů (což souvisí s pomazáním vonnými oleji a mastmi); zahradníků, vinařů a obchodníků s vínem; slévačů olova; bednářů; školáků a studentů; dětí, které se těžko učí chodit. Je také patronkou proti očním chorobám; proti bouřkám a nečasům; proti obtížnému hmyzu...

6.4 Ikonografie

První počátky zobrazování cyklů z *Vita Mariae Magdalene* spadají do 12. století. Ve *Vita Christi* formulované scény s Máří Magdalénou dostávají nový rozměr a dávají Máří Magdaléně nový smysl života. Tak například akt pomazání nohou na večeri v domě farizeje Šimona, symbolizuje důležitý obrat hříšnice k pokání a ke svatosti. Příběh o Lazarovi s vyvrcholením v jeho vzkříšení ozřejmuje přátelské spojení Krista s Máří Magdalénou a jejími bethánskými sourozenci. Scénou *Noli me tangere* vrcholí nejvyšší vyznamenání dřívější hříšnice.²⁸¹

Ve 13. století se těžištěm kultu stává Francie. Vznikají první velké magdalenské cykly. Na vitrajích katedrál v Chartres, kol. 1200, jsou vyobrazeny scény biblické: Hostina v domě Šimonově, příběh o Lazarovi a Velikonoční události s cestou ke hrobu, *Noli me tangere*, Magdaléna zvěstuje zprávu o vzkříšení apoštolům; ale také poprvé legendární scény: Přistání v Marseille, Kázání Maximina, Smrt světice, Pohřeb a přijetí její duše Kristem. Další takové cykly nalezneme v Bourges, první severní chórové kapli; v Auxere na pátém jižním poli boční lodi, kde je poprvé věnována pozornost její misii

²⁸¹ LCI 7 1990, col. 526–527.

v Provence, příběhu marseillského knížecího páru a důležité scény spojené s jejím pokáním, jako Pozdvižení oblečené postavy anděly, Smrt světice...

Mimo Francii se ve 13. století vyskytuje jen jeden, zato ale velmi důležitý cyklus, totiž deska florentského Mistra sv. Máří Magdalény z doby kolem roku 1280 [21]. Frontálně stojící monumentální postavu Máří Magdalény, celé zahalené do jejích vlasů, po stranách lemuje osm příběhů z jejího života: Hostina v domě Šimonově, Vzkříšení Lazara, Noli me tangere, Mariino kázání v Provence, Pozdvižení Máří Magdalény, Máří Magdaléna v jeskyni krmena andělem, Poslední svaté přijímání světice a konečně poslední scénu zaujímá její Pohřeb. V prvních čtyřech scénách je Magdalena oděna do běžného šatu, zde vždy s červeným pláštěm a zahalenou hlavou, tedy i vlasy. Ale v dalších čtyřech scénách, kdy již odešla do ústraní a žila jako poustevnice v jeskyni, její tělo zakrývají pouze (a to v poměrně velké míře) její vlasy. Velká slavnostní protáhlá postava kajícnice korunuje tyto scény a vyzdvihuje tak akt její kajícnosti, což ještě podtrhuje její levá ruka, která drží rozvinutý svitek obsahující dlouhý nápis vybízející věřící k odčinění jejich hříchů po vzoru světice. Oproti výše zmiňovaným francouzským cyklům, kde je Máří Magdaléna zobrazována jako misionářka, se v Itálii rodí nový typ: kajícnice.

Ve 14. století se v Itálii magdalenský příběh rozšiřuje v podobě monumentálních nástěnných maleb, jako například v Dolním kostele sv. Františka v Assisi, kde je Máří Magdaléně zasvěcena celá kaple. Giottem a jeho školou jsou tam vymalovány scény [38]: Hostina v domě Šimonově, Vzkříšení Lazara, Noli me tangere, Plavba po moři do Marseille, Pozdvižení, Návštěva kněze u jeskyně, Poslední přijímání a Cesta Magdaleniny duše do nebe. Ve Francii té doby nalezneme jen skrovné příklady, odvislé od Itálie. Ve Španělsku vznikaly první oltářní cykly, ovlivněné Itálií, například oltářní retábl z konventu Beata Catalina, Palma, Mallorca (kolem 1375), kde je ve středu zobrazena Máří Magdaléna s pyxidou, po stranách jsou pak scény: Hostina v domě Šimonově, Kristus u Marie a Marty, Vzkříšení Lazara, Ukládání Krista do hrobu, Noli me tangere, Zmrtvýchvstání, Plavba po moři, Kázání v Provence, Příběh marseilleského knížecího páru, Pozdvižení, Poslední přijímání, Pohřeb²⁸² Na konci 14. století se těžiště přesouvá do Německa, kam se do popředí dostávají rukopisy, nejprve žebravých řádů a klášterů magdalenitek, poté i obširnější lidové, například rukopisy z bamberského františkánského kláštera, kolem roku 1330, navazující na Legendu Aureu, ale i jiné, viz LCI.²⁸³

²⁸² LCI 7 1990, col. 529.

²⁸³ LCI 7 1990, col. 529–530.

Na konci středověku (od 15. do počátku 16. století) se do popředí dostávají německé křídlové oltáře, jako například oltář od Lucase Mosera (1390–1434) z roku 1431 z Tiefenbrunnu [39]. Na predele jsou zobrazeny panny moudré a pošetilé, ve štítě námět Hostiny v domě Šimonově a na vnějších stranách křídel: Plavba po moři, Příjezd do Marseille, Máří Magdaléna se zjevuje ve snu marseillskému knížecímu páru, zatímco ve skutečnosti se svými společníky spí venku pod stříškou pohanského chrámu, a Poslední Přijímání z rukou biskupa Maximina. Na vnitřních stranách křídel pak nalezneme stojící postavy Marty a Lazara, ve skříni pak plastické Pozdvižení z počátku 16. století, namísto původního. Ale důležité jsou i textilie, jakou je například brokátový pluvíál z Mariánského kostela v Danzig s deseti vyšívanými scénami, kolem 1430.

Moserův oltář je první, v jehož středu se nalézá Pozdvižení, se kterým se často setkáváme v jeho plastickém provedení. Jeden z nejslavnějších oltářů s takovýmto Pozdvižením, je hlavní oltář z mariánského kostela v Műnnerstadtu z let 1490-1492 z dílny Riemenschneiderovy [23].²⁸⁴ Uvnitř bočních křídel jsou čtyři dřevěné reliéfy se scénami: Hostina v domě Šimonově, Noli me tangere, Poslední přijímání a Pohřeb svěřice.

Pozdně gotický hlavní oltář od Matheise Stőberla z Mareit u Sterzingu z magdalenského kostela z roku 1509 [37] nese na křídlech scény: Hostina v domě Šimonově, Vzkříšení Lazara, Noli me tangere, ve středu Pozdvižení svěřice, odehrávající se nad jeskyní s pracujícími horníky (donátoři), na dalším křídle pak Přijímání a pašijové scény.

V Nizozemí vznikají především malované oltářní cykly, které však mají, na rozdíl od Německa, ve středu většinou Máří Magdalénu jako biblickou postavu, ať už jako myrrhophoru (stojící s nádobkou na olej) nebo pak přítomnou ve scénách Hostina v domě Šimonově, Vzkříšení Lazara nebo Noli me tangere. Četné malované oltářní retáblы vznikaly i ve Španělsku, především Katalánsku a Kastlii. Nepřinášejí však, co se týče scén, nic nového. Ústřední postavou bývá většinou Máří Magdaléna jako myrrhophora. Zvláštností je pak její trůnicí podoba, většinou s růžencem. V Itálii v první polovině 16. století vzniká málo cyklů, jeden z nich pochází z kartouzy v Pavii, příznačně v centru poustevnického řádu, kde je jedinečný obraz znázorňující svěřici oděné do šatu z vlasů mající ochranný plášť. Na konci středověkých cyklů se pak přechází k jednotlivým

²⁸⁴ EIKELMAN Renate (ed.): Bayerisches Nationalmuseum. Handbuch der kunst und kulturgeschichtlichen Sammlungen. Műnchen 2008, 79.

obrazům, v nichž se nachází několik scén jako v náboženské stafáži²⁸⁵, rozmístěné v heroické krajině. Tvůrčí tradice cyklů tak byla u konce, i když se později ještě několik málo cyklů vytvořilo.²⁸⁶

Máří Magdaléna vystupuje v různých scénách z jejího života, které můžeme rozdělit na ty, jež se opírají o text Písma svatého (a jsou tzv. biblicko-exegetické a vykazují pro ikonografii důležité rysy – tzn. nespadá sem například Ukřižování, Oplakávání, Ukládání do hrobu a jiné pašijové scény, v nichž Máří Magdaléna může být také zastoupena) a na ty, které čerpají z provensálské legendy.

6.4.1 Máří Magdaléna v evangeliích

Hostina v domě Šimonově (v literatuře se setkáme s mnoha dalšími pojmenováními této scény, jako Večeře v domě Šimonově, Mytí (nebo Pomazání) nohou v domě farizeje Šimona, Kristus na večeři u farizeje Šimona aj.)

V Lukášově evangeliu (L 7,36-50) se setkáváme se „ženou hříšnicí“ (nevěstkou), která žila ve městě, do něhož zavítal Kristus, když přijal pozvání farizea Šimona do jeho domu. Jakmile se to žena hříšnice dozvěděla, přišla s alabastrovou nádobkou vzácného oleje a s pláčem přistoupila zezadu k jeho nohám a začala mu je smáčet slzami a otírat svými vlasy, líbala je a mazala vzácným olejem. Jan se dokonce zmiňuje o libé vůni, která naplnila celý dům. Farizeus se nad tím podivil, Kristus mu ale pověděl, že žena mu nohy omyla svými slzami a otřela dlouhými vlasy, zatímco on mu ani vodu na nohy nepodal, ani ho nepolíbil, zatímco ona mu nepřestala líbat jeho nohy. A tak Kristus shromážděným prezentoval gesto ženy jako kající úkon, při němž projevila velkou lásku, jež jí činí hodnou odpuštění jejích hříchů. Poté jí Kristus řekl: „Jsou ti odpuštěny hříchy“ (L 7,48).

S podobnou, a často zaměňovanou, scénou se setkáváme u evangelistů Marka (Mk 14,3-9) a Matouše (Mt 26,6-13), kteří situují scénu do Bethanie, do domu Šimona Malomocného. Jedná se o pomazání hlavy Kristovy vzácným olejem, který mu Marie Magdaléna vylila na hlavu dva dny před Velikonocemi a předznamenala tak jeho smrt. Scéna bývá vykládána jako předobraz jeho utrpení a smrti, po které se dříve běžně mrtvá těla balzamovala a natírala vzácnými oleji. Scéna tak ani časově nesedí s tou první, v domě farizejově, která se odehrála podle Jana šest dní před Velikonocemi a Lukáš dokonce tuto scénu s Velikonocemi vůbec nespojuje, protože ji uvádí už v sedmé kapitole, tj. asi teprve

²⁸⁵ Doplnková součást pozadí, děje.

²⁸⁶ LCI 7 1990, col. 530–531.

ve třetině evangelia. Scéna s pomazáním hlavy Kristovy byla navíc zobrazována velmi zřídka a někdy i jen dodatečně k pomazání nohou v souvislosti s Máří Magdalénou, například na vitraži v Assisi, kostele sv. Františka, kol. 1320.²⁸⁷ V českém prostředí pak poukažme alespoň na Vyšehradský kodex z let 1070–1086, kde na fol. 40r [40] je zobrazena Máří Magdaléna vylévající vonnou mast na hlavu Kristovu, stojícího uprostřed apoštolů.²⁸⁸

Ač žena hříšnice, která přišla ke Kristovi, poklekla k jeho nohám, smáčela mu je slzami, otírala svými vlasy, líbala je a mazala vzácným olejem, Máří Magdaléna nebyla, je s ní od dob Řehoře Velikého stále ztotožňována. Scénám často vévodí podlouhlý stůl, u něhož Kristus s ostatními večeřel, Máří Magdaléna klečí u Kristových nohou, často pod stolem, bere do svých dlaní jeho chodidla, líbá je, suší vlasy nebo potírá olejem. Farizej Šimon (L 7, 36-50) nebo Jidáš Iškariotský, kteří měli námitky proti tomu, že se plýtvá drahocenným olejem (J 12,4-6), většinou přihlíží s výrazem zlosti nebo opovržení.²⁸⁹

Na překladu pod tympanonem portálu románského kostela La Madeleine, v Neuilly-en-Donjon v Burgundsku, 1125–1150, je znázorněna scéna hostiny, které vévodí protáhlý stůl, u něhož sedí spolu s Kristem 12 mužských osob, zřejmě učedníků, ač se o nich písmo výslovně nezmiňuje. Lze je tak předpokládat pouze z Jana (J 12,4) kde je uveden jen Jidáš Iškariotský. Chybí tu však v témže evangeliu jmenovaný Lazar s Martou. Máří Magdaléna klečí pod stolem.

V pozdním středověku docházelo někdy ke sloučení scény s návštěvou Krista v domě u Marie a Marty, jako například u Tiefenbronnského oltáře Lucase Mosera, kde je ve scéně přítomna i obsluhující Marta a Lazar [39].²⁹⁰ Souvisí to také s evangeliem sv. Jana (J 12,1-8), které se od všech liší tím, že s ženou hříšnicí ztotožňuje Marii z Bethánie a událost umísťuje do domu jejího bratra Lazara, kde byli též přítomni Marta s Lazarem, ale i Jidášem Iškariotským.

Z poslední čtvrtiny 14. století pocházejí fresky ze slavětínského kostela [41], na jedné z nich je zobrazen u stolu Kristus sedící na jakémsi trůnu. U stolu stojí Lazar, sedí Marta, jeden muž se židovskou čepicí a farizej Šimon. Máří Magdaléna spíše leží než klečí před stolem a svými vlasy otírá Kristovo chodidlo. Postavy spolu silně gestikulují, muž v židovském klobouku dává jasně úderem pěstí do stolu najevo, že se mu akt kajícnice

²⁸⁷ LCI 7 1990, col. 533.

²⁸⁸ Vyšehradský kodex, (Národní knihovna České republiky, sign. XIV.A.13, fol. 40r).

²⁸⁹ HALL 1991, 260.

²⁹⁰ LCI 7 1990, col. 533.

nelíbí, jiný počítá na prstech obou rukou, kolik by za drahocennou mast měli peněz, kdyby ji prodali, Lazar, který má kromě Krista a Magdalény jako jediný svatozář, a dá se tak snadno od ostatních mužů rozpoznat, spíná ruce v modlitbě, Marta jen naslouchá a Kristus jeho levou pozdviženou rukou s otevřenou dlaní ostatní uklidňuje a vysvětluje, co pro něho žena učinila, a pravá ruka se zdviženými třemi prsty Marii žehná a odpouští jí hříchy, kterých se v minulosti dopustila.

Kulatý stůl vévodí námětu z roku 1578, zobrazeném v *Graduale latino-bohemicum notis musicis quinque vocibus*²⁹¹, české proveniencie, u něhož stolují čtyři muži, kteří se velmi podivují nad chováním té hříšnice, jež právě líbá Kristovy nohy.

Tento námět někdy bývá zobrazován v klášterních refektářích, například na obraze z refektáře bývalého kláštera kapucínů v Roudnici nad Labem ze 17. století.²⁹² Na Skalce u Mníšku pod Brdy býval nástropní obraz zdobící refektář místního klášteříka. Na fotografii ze začátku 20. let 20. století²⁹³ je zachycena jeho podoba, avšak po restaurování na konci 19. století, kdy byla malba silně poškozena bleskem. Na levé straně obrazu sedí Kristus, jemuž u nohou klečí hříšnice, utírajícími mu svými tmavými vlasy Kristova chodidla. Po pravé straně pak sedí další dva muži, které obsluhuje třetí, jakýsi mladík, nesoucí podnos s nádobím. Na pozadí scény je veliké okno s průhledem do krajiny, které vévodí vysoká palma.

Uzdravení od posedlosti sedmi démony (či *Vyhnání sedmi ďáblů*), námět popisovaný evangelisty Markem (Mk 16,9) a Lukášem (L 8,2), bývá zobrazován samostatně zřídka, někdy může být slučován také s námětem *Hostiny v domě Šimonově*²⁹⁴, kdy Máří Magdaléně při večeři Kristus odpouští hříchy a zároveň z ní vyhání sedm démonů. Je tomu tak například na fresce Giovanniho da Milano ve florentském kostele Sta Croce v kapli Rinuccini [42].

Kristus v domě Marie a Marty je námět často se vyskytující v magdalenských cyklech, o nichž jsme již se výše zmiňovali. V Lukášově evangeliu (L 10,38-42) se dočítáme, že Ježíš přišel spolu s učedníky do jedné vesnice, kde ho přivítala Marta, která měla sestru Marii. Marie si sedla k nohám Ježíšovým a naslouchala jeho slovům. Ale Marta měla plno práce v kuchyni. Ptala se proto Krista, jestli mu nevádí, že ona nemá kam

²⁹¹ *Graduale latino-bohemicum notis musicis quinque vocibus*, Národní knihovna České Republiky (XI.B.1a, fol. 152v)

²⁹² ROYT 2006, 150.

²⁹³ STOJDL 1924, 64.

²⁹⁴ LCI 7 1990, col. 533.

dřív skočit, aby ho dobře obsloužila, zatímco její sestra Marie si sedí u jeho nohou a poslouchá ho. Pán jí odpověděl, že si dělá mnoho starostí, ale že jen jednoho je třeba. „Marie volila dobře, vybrala si to, oč nepřijde“ (L 10,42). Odtud pochází Mariin nápis „Optimam partem elegit“ (volila dobře).²⁹⁵

Podle středověkých exegetů²⁹⁶ zosobňuje příčinnivá Marta „Vita activa“ (či církev přítomnou), zatímco Marie reprezentuje „Vita contemplativa“ (či církev budoucí).²⁹⁷

Na této scéně bývá nejčastěji vidět Martu, jak připravuje jídlo u plotny nebo obsluhuje, obklopená příslušným domácím náčiním, zatímco Marie pozorně naslouchá Kristu. Bývá také přítomen jejich bratr Lazar nebo někteří učedníci.

Námět je znázorněn například v evangeliáři Jindřicha III. pocházejícího už z 11. století, z let 1039–1043.²⁹⁸

Na obraze od Pietera Aertsena z roku 1559 Máří Magdaléna sedí vedle Krista, hladí malého psíka, kterého má v klíně, a dívá se na před sebou stojící Martu, prací unavenou, v jedné ruce držící košík plný jídla a v druhé koště, o které se zlehka opírá. Naznačuje, že by jí měla sestra pomoci, ale Kristus se Magdalény zastává a Martě vysvětluje, že si „vybrala to, oč nepřijde“.

Vzkříšení Lazara popisuje Janovo evangelium (J 11,1-44). Lazar, bratr Marty a Marie (Magdaleny), onemocněl. Sestry vzkázaly Ježíšovi, ale než ten do Bethanie přišel, byl již Lazar čtyři dny pochován v hrobě. Ježíš se nejdříve setkal s Martou, která mu vyšla naproti, a poté s Marií, jež mu na cestě padla k nohám. Poté šli společně ke hrobu (či jeskyni), na níž ležel kámen. Kristus přikázal, aby kámen odstranili, ale Marta se obávala, že mrtvola bude již v rozkladu a tudíž silně zapáchat. Ježíš jí však řekl, že bude-li věřit, uvidí „slávu Boží“. Poté zvolal mocným hlasem: „Lazare, pojď ven!“! Zemřelý vyšel, měl plátnem svázaný ruce i nohy a tvář zahalenou šátkem. Ježíš jim řekl: „Rozvažte ho a nechte odejít!“

Tento námět se vyskytuje v náboženském umění od nejranějších dob jako předobraz Zmrtvýchvstání Krista, jeho vítězství nad vlastní smrtí. Stejný význam má i nástěnná malba v kapli sv. Kříže na Karlštejně s námětem Vzkříšení Lazara, společně

²⁹⁵ HALL 1991, 260.

²⁹⁶ Řehoř Veliký: *Moralia*; Honorius Augustodunensis: *Speculum ecclesiae*.

²⁹⁷ ROYT 2006, 150.

²⁹⁸ Evangelienbuch Heinrichs 3. (Codex Evangeliorum), Echternach, 1039–1043, Bremen, Universitätsbibliothek, (Inv.č. Ms b 21, fol. 115r)

s *Noli me tangere*.²⁹⁹

Martu i Marii lze někdy vidět, jak klečí v hluboké proskynezi u Kristových nohou a u hrobu, když z něj Lazar vychází, v tomto námětu tedy bývají někdy spojeny dvě scény z příběhu.³⁰⁰ Při starých židovských pohřebních obřadech byla těla zesnulých ukládána do hrobu ve vzpřímené poloze. Marta i ostatní jsou někdy zobrazováni, jak se drží za nos, aby neucítili zápach rozkládajícího se mrtvého těla, který očekávali. Zpodobnění zázraku to tak jen umocňuje.³⁰¹ Rozlišení sester nebývá složité. Někdy nám napovídají i nápisy. Magdalena někdy klečí a líbá Kristovi nohy, Marta k němu vzhlíží. Ta z žen, která je blíž ke Kristu, bývá vždy Máří Magdaléna. Později umožňuje identifikaci také oděv a atributy.³⁰² Máří Magdaléna s Martou však nemusejí být vždy vyobrazeny jako přítomné tomuto zázraku, jako například na desce Mistra sv. Máří Magdalény z Florencie [21]. Pokud je tam znázorněna jen jedna ze sester, bývá to Marie (například na tympanonu kostela sv. Lazara nebo na iluminaci francouzského rukopisu³⁰³ z druhé třetiny 15. století.

Tři Marie u hrobu (Zbožné ženy u hrobu) (Mt 28,1-8; Mk 16,1-8; L 24,1-11; J 20,1-9). Všechna čtyři evangelia se zmiňují o zbožných ženách, které jako první objevily Ježíšův prázdný hrob, poté co vstal z mrtvých, ale neexistuje mezi evangelii shoda v tom, které ženy to byly. Ze společnic Panny Marie, které byly přítomné při ukřižování a doprovázely mrtvé tělo ke hrobu, je jich jmenováno pět či šest, ale v tomto námětu jsou obvykle zobrazovány jen tři, známé jako *Myrrophorae*.³⁰⁴

V neděli, brzy ráno, nakoupily vonné masti a oleje a přišly s nimi ke hrobu, aby tělo Ježíše namazaly. Zjistily však, že je kámen od vchodu do jeskyně odvalen a tělo v hrobě není. Spatřily na jeho místě anděla (nebo dva anděly, zprávy se různí) oděného do bílého zářivého roucha, který jim oznámil, že Kristus byl vzkříšen a aby tuto zprávu předaly jeho učedníkům. Hrob mívá někdy podobu otevřené jeskyně či dutiny vytesané ve skále, vycházející z evangelií, nebo, a to častěji, podobu tradičního kamenného sarkofágu, z něhož bylo odstraněno víko. Stojí v otevřené krajině, někdy v dálce s pohledem na Jeruzalém. Na hrobce sedící anděl (nebo andělé, či mládenec) je oděn v bílém rouchu a má

²⁹⁹ ROYT Jan: *Kristus v křesťanské ikonografii*. České Budějovice: Karmášek a Muzeum Šumavy v Sušici, 2010, 42.

³⁰⁰ HALL 1991, 495.

³⁰¹ HALL 1991, 495.

³⁰² LCI 7 1990, col. 534.

³⁰³ *Horae beatae Mariae virginis*, Národní knihovna České republiky (Sign. XXIII.F.197, fol. 74r)

³⁰⁴ HALL 1991, 495.

křídla, pokud drží hůl či žezlo zakončené květem lilie, jedná se o archanděla Gabriela.³⁰⁵ Před ním stojí v posvátné úctě ženy, jedna z nich někdy klečí. Máří Magdalénu rozeznáme někdy podle dlouhých vlasů, někdy podle pyxidy s vonnou masťou, ale často drží nádobku se vzácnou masťou všechny ženy. Kolem hrobu často leží a pospávají vojáci, vyslaní sem Pilátem jako stráž.³⁰⁶

Až do 13. století tento námět zastupoval Vzkříšení, které bylo do té doby zobrazováno jen zřídka.

S tímto výjevem jsme se již setkali v rámci magdalenských cyklů.

Ve Vyšehradském kodexu (1070–1086), korunovačním evangeliáři krále Vratislava, je na jednom z iluminovaných pergamenových listů³⁰⁷ scéna zobrazena. Tři Marie zde stojí nad prázdným hrobem a drží nádoby s vonnými masťmi. Na víku sarkofágu sedí anděl, zvěstující jim novinu o zmrtvýchvstání Krista: „Vstal a není zde“, s výmluvným gestem své pravice se záměrně prodlouženým ukazovátkem ukazujícím do prázdného hrobu, ve kterém jsou složena pohřební plátna, jimiž bylo Kristovo tělo ovinuto. Zatím co vojáci u hrobu leží i sedí jako strnulí, což vychází z Písma (Mt 28,4)³⁰⁸. Marie, všechny tři oděny do obdobného šatu, mají vlasy zakryty a drží pyxidy a kadidelnice.

Z let 1313–1321 pochází Pasionál abatyše Kunhuty [43], v němž jsou na fol. zobrazeny Tři Marie u hrobu, v němž stojí v modrém šatu oděný anděl s růžovými křídly, který ženám ukazuje bílé pohřební plátno, jímž bylo Kristovo tělo omotáno. Tři Marie snadno rozeznáme podle nápisů nad jejich hlavami. Zleva jsou to: Marie Jakobova, Marie Salome, a Marie Magdalská. Poslední jmenovaná není nijak výrazně od ostatních odlišena oděvem, atributem či postojem, ale jako na většině zobrazení je nejblíže Kristovu hrobu, nejblíže andělovi.

Kolem roku 1240 byla iluminována iniciála „A“ Sedleckého antifonáře³⁰⁹, které vévodí široce rozevřená dlouhá křídla velikého anděla s ostře zalamovanou draperií jeho

³⁰⁵ HALL 1991, 500.

³⁰⁶ HALL 1991, 500.

³⁰⁷ Vyšehradský kodex, (Národní knihovna České republiky, sign. XIV.A.13, fol. 44r); Vyšehradský kodex je někdy nazývaný též Korunovační evangeliář krále Vratislava (*Evangeliarum*), vznikl v Německu (Řeznu?) mezi lety 1070–1086. Je to pergamenový rukopis o rozsahu 108 folií (ff). Naprostou většinu rukopisu napsal jeden písař. Jinému písaři byly přiřčeny pouze marginální přípisky. Závěry nejnovější české literatury předpokládají, že Vyšehradský kodex byl psán a zdoben v prostředí bavorské klášterní školy s využitím dalších impulsů. Mnohé výtvarné a ikonografické prvky výzdoby nevylučují, že byl vytvořen v řezenském skriptoriu. Kodex patrně vznikl od sedmdesátých let 11. století a byl urychleně dokončen k příležitosti královské korunovace Vratislava II. v roce 1086. Samotným dárce rukopisu pak byly pravděpodobně české benediktinské kláštery v Břevnově a Ostrově, snad za spoluúčasti olomouckého biskupa Jana.

³⁰⁸ „Strážci byli strachem z něho (myšleno anděla, pozn. autora) bez sebe a strnuli jako mrtví.“

³⁰⁹ Sedlecký antifonář, Praha, státní knihovna XIII A 6, fol. 173

šatu sedícího na okraji hrobu. Anděl poukazuje na prázdný hrob, na plátno, které po sobě Kristus v něm zanechal, a zvěstuje třem ženám, držícím pyxidy a kadidelnici, že vstal Ježíš z mrtvých.³¹⁰

Velmi časté bývá spojení námětu příchodu tří žen k hrobu se Zmrtvýchvstáním Krista, jako například na malbě Zmrtvýchvstání Mistra Vyšebrodského oltáře, kolem 1350, nebo na rajhradském Zmrtvýchvstání Krista. Na odvrácené straně emailového oltáře Mikuláše z Verdunu (Klosterneuburský oltář, kolem 1330) je umístěna deska s námětem příchodu tří žen ke hrobu i s motivem *Noli me tangere*.

Noli me tangere („*Nedotýkej se mne*“) je výjev velmi oblíbený od raného středověku, nejstarší zobrazení známe od 4. století. Nejprve byl pouze v iluminovaných rukopisech (např. Codex Egberti, kolem roku 980).³¹¹

Kristus, jenž vstal z mrtvých, se o velikonočním ránu zjevuje Máří Magdaléně jako zahradník. Když se ho Marie chce dotknout, odmítá ji laskavým, nicméně rozhodným „*Nedotýkej se mne*“ (což moderní exegeté překládají spíše jako „*Nezadržuj mne*“), protože ještě nevstoupil k Otci.

Podle evangelisty Jana (J 20,14-18) nešly k hrobu ženy, ale jen Máří Magdaléna. Šla ještě za tmy, a když spatřila, že kámen od hrobu je odvalen, běžela za Šimonem Petrem a Janem, miláčkem Božím, oznámit jim odcizení Ježíšova těla. Běželi společně ke hrobu, a když v něm uviděli lněná plátna, jimiž byl Kristus ovinut, uvěřili, že vstal z mrtvých a odešli. Ale Marie, která se do hrobu nešla podívat, venku plakala. Pak přišla blíž, podívala se do něj a „spatřila dva anděly v bílém rouchu, sedící na místě, kde předtím leželo Ježíšovo tělo. Jednoho u hlavy a druhého u nohou“. Ptali se jí: „proč pláčeš?“ Když jim odpověděla, že neví, kam odnesli a položili jejího Pána, obrátila se a spatřila za sebou Ježíše. Ale nepoznala ho, myslela si, že je to zahradník. Když se jí znovu, jako andělé, zeptal, proč pláče, odpověděla stejně. Kristus jí pak oslovil: „Marie!“ Obrátila se a hebrejsky zvolala „Rabbuni!“ (to znamená „Mistře!“). Ježíš jí řekl: „*Nedotýkej se mne, dosud jsem nevstoupil k Otci.*“ Pak běžela za jeho učedníky a zvěštovala jim zprávu o Pánově zmrtvýchvstání.

„Křesťanská nauka o vzkříšení je založena na takovýchto zjeveních se Krista svým následovníkům poté, co zemřel na kříži.“³¹²

³¹⁰ DVORSKÝ (ed.) 1982, 48–49; URBÁNKOVÁ 1957, obr. 9

³¹¹ ROYT 2006, 311.

³¹² HALL 1991, 261.

V tomto výjevu bývají zobrazeny jen dvě postavy. Máří Magdaléna obvykle klečí nebo se sklání před Kristem, jenž před jejíma vztaženými rukama mírně ustupuje a gestem ruky naznačuje, aby se ho nedotýkala. Na středověkých památkách mívá Kristus někdy v ruce vítězný praporec (Klosterneuburský oltář, Mikuláš z Verdunu, 1329), v Itálii se mu na praporci objevuje nápis: Victor mortis (Vítěz nad smrtí). Ve vrcholném a pozdním středověku je Kristus zobrazován také jako zahradník, což souvisí s Janovou poznámkou, že ho Máří Magdaléna nejprve mylně považovala za zahradníka. Kristus v těchto případech mívá výrazné rány po hřebecích na rukách a na nohách a v ruce drží rýč nebo motyčku, na hlavě mívá široký klobouk.³¹³

„Podobně jako se Adam v rajske zahradě staral o všechny živé tvory, je Kristus chápán v pozdním středověku jako „zahradník“, který se na zemi stará o všechny duše věřících.“³¹⁴

Na iluminaci, která vznikla v Paříži roku 1414 jako součást rukopisu Breviaire a l'usage de Paris (Pařížský brevář)³¹⁵ pro vévodu Louise de Guyenne, syna Karla VI. a Isabely Bavorské, je znázorněna scéna Noli me tangere. Odehrává se v zahradě, která je vymezena hrazením z proutí. Za ním je v dálce na kopci zobrazeno velké město a Golgota se třemi vztyčenými kříži. Napravo stojí Kristus a vedle něj pokleká Máří Magdaléna. Kristus je zahalen do narůžovělého pláště, na hlavě má svatozář a trnovou korunou, na ruce a na nohou stigmata a v boku krvácející ránu. V levé ruce drží kříž s praporem a jakoby uhýbá před dychtivými rukama Máří Magdalény. Obě postavy spolu komunikují výmluvnými gesty. Klečící Máří Magdaléna má rozpuštěné vlasy, na hlavě svatozář a před ní leží otevřená nádoba s vonnými mastmi.³¹⁶

Zobrazení Krista jako zahradníka najdeme například v Lobkovickém graduálu [44]³¹⁷, kol. 1500. Kristus je oděn do šedého šatu prostého venkovana, s pláštěm, obut je do hnědých, vysokých srolovaných kožených bot a na hlavě má nápadně placatý tmavý klobouk. V levé ruce drží dřevěný rýč s okovanou hranou, jíž se ryje. Jeho pravou rukou směřuje k Máří Magdaléně, která, v modrých šatech s červeným pláštěm a bílým šátkem zahalujícím jí vlasy, před ním (v mírném záklonu) klečí. Jednu ruku natahuje ke Kristu. Mezi ním a Máří Magdalénou se vine úzká vyšlapaná cestička v trávě, která pomyslně

³¹³ ROYT 2006, 311.

³¹⁴ KALVÁNKOVÁ Ludmila: Téma zahrady ve francouzském dvorském umění iluminace v období pozdního středověku, (bakalářská práce na Univerzitě Karlově). Praha, 2007, 56.

³¹⁵ Breviaire á l'usage de Paris, knihovna Chateauroux, BM, ms. 0002, fol. 238

³¹⁶ KALVÁNKOVÁ 2007, 37, obr. 8.

³¹⁷ Lobkovický graduál, Praha, Národní knihovna České republiky

postavy od sebe odděluje. Odděluje tak i dva světy, dvě dimenze, v jedné, pozemské, žije Máří Magdaléna a v druhé, někde mezi nebem a zemí, neb ještě nevystoupil k Otci, se nachází Kristus. Tento motiv oddělení dvou protagonistů je častý. Většinou to bývá strom, jehož kmen vyrůstá na jejich rozhraní. Tak je tomu například u Fürstenberského žaltáře z 15. století, kde je scéna *Noli me tangere* zobrazena na foliu 12v.³¹⁸ Nebo u starších, již zmiňovaných sekretních pečetí [4] Arnošta z Pardubic.

S námětem *Noli me tangere* se setkáme ve strakonické komendě johanitů, na třetím poli severního křídla ambitu. Fresková výzdoba pochází ze 4. desetiletí 14. století.³¹⁹ V jedné ze scén je zde zvlášť znázorněn Kristus-zahradník opírající se o rýč a obklopený dvěma sukovitými stromy s velikými listy, a hned napravo od něj, scéna oddělená jedním ze stromů (pravým), představuje námět *Noli me tangere*, v němž se Magdaléna hluboce sklání před Kristem se vztyčenou pravačkou (a jejím zdviženým ukazováčkem s prostředníčkem), která výrazně charakterizuje dějový obsah. Fresky jsou již však velmi poškozeny. Kristus jako zahradník s rýčem v ruce se zjevuje klečící Máří Magdaléně ve výjevu z jindřichohradeckého klášterního kostela minoritů na severní stěně presbytáře, kde je znázorněn pašijový cyklus. Fresky z Jindřichova Hradce pocházejí ze stejného období jako ty v johanitské komendě ve Strakonících.³²⁰

V Emauzském klášteře (benediktinském klášteře na Slovanech) je na jedné ze scén severního ambitu kláštera zobrazena scéna *Hostina v domě Šimonově* (Lk 7,36-50). Podle dalších starozákonních paralel (Mojžíš prosí o uzdravení sestry Miriam stížená malomocenstvím (Nm 12,13) a *Oběť za malomocné* (Lv 14,4)) je zjevné, že podstatným momentem nemělo být pomazání Krista, ale odpuštění hříchů hříšníci. Dokazuje to i text na obraze: „Marie v domě Šimonově na kolenou žádala o odpuštění“.^{321 322}

Námět *Noli me tangere* na vyobrazeních někdy zastupuje *Zmrtvýchvstání*, jako například od Mistra Theodorika na nástěnné malbě v jihovýchodním okenním výklenku kaple sv. Kříže na Karlštejně, před 1365.

³¹⁸ KRÁSA Josef: *České iluminované rukopisy 13.–16. století*, Praha: Odeon, 1990, 410–411, obr. 250.

³¹⁹ PEŠINA Jaroslav (ed.): *Gotická nástěnná malba v českých zemích I. 1300–1350*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1958, obr. 99, 101, 102.

³²⁰ PEŠINA 1958, obr. 119.

³²¹ „Maria in domo Symon procidens veniam postulabat.“

³²² BENEŠOVSKÁ Klára/KUBÍNOVÁ Kateřina: *Emauzy. Benediktinský klášter na Slovanech v srdci Prahy*. Praha: Academia, 2007.

6.4.2 Máří Magdaléna v provensálské legendě

O dalších osudech Máří Magdalény se dozvídáme z tzv. provensálské legendy, založené na legendách o kajícnici Marii Egyptské a objevující se v určité modifikaci v Legendě Auree Jakuba de Voragine³²³ Příběh začíná plavbou Máří Magdalény z Palestiny do Marseille a končí její smrtí a následným pohřbem.

Plavba do Marseille je námět opírající se o dvě legendy, které po čase splynuly. Podle starší z nich, z 11. století, po letnicích unikne Máří Magdaléna společně s Maximinem, jedním ze sedmdesáti učedníků, pronásledování křesťanů z Jeruzaléma³²⁴ v lodi schopné plavby po moři. Poté v kraji kolem Aix začnou oba kázáním evangelizovat kraj. Podle pozdější legendy, také obsažené v Legendě Auree, je Magdaléna společně se svými bethánskými sourozenci, Martou a Lazarem, a jinými svatými, Židy vsazena na loď bez plachet, vesel i kormidla, a vpuštěna na širé moře, aby zahynula.³²⁵ Za zpěvů a modliteb pak společně šťastně připlují ke břehům Jižní Francie. Zobrazováno může být buď jejich samotné vyplutí (či vypuzení ze země), plavba po moři nebo přistání v Marseille. Příklady zobrazení, kdy světice pluje v lodi plavby schopné, najdeme například na cyklu vitrají z Chartres nebo na iluminaci k „Saelden Hort“ (1410–1420) [45] chované v Karlsruhe.³²⁶ Na iluminaci má loď jasně zřetelná čtyři vesla a vztyčený stožár s větrem propnutou plachtou. Příklad loďky, ve které byla Magdalenina skupina na moři poslána na smrt, protože nebyla nijak ovladatelná, můžeme vidět na Giottově nástěnné malbě v Assisi, v dolním kostele sv. Františka (kolem 1320). Loď je zde zcela obyčejná, bez vesel, kormidla či stožáru, stěžněm a plachtou. V loďce je přepravováno pět osob (tři mužské a dvě ženské), všech se svatozářemi, modlícími se k Bohu, aby cestu šťastně dokončili. Před nimi letí dva andělé, kteří je po cestě ochraňovali. Před nimi jsou vidět již hradby města, ke kterému připlouvají. Na Tiefenbronnském oltáři Lucase Mosera [39] (1432) sedí na mělké loďce bez bočních stěn, pouze se vztyčeným stožárem a napnutými lany, však bez plachty, pět osob, majících opět svatozáře. Vzhledem k tomu, že jsou to tři muži a dvě ženy, jde zřejmě o Máří Magdalénu, Martu, Lazara, Maximina a Cedonia, jehož Kristus uzdravil od slepoty. Není zde Martina služebnice Marcela.

³²³ VORAGINE 1993, 374–383.

³²⁴ ŠMAT 1874, 183.

³²⁵ ŠMAT 1874, 183.

³²⁶ Karlsruhe, Landesbibliothek, Codex St. Georgen, pap. germ. LXVI, fol. 36

Máří Magdaléna zjevující se ve snu marseilleskému knížecímu páru je námětem popisujícím událost, při které se svěřice zjevovala po dvě noci ženě pohanského knížete, zvěstovala jí evangelium a nabádala, ať se postarají o její společníky, se kterými připlula, neboť jsou bez přístřeší, mají hlad a je jim zima, jinak tu ženu i jejího manžela stihne Boží trest, kněžna se však bála a svému muži nic neřekla. Třetí noci se rozzlobená Máří Magdaléna zjevila ve snu každému z nich. Poté co se probudili a zjistili, že měli tentýž sen, velice se polekali a raději se o Magdaleniny svaté společníky postarali. Ve středu zavřeného Tiefenbronnského Moserova oltáře [39] stojí Máří Magdaléna u postele knížecího páru, přičemž muž spí, hlavu s pokrývkou na noc si loktem podepíraje, a žena se zahalenými vlasy bílou rouškou, jinak zcela nahá, sedí na posteli a s rukama sepjatýma hledí na gestikulující Magdalénu. Scéna se odehrává za velkým čtyřdílným oknem domu, u jehož hradeb se dole pod malou stříškou k sobě choulí Marta s Cedoniem, spícím jí v klíně, Lazarem a Maximinem, podpírajícím si hlavu při spánku.

Kázání v Marseille je námět vyskytující se čteně na mnoha vyobrazeních. Vzpomeňme například florentskou desku Mistra sv. Máří Magdalény [21], kde na druhém výjevu v pravé části obrazu stojí na mírně vyvýšeném místě Máří Magdaléna, oděna ve světlém nažloutlém šatu s červeným pláštěm, přehozeným i přes hlavu. V levé ruce třímá zlatou pyxidu, pravou žehná shromážděnému lidu v levé části výjevu. Mezi naslouchajícími je i knížecí manželský pár.

Příběh marseilleského knížecího páru bývá zobrazován v několika scénách, z nichž nejdůležitější je vzkříšení zemřelé kněžny skrze přímlovu Máří Magdalény. První scéna může být Kníže před obrazem modly, vyprošujícího syna; další Kníže se vydává na pouť poté, co kněžna na přímlovu Máří Magdalény otěhotněla; Plavba po moři do Říma; Vysazení kněžny, která zemřela při porodu, a dítěte na ostrově; Kníže před Petrem v Římě a u Svatého hrobu v Jeruzalémě – v těchto zobrazeních bývá někdy přítomna i kněžna, která podle legendy, ač její tělo leželo mrtvé na ostrově, byla v Římě i na všech místech, která knížeti Petr ukazoval, spolu se svým manželem. Máří Magdaléna má tak na jednom z vyobrazení na rukách malou postavu kněžny (malba na skle v Lübecku)³²⁷; Zázračné nalezení dítěte a díky přímlově Máří Magdalény probuzení kněžny (příklad najdeme na již zmiňovaném výjevu Plavby do Marseille na Giottově fresce z kostela v Assisi [38], kde je na malém ostrůvku, jako vedlejší scéna, namalována ležící ženská postava, zahalená do

³²⁷ LCI 7 1990, col. 535–536.

pláště, kterým ji její muž přikryl, když ji mrtvou na ostrově opouštěl, k níž přijíždí loď s knížetem. Velmi narativně scénu ztvárnil Giovanni da Milano, když vymaloval kapli Rinuccini v kostele Sta Croce ve Florencii. Na fresce z roku 1365 [42] je ve středním plánu vidno loď kotvící u břehu ostrova (všimněme si i detailů jako vytažené plachty, dvou kotev vhozených ke dnu moře), na kterém stojí v předním plánu po pravé straně skupinka mužů, kteří cestovali s marseilleským knížetem, jenž před nimi klečí, ruce spínaje a pohled upíraje k nebi při modlitbě. V levé části se pak hlavní pozornost obrací k ležící nehybné mrtvé ženě, přikryté červeným pláštěm, na němž si hraje dítě, ke kterému se sklání jeho otec, a chytá ho poprvé do náručí. V zadním plánu jsou vidět lodě, skaliska a hradby města. Dalšími zobrazovanými scénami jsou Zpáteční cesta knížete; Přistání knížete v Marseille, příležitostně i přivítání Máří Magdalény; Křest marseillského knížecího páru sv. Maximinem; Kníže jako stavitel křesťanských kostelů a pád model; a naposledy pak Máří Magdaléna dosazuje Maximina jako biskupa do Marseille.³²⁸

Se zobrazováním Máří Magdalény jako kajícnice souvisí mnoho převzatých rysů z legendy o sv. Marii Egyptské (poustevníčení na poušti – i když Máří byla v jeskyni; návštěva jednoho, během doby postní, v samotě žijícího kněze, který je u Máří Magdalény nejmenovaný, u Marie Egyptské je zván Zosimus; předání kabátu nebo šatu knězem nahé kajícnici; knězem spatřená světice vyzvedávaná během modlitby nad zem, při tom je Máří Magdaléna pozdvižena anděly k přijímání. Dvěma nejdůležitějšími kajícnými scénami středověku jsou Pozdvižení a Přijímání.

Kající Máří Magdaléna je jako samostatné téma zobrazována v manýrismu a v baroku. Kajícnice většinou klečí v divokém, skalnatém přírodním prostředí. Na zemi bývají pohozené důtky a metla, poukazující ke kajícným praktikám světice, o jejích meditacích vypovídá krucifix, bible a lebka symbolizují dočasnost lidského života. Máří Magdaléna bývá zobrazena při modlitbě, v okamžiku extatického vytržení. Často se scéna vyznačuje dramatickým střídáním světla a stínů, které podtrhují sugestivní vyznění scény. Kající se a spasená hříšnice splňovala ideální představy církve o vhodném náboženském obraze jako nástroji katolické reformace. Například Petr Brandl v klášteře poutního místa na Skalce znázornil Kající Máří Magdalénu [15], o níž jsme se již zmiňovali, jedno z jeho

³²⁸ Četné příklady jednotlivých děl najdeme v LCI 7 1990, col. 535–536.

prvních známých děl, nacházející se dnes v kostel v Mníšku. K dalším příkladům vyobrazení viz LCI³²⁹.

Pozdvižení sv. Máří Magdalény je často špatně interpretováno jako Nanebevzetí nebo Nanebevstoupení, někdy Povýšení. Držme se proto pravého názvu a významu scény. K pozdvihování světice anděly na nebesa docházelo sedmkrát denně od té doby, co přebývala v jeskyni. V nebi pak naslouchala andělským chórům a jejich zpěvy byla sycena, takže nepotřebovala žádnou pozemskou potravu po celých třicet let. V nebesích jí bylo ve vidění dopřáno zakusit blaženost, jež je připravena spravedlivým.³³⁰ Jednoho dne se stal nějaký poustevník náhodným svědkem jejího pozdvižení a zprávu o tom přinesl do Marseille. Proto může být někdy na výjevu zobrazován, vzhlížející vzhůru.³³¹ Nejranějším zobrazením Pozdvižení je reliéf od Gisleberta z 13. století, dnes v Muzeu v Autun, kde je někdy za Máří Magdalénu nesprávně zaměňována Panna Marie.³³² Na florentinské desce Mistra sv. Máří Magdalény (1280–1285) [21] se kajícnice ve vlasovém šatu vznáší nad jeskyní se čtyřmi anděly okolo sebe. Následně je tato scéna zahrnuta téměř do všech magdalenských cyklů. V každé zemi však k námětu přistupovali s jinou vahou. V Itálii a Španělsku je scéna rovna jiným; v Nizozemí je pokládána za vedlejší a často bývá zobrazena pouze v pozadí (jako na Cranachově obraze s Máří Magdalénou [17] z Kolínského Wallraf-Richartz-Musea³³³); V Německu, ale i u nás, byla upřednostňována jako střední část oltářové skříně, např. Tiefenbronnský oltář s plastickým Pozdvižením z 16. století, Tilmana Riemeschneidera [23] půvabné Pozdvižení (1490–1492) nebo pozdně gotický oltář z dílny mistra Mathiase Stöberla [37] v kostele sv. Máří Magdalény v Ridnaunu v jižním Tyrolsku. Z českého prostředí pak vyzdvihneme dřevorezbu ve středu tzv. Kerhartické archy [46], Litoměřice, 1507 (na jejíchž křídlech jsou malby s náměty *Noli me tangere* a Máří Magdalény pod křížem). V Severočeském muzeu v Liberci se nachází reliéfní polychromovaná zlacená dřevorezba Pozdvižení Máří Magdalény [24] pocházející z Podunají kolem roku 1510. Tato dřevorezba byla také patrně výplní oltářní skříně. Magdalena se vznáší nad skalisky na pozadí středověkého hradu a města, zatímco ve sluji klečí postava kněze, svědka jejího Pozdvižení.³³⁴

³²⁹ LCI 7 1990, col. 536–537.

³³⁰ HALL 1991, 261.

³³¹ HALL 1991, 261.

³³² LCI 7 1990, col. 537.

³³³ LCI 7 1990, col. 520, obr. 2.

³³⁴ KRÁMSKÁ 1997, 42.

Námět Pozdvižení sv. Máří Magdalény se v českém prostředí objevuje už od poloviny 14. století. Rozměrná kompozice Pozdvižení (po 1344) zdobí horní pole severní stěny presbytáře v kyjském kostele sv. Bartoloměje v Praze [22]. Malíř byl zřejmě ovlivněn malbou florentského Mistra sv. Máří Magdalény, na jehož desce [21] je světice zobrazena frontálně jako kajícnice zahalená do dlouhých vlasů, zahalujících její nahou protáhlou postavu. Máří Magdalénu povznáší šest andělů. Výjev je umístěn v krajíně charakterizované vegetací (stromy s kulovitými korunami namalovanými po stranách), ale také písečnými pahorky jasně žluté barvy. Modrý kolorit pozadí kontrastuje se žlutou a výrazně hnědou barvou dlouhých vlasů světice. Výraznou barevnost umocňují světlí andělé a zelené koruny stromů.³³⁵ Ve spodním poli téže (severní) stěny presbytáře jsou znázorněny postavy dvou pražských biskupů, Jana IV. z Dražic (1330–1343) a velmi mladého modlícího se arcibiskupa Arnošta z Pardubic (po 1344), který vzhlíží k Pozdvižení sv. Máří Magdalény. Jak již víme, byl to veliký ctitel světice a nechal si i scénu Pozdvižení znázornit na jedné ze svých pečeti. Výpravnost scény a její umístění nad řadou biskupů tak dokládá dobovou úctu ke světici. Ve stejné době (40. léta 14. století) vznikla i fresková výzdoba kostela ve Čkyni se zobrazením Pozdvižení, velmi podobného tomu kyjskému. Máří Magdaléna je na něm zobrazena se sepjatýma rukama, zahalená do vlasů ve formě šatu, jehož meandrovitý spodní okraj končí nad bosými chodidly. Ač je freska silně poškozena, tušíme, že po stranách byli čtyři menší andělé, kteří světici pozvedali. Z padesátých let téhož století, tedy přibližně o deset let mladší, je malovaná miniatura (iniciála „M“) stejného námětu v rukopise Bartholomea da Urbino [47]³³⁶, vážícího se k svátku a homilii světice. Máří Magdaléna, opět frontálně zobrazená, je zahalena v šat z dlouhých vlasů.³³⁷ Nesou ji po stranách dva andělé. Vlevo od ní si můžeme všimnout otevřené jeskyně s oltářem, tedy jeskyně v Sainte-Baume. Proto můžeme původ této kompozice odvodit z francouzského prostředí. Pozdvižení Máří Magdalény nacházíme rovněž na miniatuře v Opatovickém brevíři [26], na níž andělé přinášejí světici i korunu.³³⁸ Miodońska³³⁹ poukázala v souvislosti s přítomností světice na symbol *vita contemplativa*.

³³⁵ VŠETEČKOVÁ 1993, 255.

³³⁶ Bartholomeus de Urbino, *Secunda pars Milleloquii Sancti Augustini*, Praha, Knihovna Národního muzea XII A 3, M, fol 2v, 50. léta 14. století

³³⁷ VŠETEČKOVÁ Zuzana: *Středověký kostel sv. Bartoloměje v Praze 9 - Kyjích do počátku husitských válek*. In: *Umění* 41. Praha, 1993, 256.

³³⁸ VŠETEČKOVÁ 1991 — Zuzana VŠETEČKOVÁ: *Zpráva o fotodokumentaci Josefa Krávy*. In: *Umění* 39. Praha, 1991, 268

Schéma dvou nebo více andělů, kteří frontálně znázorněnou Máří Magdalénu pozdvihují, se mění v Giottově okruhu v Assisi [38]. Pozdvižená Máří Magdaléna je zobrazena z profilu, klečící na oblaku.

Námět jako samotný bývá zobrazován nejčastěji v německých grafikách 15. a raného 16. století. Z let 1450-1467 pochází rytina od německého monogramisty ES [27], kde je nahá Máří Magdaléna vynášena šesti anděly na nebe. Má dlouhé vlnité vlasy sahající jí až k bokům, ruce má před hrudí překřížené, v obličeji výraz odevzdání. Krajina tvořená skalisky, ze které stoupá Marie nahoru, je plna nejrůznějších květin a ptáků. Ze skály vyrůstá borovice, z jiné zas suchý strom. Dürerův dřevoryt z let 1504–1505 zachycuje nahou Magdalénu vynášenou šesti anděly do nebe. Dva z nich podpírají její chodidla. Světice je pozdvihována přímo z jeskyně znázorněné pod ní, v pozadí v krajině s mořem, po němž plují lodě, je na travnaté cestičce zachycen poustevník (kněz), který se stal svědkem jejího Pozdvižení. Levou zdviženou rukou si cloní slunce, aby na Magdalénu dobře viděl, pravou se opírá o dřevěnou hůl. Z roku 1506 pochází Pozdvižení Máří Magdalény od Lucase Cranacha [28], kde zcela nahou světici obklopuje sedm andělíčků vynášejících jí vzhůru. Krajině dominuje velká skála s uschlým stromem a v pozadí město.

Zvláštním typem Pozdvižení pak někdy může být podoba Máří Magdalény jako *Christofory* objevují se na některých sienských deskových obrazech 14. století: Máří Magdaléna při Pozdvižení přidržuje před svou hrudi v nimbu hlavu Krista (tento motiv odpovídá typu Marie Platytera). Tento motiv má odkazovat na Magdaleninu horoucí lásku ke Kristu.³⁴⁰ Paolo Veneziano na ústřední desce svého triptychu [48] tuto zvláštní formu znázornil. Marii Magdalénu, jejíž tělo pokrývají vlasy dlouhé až ke kotníkům, ze skalnaté krajiny se čtyřmi stromy vynášejí dva andělé s rozměrnými křídly.

Pozoruhodné je nové pojetí motivu znázorněné Giovannim Lafrancem na malbě z kostela sv. Marty v Neapoli (dnes Naples, Galleria Nazionale di Capodimonte), kde je nahá kajícnice znázorněna jako by byla vyzvedávána větrem (kol. 1605). Zrak svůj upírá k nebi (jako v té době většinou) plna očekávání, paže má roztažené. Podobně znázornil Magdalénu i Domenichino (1610–1620, dnes v Ermitáži v Leningradu), na jehož malbě Marie s pohledem upřeným k nebi a s roztaženýma rukama působí, jako by do nebe sama letěla, vznášela se vlastní silou. Andělé letící s ní vzhůru drží její atributy, důtky, nádobku

³³⁹ MİODOŃSKA 1968, 238 - obr. 25, 240.

³⁴⁰ LCI 7 1990, col. 537.

se vzácnými oleji. Jeden z nich, držící poustevnickou košili, rukou ukazuje na světici s pohledem upřeným na diváka.

Máří Magdaléně je přinášén nebeský pokrm (někdy též *Nebeská hostina*). Kajícnice někdy hledí ven z jeskyně do pouštní krajiny, anděl jí podává hostii a (nebo) kalich. Jindy bývá motiv spojen, a to častěji, se scénou *Pozdvižení*, kdy k Marii z vrchu přilétá anděl s hostií. Toto téma bylo oblíbené v Itálii. Zprvu bylo pouze součástí magdalenských cyklů, od 4. čtvrtiny 15. století se vyskytuje jako samostatný výjev na obrazech. Na desce svatomagdalenského Mistra z Florencie je námět umístěn u jeskyně, v níž kajícnice, zahalená vlasy, klečí, ruce natahující k andělovi, který jí z nebe přináší hostii a vkládá do jejích nastavených dlaní. Na malbě Antonia del Pollaiuola (kol. 1460) je Máří Magdaléna, jejíž tělo zakrývají páskem převázané vlasy, pozdvihována ze své jeskyně čtyřmi anděly, zatímco pátý ji z nebe snáší Tělo Kristovo. Anděl se ho nedotýká, ruku, v níž hostii drží, má zlehka ovinutou pruhem hedvábné látky, jejíž konce vlají ve větru. Stejný motiv použil i Lorenzo di Credi (kol. 1520, Esztergom), s tou výjimkou, že anděl přináší i kalich. Máří Magdaléna na tomto obraze klečí na oblaku. Andělé, kteří ji Pozdvihují, mají pod každým chodidlem také malý obláček.

Někdy bývá také samostatně zobrazována scéna *Návštěvy kněze/poustevníka*, která bývá v pozadí často součástí *Pozdvižení*. Ojedinelá jsou vyobrazení, kde kněz předává plášť Máří Magdaléně v jeskyni, například na nástěnné malbě kostela sv. Františka v Assisi (Giotto, kol. 1320). Tento motiv je jasně převzat z legendy o sv. Marii Egyptské, kde jí Zosimus předává plášť.

Poslední přijímání Máří Magdalény je téma vyskytující se ve středověku od doby vzniku florentského deskového obrazu [21] (1280–1285), na němž autor zobrazil kněze držícího ve zlatě vyhotovenou patěnu, z níž modlí se Máří Magdaléně, klečící u vchodu do jeskyně a oděné jen dlouhými vlasy, podává k jejím zavřeným ústům hostii. Scéna se odehrává ve volné přírodě se skalisky porostlými zřídka travou. Tento druh přijímání v krajině se opírá o legendu sv. Marie Egyptské. Podle Zlaté legendy šla Máří Magdaléna k přijímání sama do kostela za biskupem Maximinem, jemuž zprávu o svém příchodu poslala po knězi, který ji v pustině navštívil. Takovým znázorněním, kdy přijímá své poslední svaté přijímání v kostele, je například malba Mistra Coburg Roundels [25] (kol. 1485), kde před biskupem klečí v chlupatém šatu oděná světice s blondatými vlasy. Za ní jsou dva andělé, kteří ji doprovázejí. Jiným typem, kdy světici při přijímání nadnášejí andělé jako u *Pozdvižení*, nebo ji k přijímání přímo přinášejí, je například výjev z

Tiefenbronnského oltáře Lucase Mosera (1431). Tento typus je častý v Německu, ale také ve Španělsku.

Smrt Máří Magdalény bývá zobrazována příležitostně v magdalenských cyklech (vitraje v Chartres aj.)³⁴¹, ale také ojedinele i jako samostatný výjev. Máří Magdaléna většinou leží na smrtelné posteli, zatímco její duši přijímají Kristus nebo andělé. Ze 13. století uvádíme příklad [49] z oltáře sv. Máří Magdalény se scénami z jejího života (Meister der Madonna di Oropa, Palazzo Madama, Torino), kde světice leží s rukama překříženými a položenými na břicho, její tělo je zakryto dlouhými vlnícími se vlasy. Nad její hlavou vynášejí dva andělé Magdaleninu malou duši (nahou frontálně zobrazenou polopostavu (klečící) s rukama sepjatými v modlitbě) klečící v drahocenné látce vzhůru ke Kristu, který ve své pravici třímá kadidelnici.

Ojedinele může být scéna zobrazována ve volné přírodě (jako například na londýnském Apokalyptickém oltáři). Příležitostně také podle Zlaté legendy na stupni oltáře,³⁴² protože poté, co přijala tělo a krev Páně, vypustila duši.³⁴³

Pohřeb Máří Magdalény se většinou odehrává v přítomnosti sv. Maximina a někdy i andělů. Tělo světice bývá ukládáno do sarkofágu. Na obraze z Florencie [21] je Máří Magdaléna ležící v kamenném sarkofágu zahalena do svých vlasů, ruce má v oblasti zápěstí zkřížené. Nad ní stojí dva biskupové, sv. Maximin a zřejmě i sv. Lazar, jeden ji okuřuje kadidelnicí, druhý s knihou v jedné ruce dává požehnání. Za nimi stojí zástupy kněží z celé diecéze, kteří drží jakýsi baldachýn nad mrtvým tělem světice. Scéna se odehrává ve městě. V přítomnosti andělů i Maximina je pak zobrazena na reliéfu Riemenschneiderova oltáře sv. Máří Magdalény z Münnerstradtu (1490–1492), kde Mariino tělo, porostlé chloupky jako na témže oltáři ve scéně Pozdvižení, ukládají biskup s anděly společně do sarkofágu umístěného ve volné krajině naznačené vysokými skalisky. Ojedinele může být scéna situována i do jeskyně/poustevny.

³⁴¹ LCI 7 1990, col. 540.

³⁴² LCI 7 1990, col. 540.

³⁴³ DUBY 1997, 38.

Závěr

Vzhledem k tomu, že jsem k práci přistupovala bez předchozí bližší zkušenosti s tématem a Máří Magdalénou jako takovou, byla tato práce objevná především pro mě samotnou, z čehož mám největší radost, protože mě velmi obohatila a naučila jsem se novým věcem. Samozřejmě mým primárním úkolem bylo zpracovat téma, kterému se dosud komplexněji v našem českém uměnovědném prostředí nikdo nevěnoval. O to víc jsem se snažila obsáhnout téma širěji, v kontextu celoevropském i českém, čemuž ale neprospělo propracování do větších detailů, které by si práce ještě jistě zasloužila.

Zpočátku jsem se snažila rozebrat biblická evangelia zmiňující se o Máří Magdaléně a porovnat je. Zjistila jsem, že se v mnoha směrech rozcházejí. Nejen v jednotlivých popisovaných scénách (jako například Hostina v domě Šimonově versus Pomazání hlavy Kristovy v domě Šimona Malomocného), ale také v tom, koho označují za Máří Magdalénu. Zjistila jsem, že je ztotožňována s naprosto anonymní hříšnicí a s Maríí z Bethánie, sestrou Marty a Lazara. Všechny tři osoby však v přeneseném smyslu spojovala nádobka se vzácným olejem a proto, v době, kdy se církevní otcové snažili zjednodušit výklad některých pasáží Písma, byly na konci 6. století za Řehoře Velikého všechny tři postavy sloučeny v jednu jedinou, ač ve Východní církvi jsou to stále tři odlišné postavy. A jak již od moderních exegetů víme, byly to skutečně rozdílné osoby. Přesto od 7. století až do dnešních dnů pokládáme Máří Magdalénu za nevěstku, která Kristovi smáčela nohy svými slzami i za ženu, která ho doprovázela na jeho cestách, naslouchala jeho slovům, stála pod křížem a trpěla při jeho umírání a které se při svém vzkříšení jako prvnímu člověku zjevil.

O apokryfních textech se zmiňuji jen okrajově, neboť jsem je v práci posléze nepoužívala, ale je důležité je zmínit, protože kromě evangelia kanonizovaného a legend patří k jediným pramenům.

Další velkou kapitolou jsou legendy vztahující se k životu světice, které vznikaly přibližně od 9. století a jejichž podobu známe především ze souboru Zlaté legendy Jakuba de Voragine z poloviny 13. století. Vzhledem k tomu, že ještě nebyla do ani jednoho ze dvou českých vydání legend zařazena, zahrnula jsem její překlad do své diplomové práce. Máří Magdaléna podle této provensálské legendy připlula na lodi ke břehům jihofrancouzské Marseille, kde se spolu se svými společníky věnovala kázání a evangelizaci oblasti. Po nějaké době se rozhodla odejít do pustiny a vysoko v horách, na odlehlém místě u Saint-Maximim-la-Sainte-Baume, si našla jeskyni, ve které se po

dlouhých třicet let oddávala rozjímání a kontemplativnímu životu. Tato její role byla v období protireformace a baroka silně vyzdvihována, církevním představitelům se hodila do tehdejšího kázání jako vzor pro hříšníky.

Následně jsem se zaměřila na vývoj kultu, především na Západě, ale nevynechala jsem ani její uctívání na Východě. Připomenula jsem její nejznámější svátky, ale i místa spojované s jejím kultem. V římskokatolické církvi se úcta k Máří Magdaléně rozmohla především v burgundském opatství ve Vézelay, neboť zde byly podle legendy uchovány její ostatky, ke kterým od poloviny 11. století proudily davy poutníků. V druhé půli 13. století však neustálá vzrůstající sláva poutního místa, velmi dobře situovaného při jedné z cest ke sv. Jakubu do Santiaga de Compostela, končí. Souvisí to se „znovuobjevením“ ostatků světice v místě, kde bylo její tělo původně pohřbeno, ač se po dlouhá staletí myslelo, že je odnesli vézelayští mniši. Tím se náhle malé městečko Saint-Maximin u Aix v Provence ohromně rozroste, a až do konce 18. století, kdy jsou za francouzské revoluce ostatky zničeny nebo rozkradeny a poutní místo pobořeno, jeho sláva neupadá. Snažila jsem se z kusých informací obsažených v naší literatuře dát dohromady informace ke kultu rozvíjejícímu se, ovšem ne nijak velkou měrou, také v českých zemích. A uváděla jsem nejrůznější příklady. Z těchto údajů nám vyvstává zlehka obraz magdaleniny úcty, která byla podporována ve středověku tzv. magdalenskými plankty, popisujícími Magdalenino utrpení pod křížem při Kristově skonu, i nejrůznějšími hrami a písněmi. Kult byl z Francie přenesen zřejmě Janem IV. z Dražic, i když nelze tuto domněnku podložit. Lze však předpokládat, že po jeho dlouhém pobytu v Avignonu, odkud si přivezl i několik francouzských rukopisů, uměleckých, ale i umělců samotných, s sebou přinesl i kult světice. V jeho době je namalována freska Alegorie sv. Kříže v ambitu augustiniánského kláštera v Roudnici, na němž Máří Magdaléna klečí po giottovském vzoru pod křížem. Jedním z největších středověkých ctitelů Máří Magdalény byl Arnošt z Pardubic, který si nechal i na svých pečeti světici vypodobnit. Arnošt je také zřejmě autorem ideové výzdoby fresek v kapli sv. Kříže na Karlštejně s magdalenskými scénami. Jeho na zdi namalovaná postava, snad jediná známá, z kostela sv. Bartoloměje v Kyjích ze 14. století se dívá vzhůru k výjevu Pozdvižení Máří Magdalény (z poloviny 15. století). V té době také Karel IV. přivezl z Francie i několik Mariiných ostatků.

Přesto si myslím, že největší úcty se Máří Magdaléně dostalo v období baroka, kdy vzrůstá její role jako exempla kajícího. Kdy je vyzdvihována její role kontemplativní,

rozmímavá. Bývá často zobrazována jako poloobnažená krásná žena klečící u jeskyně, prožívající vnitřní extatické vytržení. Na obrazech bývá hra se světly a stíny, dramatizující scénu ve volné skalnaté nehostinné krajině, do níž je zasazena jako protipól její půvabná vlnadná postava. V baroku se také rozmáhá stavba celých komplexů zasvěcených Máří Magdaléně a budovaných ve stylu *vita contemplativa* kajícnice. Jako například na Skalce u Mníšku pod Brdy.

V krátké kapitole jsem se také věnovala řádu magdalenitek, které žily po vzoru kajícnice a jichž několik klášterů vznikalo i na českém území, o nichž se zmiňuji. Byly však většinou všechny zrušeny v dobách husitských válek.

Posledním velkým celkem této práce je zmapování nejrůznějších druhů zobrazování světice ve výtvarném umění, jejich systematizace, roztrídění podle námětů, podle podoby zobrazení kajícnice, podle postav, s nimiž je na vyobrazení a podobně. Snažila jsem se také vypsát všechny atributy, s nimiž může být spojována.

V poslední kapitole jsem se věnovala ikonografii jednotlivých scén, rozdělených podkapitolami na scény pocházející z evangelií a na scény, které se opírají o provensálskou legendu. V biblické části však neuvádím scény související s Kristovými pašijemi (Ukřižování, Ukládání do hrobu, Oplakávání) tedy scén, na nichž sice světice může být zobrazena, ale spojených primárně s Ježíšovým životem, kde je role Máří Magdalény spíše upozaděna. Vycházím také z exegeticko-biblického rozdělení.

Kult sv. Máří Magdalény se ani dnes, v době, kdy komunistická éra v mnoha z nás utlumila křesťanskou víru, po mnoho generací v nás zakořeněnou, nepřestal projevovat. Obnovily se poutní tradice, opravují se poutní místa spojená s úctou Máří Magdalény, jakým je například skalecký kostelíček na kopci u Mníšku pod Brdy, kde se každoročně na první neděli po 22. červenci, dnu, kdy se slaví svátek světice, koná pouť, jíž jsem se i několikrát účastnila. Celý Mníšek ožije lidmi, přijedou kolotočáři, náměstí se zaplní stánky, všude je slyšet hudba... Slavnostní průvod vychází za zpěvu z náměstí prastarou lipovou alejí (dnes nahrazenou víceméně jírovci) vzhůru na Skalku, kde je poté odsloužena mše pod širým nebem, mající své nesporné kouzlo. Celý areál je nyní neustále opravován, z jeho havarijního stavu, který byl způsoben záměrným poddolováním, odnětím střech, spojeným s postupnou devastací náletových dřevin, deštěm apod., se v osmdesátých letech 20. století začal postupně zotavovat. Myslím si, že v dnešní době sílí touha lidí po návštěvách takovýchto silně působících míst, že se snaží jim znovu vdechnout život a obnovit dávné tradice.

Seznam použitých zkratk

BHL — Bibliotheca Hagiographica Latina antiquae et mediae aetatis

LCI — Lexikon der christlichen Ikonographie

LThK — Lexikon für Theologie und Kirche

NG — Národní Galerie v Praze

SÚA — Státní Ústřední Archiv

Seznam literatury

- BARTLOVÁ 2001 — Milena BARTLOVÁ: Poctivé obrazy. Deskové malířství v Čechách a na Moravě 1400–1460. Praha: Argo, 2001
- BENEŠOVSKÁ/KUBÍNOVÁ 2007 — Klára BENEŠOVSKÁ / Kateřina KUBÍNOVÁ: Emauzy. Benediktinský klášter na Slovanech v srdci Prahy. Praha: Academia, 2007
- BERNDORF 1927 — Alexandr BERNDORF: Výlety do okolí Prahy. Skalka. In: Nová Praha 19 a 21, roč. 8. Praha 1927, 11–12.
- BIBLE 2001 — Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Včetně deuterokanonických knih. Český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost, 2001
- Bible svatá aneb Všecka svatá písmena Starého i Nového zákona: podle posledního vydání Kralického z roku 1613. Praha: Fortuna Libri, 2011
- BIČ/SOUČEK/MÁNEK 2009 — Miloš BIČ/Josef Bohumil SOUČEK/Jindřich MÁNEK: Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona: český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost, 2009
- BHL — Bibliotheca Hagiographica Latina antiquae et mediae aetatis, ed. socii Bollandiani, I-II., Brüssel 1898–1901
- BOROVIČKA 1860— Jan BOROVIČKA: Skalka neb vrch sv. Máří Majdaleny u Mníšku. Polohopisní nástin. In: Pražské noviny 126–134. Praha 1860
- BRAUNFELS 1990 — Wolfgang BRAUNFELS (ed.): Lexikon der Christlichen ikonographie. Ikonographie der Heiligen. Rom: Herder, 1990
- ČÁKA 1999 — Jan ČÁKA: Toulání po Brdech. Souhrnné vydání knih Po Brdech se chodí pěšky a Brdské toulání. Praha: Mladá Fronta, 1999
- ČERNÝ 2006 — Jiří ČERNÝ: Poutní místa jižních Čech. Milostné obrazy, sochy a místa zvláštní zbožnosti. České Budějovice: Veduta, 2006
- DUBY 1997 — Georges DUBY: Vznešené paní z 12. století I. Heliosa, Aliénor, Isolda a další. Praha: Atlantis 1997, 27–46
- DUS/POKORNÝ 2001 — Jan A[mos] DUS/Petr POKORNÝ: Novozákonní apokryfy. I, Neznámá evangelia. Praha: Vyšehrad, 2001
- EIKELMAN 2008 — Renate EIKELMAN (ed.): Bayerisches Nationalmuseum. Handbuch der kunst und kulturgeschichtlichen Sammlungen. München 2008, 79
- FAJT (ed.) 1997 — Jiří FAJT (ed.): Magister Theodoricus. Dvorní malíř císaře Karla IV. Umělecká výzdoba posvátných prostor hradu Karlštejna. Praha: 1997

- FAJT/ROYT 1997 — Jiří FAJT/Jan ROYT: Magister Theodoricus. Dvorní malíř císaře Karla IV. Umělecká výzdoba posvátných prostor hradu Karlštejna. Praha: Národní Galerie, 1997
- FAJT/ROYT/GOTTFRIED 1998 — Jiří FAJT/Jan ROYT/Libor GOTTFRIED: Posvátné prostory hradu Karlštejna. Praha 1998
- GARTH 1950 — Helen Meredith GARTH: Saint Mary Magdalene in Mediaeval Literature. (disertační práce z roku 1949) Baltimore: The Johns Hopkins Press, 1950
- HÁJEK J[...]: Historie bývalé františkánské rezidence na Skalce v Mníšku pod Brdy. In: <http://www.faramnisek.webz.cz/historie.htm>, (vyhledáno 2.7. 2007).
- HALL 1991 — James HALL: Marie Magdalena. In: Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění, Praha: Mladá Fronta 1991, 259–262
- HAVRÁNEK/HRABÁK 1963 — Bohuslav HAVRÁNEK/Josef HRABÁK: Výbor z české literatury doby husitské, 3. sv. Praha: Československá Akademie věd, 1963, 451–470.
- HAVRDA/TRYML 2009 — Jan HAVRDA/Michal TRYML: Kláštery magdalenitek a dominikánů u sv. Máří Magdalény na Malé Straně v Praze. In: Staletá Praha XXV, č. 2. Praha 2009, 26–46.
- HLEDÍKOVÁ 1991 — HLEDÍKOVÁ Zdeňka: Biskup Jan IV. z Dražic (1301–1343). Praha: Univerzita Karlova, 1991
- HLEDÍKOVÁ 2008 — Zdeňka HLEDÍKOVÁ: Arnošt z Pardubic. Arcibiskup-Zakladatel-Rádce. Praha: Vyšehrad, 2008
- HOLAS 1929 — František Xaver HOLAS: Dějiny poutního místa mariánského Svaté hory u Příbramě, Příbram 1929
- HORYNA/KUČERA 1998 — Mojmír HORYNA/Jaroslav KUČERA: Dientzenhoferové. Praha: Akropolis, 1998
- HORYNA/NOVOSADOVÁ 1978 — M[ojmír] HORYNA /O[lga] NOVOSADOVÁ: Mníšek pod Brdy – Skalka. Kostel sv. Máří Magdaleny a býv. františkánský klášter. Stavebně historický průzkum, NPÚ, archiv ú.o.p. středních Čech v Praze, arch. č. 116, nepublikovaný strojopis. Praha 1978
- HRONEK 1921 — Josef HRONEK: Život blažené Maří Magdaleny i sestry její svaté Marty. In: Časopis katolického duchovenstva, roč. 62. Praha: Arcibiskupská knihtiskárna Rohlíček a Sievers, 1921, 62
- JANSSEN 1961 — Marga JANSSEN: Maria Magdalena in der abendländischen Kunst. Ikonographie der Heiligen von den Anfängen bis ins 16. Jahrhundert (dizertační práce). Freiburg im Breisgau 1961

- JANSEN 2000 — Katherine Ludwig JANSEN: *The Making of the Magdalen: Preaching and Popular Devotion in the Later Middle Ages*. Princeton: Princeton University Press, 2000.
- JIRÁSKO 1991 — Luděk JIRÁSKO: *Církevní řády a kongregace v českých zemích*. Praha: Klášter premonstrátů na Strahově, 1991
- JOHNSTON 2007 — Barbara Jean JOHNSTON: *Sacred Kingship and royal patronage in the Vie de la Magdalene. Pilgrimage, politics, passion plays, and the life of Louise of Savoy* (disertační práce na Florida State University, College of visual arts, theatre, and dance) Florida 2007
- KALVASOVÁ 2008 — Vendula KALVASOVÁ: *Marie Magdalská v Bibli a křesťanské tradici* (diplomová práce na Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze). Praha 2008
- KEMPERDICK 2010 — Stephan KEMPERDICK: *Deutsche und böhmische Gemälde 1230–1430. Kritischer Bestandskatalog*. Gemäldegalerie Staatliche Museen zu Berlin. Berlin 2010
- KOLÁŘOVÁ 2011 — Eva KOLÁŘOVÁ: *Třeboňský oltář: mýtus či skutečnost? (rekonstrukce-původní provenience-dátace-objednavatel)*. In: <http://stavitele-katedral.cz/eva-kolarova-the-trebon-altarpiece-reality-or-myth-reconstruction-original-provenance-dating-commissioner/>, vyhledáno 3. 10. 2011
- KOLLÁR 1992 — Jaroslav KOLLÁR: *Česká Hra veselé Magdalény a středověké divadlo*. In: *Divadelní revue*, 1992, 39-50.
- KOMÁREK 2000 — Karel KOMÁREK: *Osobní jména v českých biblích*, Olomouc 2000
- KRAFT 2005 — Heinrich KRAFT: *Slovník starokřesťanské literatury*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005
- KRÁSA 1990 — Josef KRÁSA: *České iluminované rukopisy 13.–16. století*, Praha: Odeon, 1990
- KRÁMSKÁ 1997 Bohunka KRÁMSKÁ: *Kalendárium světců*. In: *Starožitnosti a umění* 7-8, Praha 1997, 42
- KRYŠTŮFEK 1916 — František Xaver KRYŠTŮFEK: *Svatá Máří Magdaléna*. In: *Český katolický deník* (1–2 díl). Praha 1916, 8–13, 91–95
- KŘEČKOVÁ 1996 — Jitka KŘEČKOVÁ: *Pečeti arcibiskupa Arnošta z Pardubic*. In: *Sborník prací k sedmdesátým narozeninám dr. Karla Beránka*. Praha: Státní ústřední archiv, 1996, 52–60

- LCI 7 1990 — M[arga] ANSTETT-JANSSEN: Maria Magdalena. In: Wolfgang BRAUNFELS (ed.): Lexikon der Christlichen ikonographie. Ikonographie der Heiligen, díl 7. (Innozens bis Melchizedech). Rom: Herder, 1990, col. 516–541
- LEBEDOVÁ 2008 — Šárka LEBEDOVÁ: Funkce poutnictví v dějinách evropské kultury (diplomová práce na Univerzitě Karlově v Praze). Praha 2008
- LThK 6 1997 — Regina RADLBECK-OSSMANN/Ingrid MAISCH/Eva-Bettina KREMS: Maria–Personennamen, Maria Magdalen. In: Walter KASPER (ed.): Lexikon für Theologie und Kirche. Band 6, Kirchengeschichte bis Maximianus. Freiburg–Basel–Rom–Wien 1997, col. 1340–1343
- MAISCH 1998 — Ingrid MAISCH: Mary Magdalene. Between Contempt and Veneration. The Image of a Woman through the Centuries. Collegeville 1998
- MAZAČOVÁ 2007 — Kateřina MAZAČOVÁ: Dílo Františka Preisse v kontextu soudobé sochařské tvorby (diplomová práce na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze). Praha 2007
- MIODOŇSKA 1968 — Barbara MIODOŇSKA: Opatovický brevíř. Neznámý český rukopis 14. století. In: Umění 16, Praha 1968, 213–254
- NEUMANN 1968 — Jaromír NEUMANN: Petr Brandl. 1668–1735. Úvodní studie a katalog děl. Praha 1968
- NEUMANN 1974 — Jaromír NEUMANN: Český barok, druhé rozšířené vydání. Praha: Odeon, 1974
- OHLER 2002 — Norbert OHLER: Náboženské poutě ve středověku a novověku. Praha: Vyšehrad, 2002
- PEŠINA (ed.) 1958 — Jaroslav PEŠINA (ed.): Gotická nástěnná malba v českých zemích I. 1300–1350. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1958
- PODLAHA /ŠITTLER 1903 — Antonín PODLAHA/ Eduard ŠITTLER: Chrámový poklad u sv. Víta v Praze. Jeho dějiny a popis. Praha 1903
- PODLAHA 1948 — Antonín PODLAHA: Ilustrovaný katalog pokladu chrámu sv. Víta v Praze. Praha: Metropolitní kapitula v Praze, 1948
- PREISS 1981 — Pavel PREISS: Boje s dvouhlavou saní. Praha 1981
- PREISS 2003 — Pavel PREISS: František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách. Praha, Litomyšl: Paseka, 2003
- PŘIBÍK 1835 — Jan PŘIBÍK: Skalka. Příspěvek k polohopisu – z deníku mého. In: Květy 2, Praha a Hradec Králové 1835, 406–408

- RABANUS MAURUS 1920 — RABANUS MAURUS: Život blažené Maří Magdaleny i sestry její svaté Marty, Praha: Ladislav Kuncíř, 1920
- ROYT 1985 — Jan ROYT: Příspěvek k ikonografii alegorie sv. Kříže v Roudnici nad Labem. In: Umění XXXIII. Praha 1985, 492–507
- ROYT 1989 — Jan ROYT: Poutní kaple na Skalce – dílo Krištofa Dientzenhofera. In: Umění 37, Praha 1989, 498-505
- ROYT 2006 — Jan ROYT: Sv. Marie Magdaléna. In: Slovník biblické ikonografie. Praha: Karolinum, 2006, 149–152
- ROYT 2010 — Jan ROYT: Kristus v křesťanské ikonografii. České Budějovice: Karmášek a Muzeum Šumavy v Sušici, 2010
- ROYT 2011 — ROYT Jan: Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století, Praha: Univerzita Karlova Praze, Karolinum, 2011
- ROYT/VLNAS 1995 — Jan ROYT/Vít VLNAS: Sv. Vintř, sv. Prokop a poustevnictví v Čechách. Katalog výstavy k 950. výročí smrti sv. Vintře na Šumavě. Sušice, Praha: Muzeum Šumavy, Národní Galerie, 1995.
- RUNČÍKOVÁ 2011 — Hana RUNČÍKOVÁ: Zobrazení sv. Máří Magdalény ve scénách Ukřižování v umění českého středověku (bakalářská práce na Univerzitě Palackého v Olomouci), Olomouc 2011.
- RYŠKOVÁ 2009 — Mireia RYŠKOVÁ: Maria Magdaléna. In: Jiří HANUŠ/Jan VYBÍRAL: Příběhy povolání a obrácení v biblických textech. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury 2009, 99–108
- SAXER 1959 — Victor SAXER: Le culte de Marie Madeleine en Occident des origines à la fin du moyen âge. Paris 1959
- SAXER 1996² — Victor SAXER: Maria Maddalena, santa. In: Enciclopedia dei Santi. Bibliotheca Sanctorum, VIII. (Liadan–Marzio), Roma: Citta Nuova 1996², col. 1078–1107
- SCHAUBERGER/SCHINDLER 1997² — Vera SCHAUBERGER/Hanns Michael SCHINDLER: Rok se svatými. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997², 702
- SCHILLER 1971 — Gertrud SCHILLER: Iconography of Christian Art I. London 1971
- STOJDL 1924 — Ladislav STOJDL: Skalka u Mníšku. Její památky a dějiny. Praha 1924
- ŠERÝCH 2007 — Jiří ŠERÝCH: Michael Rentz fecit. Michael Jindřich Rentz, dvorní rytec hraběte Šporka. Praha: Karolinum, 2007

- ŠMAT 1874 — František ŠMAT: Svatá Máří Magdalena. Čtrnáctero rozjímání o životě této velké kajícnice a o prostředcích, jichž nám chopiti se třeba, bychom ctností prospívali. Praha: Cyrillo-Methodějské kněhtiskárny, 1874
- ŠŤASTNÝ 1948 — Jan ŠŤASTNÝ: Městečko pod Skalkou. Řevnice: náklad vlastní, 1948
- ŠUGÁR 2007 — Martin ŠUGÁR: Svätá Mária Magdaléna. Neznámy príbeh. In: Galéria 2006. Ročenka slovenskej Národnej galérie v Bratislave. Bratislava 2007, 145–150
- TOMEK 1872 — Václav Vladivoj TOMEK: Základy starého místopisu Pražského, Oddíl III, Malá Strana. Praha 1872.
- DVORSKÝ (ed.) 1982 — Jiří DVORSKÝ (ed.): Umění doby posledních Přemyslovců, Roztoky u Prahy 1982
- URBÁNKOVÁ 1957 — Emma URBÁNKOVÁ: Rukopisy a vzácné tisky pražské univerzitní knihovny. Praha 1957
- VÁVRA 1899 — Josef VÁVRA: Historické paměti bývalého panství mníšeckého a kláštera sv. Maří Magdaleny na Skalce. S dvěma rodokmeny. Praha 1899
- VESELÝ 2002 — Miloš VESELÝ: Barokní areál Skalka. In: Mníšek pod Brdy. Historie, příroda, lidé. Mníšek pod Brdy: Rorejs, 2002
- VILIKOVSKÝ 1948 — Jan VILIKOVSKÝ: Písemnictví českého středověku. Praha: Universum 1948
- VILÍMKOVÁ 1986 — Milada VILÍMKOVÁ: Stavitelé paláců a chrámů. Kryštof a Kilián Ignác Dientzenhoferové. Praha: Vyšehrad, 1986
- VIDMANOVÁ (ed.) 1998 — Anežka VIDMANOVÁ (ed.): Jakub de Voragine: Legenda Aurea, Praha: Vyšehrad, 1998
- VLČEK/SOMMER/FOLTÝN 1997 — Pavel VLČEK/Petr SOMMER/Dušan FOLTÝN: Encyklopedie českých klášterů. Praha: Libri, 1997
- VORAGINE 1993 — Jacobus de VORAGINE: The Golgen Legend. Readings on the Saints, Translated by William Granger Ryan, 1. sv. Princeton: Princeton university Press, 1993, 374–383
- VŠETEČKOVÁ 1991 — Zuzana VŠETEČKOVÁ: Zpráva o fotodokumentaci Josefa Krávy. In: Umění 39. Praha, 1991, 259–272
- VŠETEČKOVÁ 1993 — Zuzana VŠETEČKOVÁ: Středověký kostel sv. Bartoloměje v Praze 9 - Kyjích do počátku husitských válek. In: Umění 41. Praha, 1993, 249–261
- VŠETEČKOVÁ 1999 — Zuzana VŠETEČKOVÁ: Středověká nástěnná malba ve středních Čechách. In: Průzkumy památek 1999. Příloha. Praha 1999

Seznam vyobrazení

1. **Relikviář s ostatky sv. Lazara, Máří Magdaleny a Marty**, Chrámový poklad katedrály sv. Víta, Praha, konec 15. století. Reprodukce z: PODLAHA/ŠITTLER 1903, tab. 41
2. **Alegorie sv. Kříže**, klášter augustiniánů kanovníků, Roudnice nad Labem, kolem 1345.
Foto: archiv autora
3. **Menší pečeť Arnošta z Pardubic**, Pozdvižení sv. Máří Magdalény, 1362, SÚA, AČK 818. Reprodukce: KŘEČKOVÁ 1996, obr. 4
4. **Sekretní pečeť Arnošta z Pardubic**, Noli me tangere, druhý typ, 1345, SÚA, ŘA-L, inv. č. 34. Reprodukce: KŘEČKOVÁ 1996, obr. 6
5. **Chairete**, severní část klenby v jihovýchodním okenním výklenku, kaple sv. Kříže, Karlštejn, detail. Reprodukce: FAJT (ed.) 1997, obr. 122
6. **Kaufmannovo Ukřížování**, Staatliche Museen - Preussischer Kulturbesitz, Gemäldegalerie Berlin, inv. č. 1833, 1340–1345. Foto: archiv autora
7. **Žaltář Ludvíka II. Němce**, Ukřížování s donátorem, fol. 120r, jižní Německo?, 2. třetina 9. století, Berlín, Staatsbibliothek, ms theol. lat. fol. 58. Reprodukce: BÜTTNER 1983, obr. 156
8. **Giotto**, Ukřížování, freska, kaple Scrovegniů, Padova, 1304-1306. Foto:
<http://www.wga.hu/>, vyhledáno 11. 10. 2011
9. **Mistr Vyšebrodského oltáře**, Ukřížování, Vyšebrodský oltář, před 1350, javorové dřevo potažené plátnem, tempera, 99,5 x 92,5 cm, Praha, Národní galerie, inv. č. O 6790. Reprodukce: ROYT 2002, str. 40
10. **Triptych s Ukřížováním a světicemi**, tzv. oltář Reininghausův, kolem 1430–1440, detail, smrkové dřevo potažené plátnem, tempera, střední deska 155,5 x 87,5 cm, Praha, Národní galerie v Praze, inv. č. O 1570–1572. Reprodukce: BARTLOVÁ 2001, str. 269
11. **Kaple sv. Máří Magdalény**, Svatá Hora u Příbrami, štuky a sochy? Giovanni Bartolomeo Cometa, 1665–1670. Foto: archiv autora
12. **Kaple sv. Máří Magdalény na Skalce**, Kryštof Dientzenhofer, 1692–1693, Mníšek pod Brdy. Foto: Autor
13. **Kaple sv. Máří Magdalény na Skalce**, 1692–1693, Mníšek pod Brdy, interiér.
Reprodukce: STOJDL 1924, str. 39.

14. **Poutní areál na Skalce**, Mníšek pod Brdy, celkový pohled areál: kapli, klášter, křížovou cestu, rekolekční dům, hostinec a hospodářské stavení. Reprodukce: ČÁKA 1999, 29.
15. **Petr Brandl**, Kající se Máří Magdaléna, nástrovní malba z klášteríku na Skalce, Mníšek pod Brdy, kostel sv. Václava, 1493–1694, olej na štukovém podkladu, přeneseno na plátno. Foto: NG, V. Fyman
16. **Weitensfeld**, malba na skle, 1175, Diözesan-museum, Klagenfurt. Reprodukce: LCI 1990, col. 519, obr. 1
17. **Lucas Cranach st.**, Máří Magdaléna s pyxidou, v pozadí scéna Pozdvižení, 1525, Köln, Wallraf-Richartz-Museum. Foto: <http://www.wga.hu/>, vyhledáno 11. 10. 2011
18. **Sv. Anežka Římská s andělem přinášejícím jí oděv**, Maitre de Fauvel, 14. století, Bibliothèque nationale de France (BNF). Cote Français 183, Folio 109v. Foto: <http://commons.wikimedia.org/>, vyhledáno 12. 12. 2011
19. **Zosimus předává plášť Marii Egyptské**, francouzská miniatura z 15. století, France, Central (Paris) Yates Thompson 3 fol. 287. Foto: <http://commons.wikimedia.org/>, vyhledáno 8. 10. 2011
20. **Svatá Máří Magdaléna, Markéta a Brigita Irská**, 1225, San Prospero, Perugia, freska. Zdroj: <http://www.ktucitywalks.co.uk/264.html>, vyhledáno 13. 11. 2011
21. **Mistr sv. Máří Magdalény**, Svatá Máří Magdaléna se scénami z jejího života: Hostina v domě Šimonově, vzkříšení Lazara, Noli me tangere, Kázání v Marseille, Pozdvižení, Máří Magdaléně je přinášen nebeský pokrm, Poslední přijímání, Pohřeb; 1280-1285, Galleria dell'Accademia, Florencie, 178x90cm, dřevěná deska, malba temperou, zlacení. Foto: http://it.wikipedia.org/wiki/Maddalena_penitente_e_otto_storie_della_sua_vita, vyhledáno 27. 2. 2010
22. **Pozdvižení Máří Magdalény**, freska, severní stěna presbytáře, kostel sv. Bartoloměje, Kyje, po 1544. Foto: autor
23. **Tilman Riemenschneider**, Pozdvižení, oltář sv. Máří Magdalény, Münnertadt, 1490–1492, dřevořezba, lipové dřevo bez polychromie, výška 187 cm. Foto: archiv autora
24. **Pozdvižení Máří Magdalény**, Podunají, kolem 1510, Severočeské muzeum Liberec, reliéfní dřevořezba, polychromie, zlacení. Reprodukce: KRÁMSKÁ 1997, str. 42.
25. **Meister der Coburgerrundblätter**, Poslední přijímání Máří Magdalény z rukou Maximina, 1485, tempera na dřevě. Foto: archiv autora

26. **Opatovický brevír**, Pozdvižení Máří Magdalény, iluminovaná miniatura iniciály C, fol. 152r. Reprodukce: MIDOŇSKA 1968, obr. 25
27. **Mistr E.S.**, Pozdvižení Máří Magdalény, 1440–1467, Kupferstichkabinett, Dresden, mědirytina. Foto: <http://www.zeno.org/Kunstwerke/B/Meister+E.S.%3A+Hl.+Maria+Magdalena>
28. **Lucas Cranach**, Pozdvižení Máří Magdalény, 1506, dřevoryt, 244 x 142 mm, Städelsches Kunstinstitut, Frankfurt. Foto: <http://www.wga.hu/>, vyhledáno 11. 10. 2011
29. **Gregor Erhart**, kol. 1500, lipové dřevo, polychromie, Musée du Louvre, Paris. Foto: archiv autora
30. **Tizian**, Kající Máří Magdaléna, 1532, Galleria Palatina, Palazzo Pitti, Florencie, olej na dřevě, 84 x 69 cm. Foto: <http://www.wga.hu/>, vyhledáno 11. 5. 2011
31. **Correggio**, Kajícnice Máří Magdaléna v krajině, 1518–1519, National Gallery, London, olej na plátně. Foto: archiv autora
32. **Witerfeldský diptych**, Pozdvižení sv. Máří Magdalény, kolem 1340, z kostela sv. Panny Marie v Gdaňsku, National Museum in Warsaw, pravé křídlo diptychu, tempera na dřevě. Foto: archiv autora
33. **Timotheo Viti (da Urbino)**, Máří Magdaléna korunovaná anděly, 1521, katedrála v Gubbio. Foto: archiv autora
34. **Filippino Lippi**, Sv. Jan Křtitel a Máří Magdaléna, Galleria dell'Accademia, Florencie, olej, dřevo
35. **Jan van Eyck**, Máří Magdaléna se sv. Martou, Gentský oltář, 1432, katedrála St Bavo, Gent, dřevo, olej, detail. Foto: <http://www.wga.hu/>, vyhledáno 30. 4. 2011
36. **Peter Paul Rubens**, Kristus s kajícími hříšníky, 1615–1618, Alte Pinakothek, München. Foto: archiv autora
37. **Mathias Stöberl**, oltář sv. Máří Magdalény se scénou Pozdvižení, kostel sv. Máří Magdalény, Ridnaun u Sterzing, jižní Tyrolsko. Foto: archiv autora
38. **Giotto**, 1320s, scény ze života sv. Máří Magdalény: Plavba do Marseille, Noli me tangere, Kněz předávající plášť Máří Magdaléně v jeskyni, Pozdvižení sv. Máří Magdalény, kaple sv. Máří Magdalény, Dolní kostel sv. Františka, Assisi, kolem 1320, fresky. Foto: <http://www.wga.hu/>, vyhledáno 11. 5. 2011
39. **Lucas Moser**, oltář sv. Máří Magdalény se scénami u jejího života, 1432, kostel sv. Máří Magdalény Tiefenbronn. Foto: archiv autora

40. **Vyšehradský kodex**, Pomazání Ježíšovy hlavy vzácným olejem, 1070–1086, fol. 40r.
Foto: archiv autora
41. **Hostina v domě Šimonově**, do 1378, kostel sv. Jakuba Většího, Slavětín nad Ohří, okres Louny, freska. Foto: archiv autora
42. **Giovanni da Milano**, Scény ze Života sv. Máří Magdalény, 1365, Cappella Rinuccini, Sta Croce, Florencie, freska, celkový pohled a detaily scén: Příběh marseilleského knížecího páru, Hostina v domě Šimonově s vyletujícím sedmi ďábly. Foto: <http://www.wga.hu/>, vyhledáno 30. 4. 2011
43. **Pasionál abatyše Kunhuty** (Textus de Christi passione), Tři Marie u hrobu, 1313–1321, Národní knihovna České Republiky v Praze, signatura XIV.A.17, fol. 14r. Foto: <http://www.manuscriptorium.cz/>, vyhledáno 30. 10. 2011
44. **Lobkovický graduál**, kol. 1500, Noli me tangere, Kristus jako zahradník, Národní knihovna České republiky, iluminace. Foto: <http://www.manuscriptorium.cz/>, vyhledáno 30. 10. 2011
45. **Saedeln Hort**, Plavba do Marseille v lodi schopné plavby, 1410–1420, Codex St Georgen, pap. germ. LXVI, fol. 36v, Landesbibliothek, Karlsruhe. Foto: <http://www.bildindex.de/>, vyhledáno 9. 12. 2011
46. **Kerhartická archa**, oltář sv. Maří Magdaleny z Kerhartic u České Kamenice, 1504, dřevo, polychromie, Litoměřice, Severočeská galerie výtvarného umění v Litoměřicích, inv. č. OML: 344, SG: D-022. Foto: <http://www.galerie-ltm.cz/viewimg.php?iid=207>, vyhledáno 30. 10. 2011
47. **Pozdvížení sv. Máří Magdalény**, Bartholomeus da Urbino, iluminovaná miniatura, Secunda pars Milleloqui Sancti Augustini, fol. 2, Praha, Knihovna Národního Muzea XII A3. Reprodukce: VŠETEČKOVÁ 1993, obr. 11
48. **Paolo Veneziano**, Pozdvížení Máří Magdalény jako Christofory, polovina 14. století, detail triptychu sv. Máří Magdalény obklopené světcí, Art Museum Worchester. Foto: <http://www.1st-art-gallery.com/Paolo-Veneziano/Triptych-With-Mary-Magdalena-Holding-The-Head-Of-Christ,-Flanked-By-Saints.html>, vyhledáno 11. 12. 2011
49. **Smrt Máří Magdalény**, Meister der Madonna di Oropa, detail oltáře sv. Máří Magdalény se scénami z jejího života, Torino, Palazzo Madama, 13. století. Foto: archiv autora

Obrazová příloha